

Univerzita Palackého v Olomouci

Filozofická fakulta

Katedra psychologie

**POTŘEBY PĚSTOUNŮ: REFLEXE NA ZÁKLADĚ JEJICH
DLOUHOLETÝCH ZKUŠENOSTÍ**

**THE NEEDS OF FOSTER PARENTS: REFLECTION BASED
ON THEIR LONG-TERM EXPERIENCE**

Magisterská diplomová práce

Autor: Bc. Radka Šmítalová

Vedoucí práce: Doc. PhDr. Irena Sobotková, Csc.

Olomouc

2018

Prohlášení

Místopřísežně prohlašuji, že jsem magisterskou diplomovou práci na téma: „Potřeby pěstounů: reflexe na základě jejich dlouholetých zkušeností“ vypracovala samostatně pod odborným dohledem vedoucího diplomové práce a uvedla jsem všechny použité podklady a literaturu.

V dne

Podpis

Poděkování

Mé poděkování patří Doc. PhDr. Ireně Sobotkové, CsC. za velkou trpělivost, cenné rady a odborné vedení mé diplomové práce. Děkuji všem, kteří mi pomohli s hledáním participantů do výzkumu a především samotným pěstounkám za jejich zájem, otevřenost a ochotu sdílet své osobní zkušenosti. V neposlední řadě z celého srdce děkuji především svému manželovi a synovi, kteří mi byli velkou oporou. Děkuji také celé své blízké rodině, která byla nápomocná při hlídání syna. Jenom s jejich podporou jsem byla schopna tuto práci zdárně dokončit.

OBSAH

ÚVOD	5
TEORETICKÁ ČÁST	6
1 FORMY NÁHRADNÍ RODINNÉ PÉČE.....	7
1.1 Svěření dítěte do péče jiné osoby než rodiče	7
1.2 Osvojení	8
1.3 Poručenství.....	9
1.4 Pěstounská péče	9
1.4.1 „Klasická“, dlouhodobá pěstounská péče.....	9
1.4.2 Příbuzenská pěstounská péče	10
1.4.3 Pěstounská péče na přechodnou dobu	11
2 ZÁSADNÍ ZMĚNY V LEGISLATIVĚ PO ROCE 2013.....	13
2.1 Dohody o výkonu pěstounské péče a doprovázení	14
2.2 Nová práva a povinnosti pěstounů	15
2.3 Možná úskalí těchto změn.....	15
3 SPECIFIKA NÁHRADNÍHO RODIČOVSTVÍ	17
3.1 Motivace k přijetí dítěte do pěstounské péče	17
3.2 Úskalí náhradního rodičovství	20
3.3 Psychologické rodičovství a identita náhradního rodiče.....	22
3.4 Příchod dítěte do rodiny a sžívání s dítětem	24
3.5 Odkud děti pocházejí – kontakt s biologickou rodinou	25
3.6 Psychická deprivace	27
3.7 Romské dítě v náhradní rodinné péči.....	29
3.8 Dítě se speciálními potřebami v náhradní rodině.....	30
4 POTŘEBY PĚSTOUNŮ	32

EMPIRICKÁ ČÁST	37
5 VÝZKUMNÝ PROBLÉM, CÍLE VÝZKUMU, VÝZKUMNÉ OTÁZKY	38
6 VÝZKUMNÝ SOUBOR	39
6.1 Výběr účastníků výzkumu.....	39
6.2 Popis výzkumného souboru	40
7 METODOLOGIE VÝZKUMU	42
7.1 Metody získávání dat	42
7.2 Zpracování a analýza získaných dat.....	43
7.3 Etické aspekty výzkumu	44
8 VÝSLEDKY	45
8.1 Motivace.....	45
8.2 Prožívání příchodu dětí do rodiny.....	47
8.3 Společné soužití s přijatými dětmi	54
8.4 Odraz na životě pěstounů a jejich vztazích.....	58
8.5 Služby pro pěstouny	68
8.6 Potřeby pěstounů.....	72
8.7 Zpětné hodnocení zkušenosti s pěstounskou péčí.....	83
8.8 Odpověď na výzkumné otázky	85
9 DISKUZE.....	91
9.1 Diskuze nad výsledky	91
9.2 Úskalí výzkumu, jeho přínosy a doporučení do dalšího zkoumání	98
10 ZÁVĚR.....	100
11 SOUHRN	101
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ A LITERATURY.....	105
SEZNAM PŘÍLOH	

ÚVOD

Diplomová práce je věnována problematice dlouhodobé pěstounské péče, především pak prožívání náhradního rodičovství samotnými pěstouny. Výsledky rozhovorů s patnácti dlouhodobými pěstounkami mají za cíl objasnit vliv této zkušenosti na život a vztahy pěstounů, ale také zmapovat potřeby jednotlivých náhradních rodičů a zjistit, jak je možné s těmito potřebami pracovat a naplnit je.

Problematika potřeb dlouhodobých pěstounů je doposud velmi opomíjeným tématem nejenom u nás, ale také v zahraničí. Navíc srovnání se zahraničními zdroji je poměrně obtížně realizovatelné, jelikož získané výstupy z těchto výzkumů nelze uplatnit na náš systém náhradní rodinné péče, který je značně specifický. Jednou z motivací pro realizaci výzkumu na toto téma byla především skutečnost, že tato problematika doposud není v českých podmínkách dostatečně probádaná a výsledky by tak mohly přinést zajímavé poznatky uplatnitelné v praxi.

Na angažovanosti v tomto výzkumu má však také podíl má osobní zkušenost s tématem pěstounské péče, jelikož sama jako biologická dcera pěstounů jsem vyrůstala v rodině s přijatými dětmi. Sama vím, že cesta náhradním rodičovstvím je velmi náročná a plná nejrůznějších překážek. Velká pozornost je věnována potřebám přijatých dětí, ale na pěstouny se již často zapomíná. Přitom jsou to právě oni, díky kterým mohou děti nalézt nový domov. Myslím si tedy, že by o ně mělo být mnohem více pečováno. V této diplomové práci se tedy budu snažit o bližší vhled do života pěstounů a jejich potřeb, který by tak mohl sloužit jako jisté doporučení ke zkvalitnění práce s dlouhodobými pěstouny.

Teoretická část práce je věnovaná jednotlivým formám náhradní rodinné péče, kde je důraz kladen zejména na pěstounskou péči. Dále popisuje zásadní změny v legislativě, které nastaly po roce 2013, a velkou měrou ovlivnily fungování pěstounské péče. Velká část je věnována také specifickým náhradního rodičovství a výzkumům zabývajících se potřebami dlouhodobých pěstounů. Výzkumná část se pak věnuje jednotlivým cílům výzkumu a výzkumným otázkám, na které se snaží nalézt odpověď analýza patnácti rozhovorů s dlouhodobými pěstounkami.

TEORETICKÁ ČÁST

1 FORMY NÁHRADNÍ RODINNÉ PÉČE

Podle ročního výkazu Ministerstva práce a sociálních věcí ČR o výkonu sociálně-právní ochrany dětí za rok 2016 (Roční výkaz MPSV o výkonu sociálně-právní ochrany dětí za rok 2016, nedat.) bylo k 31. 12. 2016 v České republice evidováno celkem 6 593 dětí v zařízeních ústavní péče. Jen velmi výjimečně se řeší případy, kdy dítě rodiče ztratí. Naprostá většina z nich své vlastní rodiče má, ale ti se o děti z nejrůznějších důvodů nemohou, neumí anebo nechtějí starat. Snahou je, aby tyto děti byly přednostně umisťovány do péče širší rodiny anebo lidí, které dítě zná. Pokud se tak nepodaří, jsou pro ně hledány osoby, které jsou ochotny děti do své rodiny přijmout. Podle zmíněného ročního výkazu bylo k 31. 12. 2016 v pěstounské péči v ČR 10 922 dětí, z toho více než jednu polovinu tvoří příbuzenská pěstounská péče, zejména prarodičů. V pěstounské péči na přechodnou dobu pak bylo v daném roce evidováno 540 dětí.

Náhradní rodinnou péči v České republice primárně upravuje zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, a zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník. Druhá část občanského zákoníku se zabývá vymezením náhradní rodinné péče, zejména pak hlava druhá, týkající se výlučně osvojení, a hlava třetí, která upravuje institut poručenství a jiné formy péče o dítě, mezi které řadíme opatrovnictví, svěření do péče jiné osoby a pěstounskou péči (Vyskočil, 2014).

1.1 Svěření dítěte do péče jiné osoby než rodiče

Pokud o dítě nemůže pečovat žádný z rodičů, může být svěřeno do péče jiné fyzické osoby. Musí se tak však jednat v souladu se zájmy dítěte. Pečující osoba musí se svěřením dítěte do péče souhlasit a poskytovat záruku zdárné výchovy o dítě. Přednost je dána především příbuznému dítěti, ale může to být i někdo jiný, k němuž má dítě vytvořený citový vztah (Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, 2014).

Pečující osoby mají od soudu vymezen rozsah práv a povinností k dítěti, zejména právo a povinnost zajistit péči o dítě a zastupovat je v běžných záležitostech. Rodičům zůstává zachována rodičovská zodpovědnost a jsou nadále zákonnými zástupci dítěte, není-li soudem rozhodnuto jinak. Rodiče mají tedy povinnost platit výživné na dítě a to přímo pečující osobě. Dítě je také možné svěřit do společné výchovy manželů anebo jen jednoho manžela, pokud k tomu dá druhý z manželů souhlas. Tento souhlas však není potřebný,

jestliže druhý z manželů není způsobilý k právním úkonům nebo je-li opatření souhlasu spojeno s těžko překonatelnou překážkou (Vyskočil, 2014).

1.2 Osvojení

Jestliže dítě nelze svěřit do příbuzenské péče či péče někoho dítěti blízkého, vyhledává se jiná vhodná rodina či osoba, která je schopná o dítě pečovat. Nastanou-li u dítěte podmínky, které nebrání osvojení, hledají se osoby z řad žadatelů o tuto formu péče. Nejprve však u nich musí být posouzen jejich zdravotní stav, majetkové a sociální poměry, bezúhonnost a také připravenost na přijetí dítěte. Žadatelé musí podstoupit také psychologické posouzení, které je zaměřeno zejména na jejich psychický stav, charakteristiku osobnosti, předpoklady k výchově dítěte, motivaci vedoucí k žádosti o osvojení dítěte a také stabilitu partnerských a rodinných vztahů. Během těchto příprav na osvojení by si žadatelé měli ujasnit, jaké dítě by do své péče chtěli a mohli přijmout (Bubleová, Vávrová, Vyskočil, & Pokorná, 2014b).

Osvojením vzniká nový příbuzenský vztah mezi osvojitelem a osvojencem, a to takový, jaký mezi rodičem a dítětem. Musí však být zaručeno, že způsob života, osobní vlastnosti a důvody k osvojení povedou k tomu, že budou osvojitelé pro dítě dobrými rodiči. Mezi osvojitelem a osvojencem by měl být přiměřený věkový rozdíl, zpravidla ne menší než šestnáct let, horní hranice není stanovena. Osvojit je možné jak nezletilou, tak i zletilou osobu, což od 1. 1. 2014 nově upravuje ustanovení § 846 občanského zákoníku. Osvojení je vyloučeno pouze mezi osobami spolu příbuznými v přímé linii a sourozenci. Pokud osvojované dítě dosáhlo alespoň dvanácti let, je vždy potřeba jeho osobního souhlasu, jinak v procesu osvojení rozhoduje jeho opatrovník (většinou orgán sociálně-právní ochrany dětí). Samozřejmostí je souhlas biologických rodičů dítěte, pokud však nejsou zbaveni svéprávnosti anebo se zjevně o dítě nezajímají. Práva a povinnosti biologických rodičů zanikají a po soudním rozhodnutí jsou osvojitelé zapsáni do matriky jako rodiče, osvojené dítě tak získává jejich příjmení (Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, 2014).

Podle Matějčka (1999) je osvojení nejideálnější formou náhradní rodinné péče. Nejčastěji se pro osvojení rozhodnou partneři, kteří nemohou mít své vlastní děti, a jsou tak motivováni snahou vytvořit kompletní rodinu. Jejich nároky jsou mnohdy vysoké, žádají dítě zdravé a potencionálně úspěšné. Často jsou však původní představy rodičů o přijatém dítěti naplněny jenom z poloviny, avšak i přesto tyto rodiny dokáží velmi dobře fungovat. Je více než doporučováno, aby děti byly o osvojení informovány, přestože je to svazek

chráněný anonymitou. Může se tak předejít mnohým nepříjemným vyzrazením. Bohužel na tyto rady dbá jen asi polovina všech osvojitelů.

Nastávají však také případy, kdy pro dítě není možné nalézt náhradní rodinu v zemi původu. Může tak dojít k mezinárodnímu osvojení, pokud je tato varianta shledána jako pro dítě vhodnější. Mezinárodní osvojení je zajišťováno Úřadem pro mezinárodněprávní ochranu dětí, kdy je postupováno podle Úmluvy o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení. V České republice tato úmluva vstoupila v platnost v roce 2000 (Vyskočil, 2014).

1.3 Poručenství

Soud jmenuje dítěti poručníka, jestliže není přítomen rodič, který vykonává vůči svému dítěti rodičovskou odpovědnost. Jedná se zejména o situace, kdy rodiče dítěte zemřeli, byli zbaveni rodičovské zodpovědnosti, byl jim pozastaven výkon rodičovské zodpovědnosti nebo jim byla omezena svéprávnost (Bubleová, Frantíková, Vyskočil, Vávrová, & Pokorná, 2014a). Poručník má vůči dítěti všechny povinnosti a práva rodiče, kromě povinnosti vyživovací. Při jmenování poručníka je možné, aby soud přihlédl k přání rodičů, pokud to není v rozporu se zájmy dítěte. Pokud poručník o dítě osobně pečuje, náleží mu stejné hmotné zabezpečení, jako pěstounovi. Výkon funkce poručníka je pravidelně kontrolován soudem a to ve formě podávání zpráv o dítěti, zpravidla v ročních intervalech (Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, 2014).

1.4 Pěstounská péče

1.4.1 „Klasická“, dlouhodobá pěstounská péče

Pokud o dítě nemohou rodiče pečovat, mají však o něj stále zájem, ale nesouhlasí s osvojením, stává se pěstounská péče tím „*nejlepším z ne zcela dokonalých řešení*“ (Gabriel & Novák, 2008, 46). Tato forma péče má přednost před ústavní výchovou a tak jako u jiných forem náhradní péče, i zde jsou upřednostňovány osoby blízké dítěti. Mezi pěstounem a dítětem nevzniká takový právní vztah, jako tomu je u biologických rodičů, případně osvojitelů. Pěstoun nemá k dítěti vyživovací povinnost a může ho zastupovat a spravovat jeho záležitosti jen v běžných věcech (Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, 2014). Přestože pěstounskou péčí nevzniká příbuzenský vztah mezi pěstouny a přijatým dítětem, tyto vztahy se obvykle neformálně tvoří a udržují. Pěstounská péče může vzniknout jedině

rozhodnutím soudu a ten také rozhoduje o jejím zrušení. Děje se tak ze závažných důvodů, anebo pokud o to pěstoun sám požádá. Oficiálně pěstounská péče končí zletilostí dítěte, ale ve fungujících pěstounských rodinách děti často zůstávají déle, do doby než dostudují, nebo si najdou práci a osamostatní se (Matějček, Koluchová, Bubleová, Kovařík, & Benešová, 2002).

Nejčastěji se do pěstounské péče umisťují děti, které nejsou právně volné, děti s různým postižením a poruchami vývoje, psychicky deprivované, děti starší, sourozenecké skupiny a děti jiného etnika. Etnicky odlišné děti jsou často právně volné a do ústavu se dostanou již v útlém věku. Teoreticky by tedy mohly být adoptovány, ale kvůli jejich odlišnosti je často žadatelé o adopci odmítají (Sobotková & Očenášková, 2013). Podle Gabriela a Nováka (2008) se počet romských dětí v ústavech pohybuje mezi 30 až 60%, pěstounská péče je tak pro ně velkou šancí, jak se do rodiny dostat.

Bubleová et al. (2014a) konstatuje, že podle nového občanského zákoníku z roku 2014 by měla být pěstounská péče vnímaná spíše jako péče dočasná, která pomáhá překlenout období např. aktuální krize v rodině. Povinností pěstouna je tedy rozvíjet a udržovat kontakt dítěte s biologickou rodinou, pokud to není v rozporu se zájmy dítěte. Jak ovšem uvádí Matějček (Matějček et al., 2002), styk dítěte s biologickými rodiči může být soudem i značně omezen. U dětí vyššího věku by měla být zajištěna možnost se k tomuto tématu vyjádřit a podle toho následně styk s rodiči upravit.

1.4.2 Příbuzenská pěstounská péče

Tuto formu pěstounské péče vykonávají nejčastěji prarodiče dítěte, ale také další příbuzní či výjimečně starší sourozenci. V posledních letech dochází k nárůstu počtu dětí v příbuzenské pěstounské péči oproti jiným formám. Většina těchto dětí je umístěna právě do péče prarodičů (Gabriel & Novák, 2008). Aktuálně tvoří prarodiče téměř 80% příbuzenských pěstounů (Roční výkaz MPSV o výkonu sociálně-právní ochrany dětí za rok 2016, nedat.).

Pěstounství prarodičů má podle Matějčka (1999) svá určitá specifika. Tito pěstouni-prarodiče jsou k dětem více shovívaví a zahrnují je až přemírou lásky. Neradi vyhledávají odbornou pomoc při problémech s dětmi a ani tuto pomoc nejsou ochotni přijmout, pokud je nabízena. Gabriel a Novák (2008) poukazují na častý výskyt rozepří mezi biologickými rodiči a pěstouny-prarodiči. Ti se snaží děti ochránit před vlivem svých rodičů, zabraňují jim v kontaktu anebo naopak je do kontaktu a pozitivních citů k biologickým rodičům nutí.

Problematickou je také poměrně velká věková propast mezi pěstounem-prarodičem a dítětem. Pěstouni už často na dítě přestávají stačit ve svých schopnostech a hůře se vcítují a rozumí mladé generaci, zvláště v dnešní technické době.

Druhou výraznou skupinou v příbuzenské pěstounské péči jsou tety a strýcové v roli pěstounů, kteří mají tu výhodu, že jsou většinou v přiměřeném věku k přijatému dítěti. Často již také mají vlastní rodičovskou zkušenost, jsou finančně zabezpečeni a díky absenci generačního propadu, jako je tomu u péče prarodičů, se mohou dětem více přiblížit. Pokud již v rodině nějaké děti jsou, stává se zapojení přijatého dítěte do nově vzniklé sourozenecké skupiny hlavním rizikem. Sžívání nemusí být snadné a pěstouni tak jistě ocení podporu. Dalším problémem může být také skloubení profesního života s nově vzniklým rodičovstvím (Pazlarová, 2016).

Také se stává, že se do role příbuzenských pěstounů dostanou sourozenci dítěte. Mívají s dětmi velmi úzký a blízký vztah, což je velkou výhodou. Z praxe vyplývá, že se kolem sourozenců v roli pěstounů zmobilizuje celé široké okolí a dostává se jim od něj podpory. Navíc jsou tito pěstouni více otevření odborné pomoci a spolupráci s pomáhajícími pracovníky, které je jistě potřeba, jelikož péče o mladší sourozence znamená také velkou zátěž. Často na tuto situaci nejsou starší sourozenci dostatečně připraveni, nemají zkušenosti s vedením domácnosti a financí a potýkají se s nedostatkem autority. Tato nepřiměřená zátěž tak může vést až k neúspěchu péče (Pazlarová, 2016).

1.4.3 Pěstounská péče na přechodnou dobu

Přestože byla pěstounská péče na přechodnou dobu uzákoněna už v roce 2006, v praxi se začala více využívat až s přijetím novely zákona o sociálně-právní ochraně dětí v roce 2013, kde došlo k upřesnění a stanovení jasných podmínek pro využití této formy pěstounské péče (Vyskočil, 2014). Účelem pěstounské péče na přechodnou dobu je poskytnutí okamžité pomoci ohroženým dětem a urychlení cesty do náhradní rodiny, případně zpět do rodiny biologické (Bubleová et al., 2014a).

Soud svěřuje děti do této formy péče nejčastěji ve třech případech. Prvním z nich je svěření novorozence, o něhož se jeho biologičtí rodiče nechtějí starat, ale ještě nedali souhlas s osvojením. Dále jsou to novorozenci, které jejich rodiče nemohou přijmout kvůli svým zdravotním, psychologickým nebo sociálním problémům. Třetím případem jsou děti starší, o něž rodiče také z nejrůznějších důvodů nemohou pečovat. Často je však jejich situace přechodná,

např. hospitalizace, výkon trestu, a je zde velká pravděpodobnost, že děti se po překlenutí této situace navrátí zpět do své původní rodiny (Pazlarová, 2016).

Podle zákona o sociálně-právní ochraně dětí může pěstounská péče na přechodnou dobu trvat nejdéle jeden rok. Výjimkou je pozdější svěření sourozence dítěte do péče téhož pěstouna. Následná maximální doba se tak počítá od sourozence, který byl do pěstounské péče na přechodnou dobu svěřen jako poslední (Zákon č. 395/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, 2013).

2 ZÁSADNÍ ZMĚNY V LEGISLATIVĚ PO ROCE 2013

Institut pěstounské péče a jeho základní legislativní rámec je v současné době v České republice reprezentován zákonem č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, a zákonem č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, který ve vztahu k občanskému zákoníku představuje speciální normu doplňující v určitých aspektech jeho obecnou úpravu, zejména v oblasti pěstounské péče. Novelizace tohoto zákona nabyla účinnosti 1. 1. 2013 a zaměřuje se mimo jiné také na práva a povinnosti pěstounů, či žadatelů o pěstounskou péči ve vztahu k orgánům veřejné správy a dále také na kompetence orgánů sociálně-právní ochrany dětí ve vztahu k pěstounské péči. Rok poté, 1. 1. 2014, nastala účinnost již zmiňovaného zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, který vzhledem ke zrušení zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, převzal veškerou hmotnou úpravu rodinného práva a obsahuje naopak práva a povinnosti mezi pěstounem a dítětem do pěstounské péče svěřené.

Novelizace těchto zákonů přinesla významné změny v oblasti pěstounské péče za posledních několik desítek let. K jednomu z cílů novelizace zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, náleží vytvoření zákonných podmínek pro práci s rodinami tak, aby bylo umožněno dítěti setrvat především v rodinném, případně náhradním rodinném prostředí. Obecní úřady s rozšířenou působností jsou povinny pravidelně vyhodnocovat a posuzovat situaci dítěte a jeho rodiny, ale také poskytovat pomoc rodičům nebo jiným osobám odpovědným za výchovu dítěte. Každé dítě umístěné mimo vlastní rodinu je považováno za ohrožené, tudíž je pro něj nutné ve spolupráci s rodiči, osobou odpovědnou za výchovu, odborníky a samotným dítětem vytvořit individuální plán ochrany dítěte. Ten blíže specifikuje příčiny ohrožení dítěte, zajišťuje jeho ochranu, poskytuje rodině ohroženého dítěte pomoc, posiluje funkce rodiny a zároveň stanovuje časový plán pro provádění těchto opatření k řešení problémů dítěte a jeho rodiny. Pro řešení konkrétních situací těchto dětí jsou následně pořádány případové konference (Zákon č. 395/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, 2013).

Novela zákona také již podrobně ukotvuje novou formu náhradní rodinné péče – pěstounskou péči na přechodnou dobu, o které bylo zmíněno v předchozí kapitole. O tuto formu náhradní péče byl zpočátku mezi žadateli minimální zájem, jelikož byly pěstounům vypláceny dávky pouze v případě, pokud aktuálně pečovali o nějaké dítě. Období čekání na přijetí dalšího dítěte tak nebylo vůbec finančně vykryté, což dostávalo přechodné pěstouny do nepříjemné situace (Vránová, 2011). Tento problém již však novela zákona (Zákon č.

395/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, 2013) řeší. Pěstouni na přechodnou dobu mají nárok na odměnu pěstouna i v případě, kdy o žádné dítě aktuálně nepečují a jsou zařazeni v evidenci.

2.1 Dohody o výkonu pěstounské péče a doprovázení

Pěstounská péče je nově realizována na základě dohody o výkonu pěstounské péče, kterou pěstoun uzavírá buď s místně příslušným OSPOD anebo jiným subjektem, který si pěstoun sám vybere. Tato dohoda musí být uzavřena do 30 dnů od převzetí dítěte do péče a musí být vedena v souladu s individuálním plánem ochrany dítěte. Tento orgán či organizace, se kterou pěstoun uzavřel dohodu, je povinen minimálně jednou za dva měsíce být v osobním kontaktu s pěstouny i svěřeným dítětem. Každých 6 měsíců také musí podávat zprávu o situaci příslušnému OSPOD, pokud s ním není přímo uzavřena daná dohoda. Tuto dohodu může pěstoun vypovědět bez udání důvodů a uzavřít ji s jiným subjektem. Dohodu může také vypovědět doprovázející organizace, a to z důvodu opakovaných a závažných porušování povinností, ke kterým se pěstoun zavázal. Nově se vytvořil také státní příspěvek, který má doprovázející organizace k dispozici na pokrytí nákladů při zajišťování pomoci pěstounům a svěřeným dětem a na provádění dohledu nad pěstounskou péčí. Díky tomu je tak možné bezplatné vzdělávání a odlehčovací služby pro pěstouny (Zákon č. 395/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, 2013).

Jak uvádí Rozum a Cit (2014), služba doprovázení podporuje náhradní rodiče v individuálním přístupu k jednotlivým dětem a zaměřuje se na vztahy a komunikaci jak mezi jednotlivými členy, tak s rodinou jako celkem. Pomáhá náhradním rodičům řešit problémy a zorientovat se v široké síti služeb a požadavků. Kromě podpory se věnuje také prevenci a to především v rodinách přijímajících další dítě, kdy je potřeba se na příchod řádně připravit. Také pomáhá ve snaze najít nejoptimálnější přístupy především k přijatým dětem s komplikovanou minulostí a citovou deprivací tak, aby tyto zkušenosti měly na děti i náhradní rodinu co nejmenší dopad. Velmi podstatnou roli v poskytování této služby hraje doprovázející odborný pracovník (průvodce, klíčový pracovník), který rodinu navštěvuje a je s ní v nejbližším kontaktu. Spolupracuje se sociálními pracovníky OSPOD, kteří mají na starosti vytváření individuálního plánu ochrany dítěte a dohlíží nad výkonem pěstounské péče. Pracuje s rodinou na tématech a problémech pro ni podstatných, podle potřeb navazuje spolupráci s dalšími odborníky. Podle Pazlarové (2016) by měl zastávat roli spíše rodinného přítele a s dětmi a pěstouny mít vztah založený na důvěře a respektu. Měl by být rodině

nablízku a sdílet s nimi každodenní radosti i starosti. Setkávání s rodinou by měla probíhat minimálně jednou za dva měsíce, podle potřeb pěstounů i častěji.

2.2 Nová práva a povinnosti pěstounů

Další z podstatných změn se týká práv a povinností pěstounů. Nově jsou povinni absolvovat průběžné vzdělávání v rozsahu minimálně 24 hodin ročně, spolupracovat s orgány sociálně-právní ochrany dětí, umožnit kontrolu naplňování dohody o výkonu pěstounské péče a podporovat dítě v kontaktu s jeho biologickou rodinou, zejména rodiči, pokud není soudem stanoveno jinak. Pěstouni však mají také práva, a to na poskytnutí pomoci se zajištěním krátkodobé péče o svěřené dítě, zejména v době nemoci nebo při vyřizování nezbytných osobních záležitostí. Mohou také využít zprostředkování celodenní péče u dětí starších dvou let a to až v rozsahu 14 dnů za rok. Nejméně jednou za půl roku je pěstounům nabídnuta možnost využít odborné pomoci a mohou také využít zajištění asistence při styku s biologickými rodiči dítěte. Vzdělávání a zvyšování dovedností v rámci povinných 24 hodin je pro ně bezplatné (Zákon č. 395/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, 2013).

2.3 Možná úskalí těchto změn

Po zavedení zmíněných změn do praxe se od roku 2013 výrazně zvyšuje počet dětí v pěstounské péči. Částečně je to dáno také nárůstem dětí v příbuzenské pěstounské péči, zejména péči prarodičů. Právě otázku příbuzenské péče nedokázala novela zcela vyřešit. Model tohoto typu náhradní rodinné péče v ní není přesně ukotven, proto je přístup k němu značně variabilní. Někde jsou příbuzní úplně oddělení od jiných forem péče, jinde jsou na ně naopak kladeny stejné nároky jako na pěstouny. Příbuzní jsou ze zákona v péči preferováni, ale testování jejich schopností a připravenosti je minimální. Dítě tak může být lehce svěřeno do nevhodného prostředí a bohužel se tak často v praxi i děje. Problematická je také finanční stránka příbuzenské pěstounské péče, jelikož odměna není předem daná, ale závisí na rozhodnutí zákonodárce (Pazlarová, 2016).

Díky podrobnějšímu upřesnění pěstounské péče na přechodnou dobu v novele zákona je tato forma náhradní péče v posledních letech mnohem více využívána, avšak podle Sobotkové s Očenáškovou (2013), je s ní potřeba nakládat velmi obezřetně a zavádět ji jen v určitých případech, rozhodně ne plošně, jako se tomu často děje. Pěstounská péče na

přechodnou dobu by měla být řešením především pro děti, jejichž rodiče jsou např. ve výkonu trestu nebo dlouhodobě nemocní, kdy se předpokládá návrat dítěte do původní rodiny a vztahy zde nejsou nijak výrazně narušeny. Tato forma náhradní péče by také mohla být vhodná v případech, kdy je dítě z rodiny odebráno z důvodu nevhodných podmínek, ale existuje šance, že by se do rodiny mohlo vrátit, jelikož je rodina sanována, což se však v praxi téměř neděje. S pěstounskou péčí na přechodnou dobu u větších dětí od batolat přes předškolní věk se navíc pojí riziko jejich potřeby se citově připoutat k pečující osobě. Jak uvádí Sobotková (2015), pravděpodobnost jejich citového přilnutí k přechodnému pěstounovi je vysoká a zvyšuje se i riziko následného zpřetrhání těchto vazeb.

Jak uvádí Sobotková s Očenáškovou (2013), v poslední době je kladen velký důraz na práva biologických rodičů a pěstounům je téměř odepíráno se stavět do rodičovské pozice, ani pokud jde o dlouhodobou pěstounskou péči. Tento obrat je viditelný také v novele zákona o sociálně-právní ochraně dětí, kde se už o pěstounovi nemluví jako o náhradním rodiči, ale jako o osobě pečující (Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, 2013). Povinnost udržovat kontakt s biologickými rodiči je dokonce zakotvena v novém občanském zákoníku, který vstoupil v účinnost rok po zmiňované novele, kde se konkrétně říká: *„Pěstoun má povinnost udržovat, rozvíjet a prohlubovat sounáležitost dítěte s jeho rodiči, dalšími příbuznými a osobami dítěti blízkými. Má povinnost umožnit styk rodičů s dítětem v pěstounské péči, ledaže soud stanoví jinak.“* (Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, § 967, 2014). Ze zkušeností pěstounů je však kontakt s biologickými rodiči často vynucován i v případech, kdy o to zúčastněné strany nestojí a rozhodně to nepůsobí prospěšně pro dítě ani pro normální fungování náhradní rodiny. U dítěte může dojít k narušení jeho psychiky, biologičtí rodiče navíc často zasahují do výchovy a nebrání se ani urážkám pěstounů, jak o tom pojednává např. Koluchová (in Matějček et al., 2002) anebo Sobotková (2010).

3 SPECIFIKA NÁHRADNÍHO RODIČOVSTVÍ

Náhradní rodičovství se od toho biologického v mnohém liší a má svá specifika. V této kapitole tak bude blíže nahlédnuto k významu pěstounské péče, především z pohledu pěstounů samotných.

3.1 Motivace k přijetí dítěte do pěstounské péče

Motivace pěstounů k přijetí dítěte do náhradní rodiny je velmi různorodá. O některých náhradní rodiče vědí, jiné motivy si ani neuvědomují. Nejčastějším a nejspíš i rozhodujícím motivem je touha mít dítě. Jako stěžejní se tato motivace vyskytuje především u zájemců o adopci, kdy je tato forma náhradní péče často řešením tíživé psychické situace manželů, kteří vlastní dítě mít nemohou anebo ho ztratili (Matějček a kol., 1999). S nárůstem většího počtu bezdětných manželství přibývají mezi pěstouny páry, které dříve žádaly anebo přemýšlely nad adopcí. S vidinou rychleji vyřízené žádosti a zaplnění prázdného místa dítětem tak žádají o pěstounskou péči. Mohou mít však tendenci dítě vlastnit, mít vysoké nároky a očekávat od něj naplnění vlastních potřeb. Do pěstounské péče jsou ale často umístřovány děti určitým způsobem rizikové či problémové, takže je zde větší pravděpodobnost toho, že dítě nebude splňovat jejich představy (Zezulová, 2012). Také belgický výzkum ukázal, že hned druhým nejčastějším motivem pro přijetí dítěte do náhradní rodinné péče je samotná touha mít dítě ať už z důvodu bezdětnosti, ztráty vlastního dítěte či nahrazení dítěte odrostlého (De Maeyer, Vanderfaeillie, Vanschoonlandt, Robberechts, & Van Holen, 2014).

U žadatelů o pěstounskou péči mnohem častěji následují motivy další, jelikož často své vlastní dítě či děti již mají. Může se jednat o touhu mít více dětí, pořídit svému dítěti sourozence a naučit ho tak dělit se a akceptovat rozdíly mezi dětmi, anebo mnohem altruističtější verzi, zejména pokud jsou vlastní děti již odrostlejší. Pěstouni chtějí pomoci, poskytnout domov a lásku opuštěným dětem, změnit jim dosavadní život, zúročit své síly a zkušenosti, dělat v životě něco smysluplného a naplňujícího (Sobotková & Očenášková, 2014; De Maeyer et al., 2014; MacGregor, Rodger, Cummings, & Leschied, 2006). S tím se také ztotožňují Gabriel s Novákem (2008), podle kterých jsou žadatelé motivováni svým ne zcela naplněným rodičovským potenciálem a touze pomoci. Podle Dagmar Zezulové (2012, 19) se „člověk s pěstounstvím ve svém nitru už narodí“ a záleží potom už jenom na něm

a dalších okolnostech, zda toto posláním uplatní v praxi. Přijaté děti pěstounům často ukazují nový rozměr života a jsou pro ně velkou inspirací.

Škoviera (2007) poukazuje na širokou škálu různorodých motivů od těch, které žadatelé o pěstounskou péči rádi dávají na odiv, až po takové, které si spíše nechávají pro sebe, či si je dokonce pořádně ani neuvědomují. Veřejné motivy mohou být například altruistické či profesionální, kdy jsou zájemci přesvědčeni, že dětem rozumí a umí to s nimi. Emocionální motivaci žadatelé objasňují láskou, pozitivním vztahem k dětem a snahou o naplnění života. Další z motivů, které se jim zdají vhodné pro prezentaci, jsou nenaplněné rodičovství a jeho realizace, rodinné důvody (možnost pořídit jedináčkovi sourozence), naplnění životního smyslu (přijetí posláním či zaplnění „prázdného hnízda“), touha podělit se o vlastní materiální nadbytek či spasitelské ambice. Mezi motivy, se kterými se žadatelé spíše na odiv neukazují, patří důvody pragmatické (dostupná práce či smysluplně strávený čas), ekonomické (stabilní příjem a finanční zajištění), či motivy vedoucí k lepšímu společenskému statusu a uznání. Nechlubí se ani takovými rodinnými důvody, při kterých pociťují povinnost a tlak postarat se o dítě příbuzných. Zpravidla neuvádějí ani motivy ubytovací, kdy je jim současně s výkonem pěstounské péče nabídnuto bydlení pro celou rodinu, či touha po zvýšení popularity (zejména u známých osobností). Nevědomými motivy si žadatelé často snaží něco dokázat, kdy aspiraci svého neúspěšného či nerealizovaného rodičovství přesunují na přijaté dítě. Mohou se také pokoušet vykoupit pocity viny, které souvisejí s nezvládnutou výchovou vlastních dětí, anebo toužit po vděku a ocenění od přijatého dítěte, zejména pokud jim tyto potřeby nebyly naplněny v dětství. Touhou po přijetí dítěte si mohou také řešit partnerské krize a v nejhorších případech může jít až o motivy psychopatologické (pedofilní) či mocenské.

Podle MacGregora a jeho kolegů (2006) se dají důvody pro přijetí dítěte do pěstounské péče rozdělit do dvou kategorií, na vnitřní a vnější motivaci. Pěstouni, kteří se účastnili výzkumu Danielové (2011) zmínili v rámci vnitřních motivů celkové uspokojení a naplnění potřeby být užitečným pro druhé, lásku k dětem a potěšení, které přináší následný rozvoj a pokroky přijatých dětí. Tím se jim dostává určitá zpětná vazba, bez které by jen stěží byli schopni tuto péči vykonávat. Mezi faktory vnější motivace naopak zařadili vědomí toho, že není dostatek pěstounů a narůstá dětí, které potřebují náhradní rodinu, či mají velký dům a rádi by zaplnili místo. Nikdo z nich nevedl finanční ohodnocení pěstounů jako motiv pro přijetí dítěte. To je však podle Zezulové (2012) silně zakořeněná představa ve společnosti. Spousta lidí si myslí, že pěstouni si berou děti pro peníze. Tato finanční odměna je však

jenom zlomkem za to, jakou nedocenitelnou službu pěstouni státu a společnosti prokazují. Gabriel s Novákem (2008) jsou však toho názoru, že finanční stránka může být pro některé pěstouny skutečnou motivací. Jedná se tak zejména v souvislosti se státními příspěvky a podporou při větším počtu přijatých dětí.

Motivací k přijetí dítěte do náhradní péče se ve svém rozsáhlém kvalitativním výzkumu zabývala Sobotková (2003). Jednu ze svých otázek v rámci rozhovorů s padesáti pěstounskými rodinami věnovala právě motivaci. Většina pěstounů uváděla v průměru dva až tři důvody, které vedly k rozhodnutí stát se náhradními rodiči. Nejčastějším z těchto důvodů byla síla vychovat další děti a touha někomu pomoci (31,8%). Mezi dalšími motivy se objevila bezdětnost (30%), inspirace druhými pěstouny nebo televizním pořadem s touto tematikou (20,5%), smrt vlastního dítěte či nemožnost mít další vlastní dítě (9,1%), znalost a osobní zkušenost s problematikou opuštěných dětí (6,8%), nutnost postarat se o dítě příbuzným či známým. Ojediněle byly také uváděny motivy jako pocit vděku za vlastní záchranu či zdraví, touha se odvděčit, pěstounství jako možnost zůstat s vlastními dětmi doma a přání mít další děti i přes svůj vyšší věk. Autorka se snažila najít spojitosti mezi uváděnými motivy a funkčností daných pěstounských rodin. S dávkou opatrnosti konstatuje, že motivace jako touha pomoci opuštěným dětem, bezdětnost, inspirace druhými pěstouny nebo zkušenost s problematikou převážně uvádějí rodiny dobře fungující. U motivace související s bezdětností je však potřebné, aby nebyla motivací tzv. adoptivní, aby si pěstouni dítě až příliš nepřivlastňovali, nekladli na něj přehnané nároky, jak už také bylo zmíněno výše. Při rozhovorech s pěstouny autorka přišla k závěru, že spokojené a dobře fungující rodiny často mluví o altruismu, potřebě užitečnosti a smysluplnosti, motivech duchovních. Pokud však motivace souvisí s převelikou snahou, náročností, úkolem, že je to „potřeba a sluší se to“, jedná se s velkou pravděpodobností o rodiny, které nefungují ideálním způsobem.

Součástí procesu rozhodování o přijetí dítěte často bývá zvažování všech kladů a záporů. Podle Gabriela a Nováka (2008) by si žadatelé měli sami za sebe odpovědět na stěžejní otázky týkající se jejich rozhodnutí pro přijetí dítěte do pěstounské péče. Jedná se zejména o otázky vlastního zdravotního stavu a kondice, dostatečného zázemí a finančního zajištění, manželství, vlastního dětství, ochoty přizpůsobit se, preferencí dítěte před kariérou, zda má žadatel základní znalosti o zvolené formě náhradní rodinné péče, jaké jsou jeho časové možnosti, zda je rozhodnutí o přijetí dítěte jeho vlastní a ne pouze snaha vyhovět např. partnerovi, jaké jsou postoje okolí k rozhodnutí, zda je schopen ustát i případné

zklamání z výchovy dítěte, zda nezastává tělesné tresty a názor, že dítě si musí rodičovskou lásku zasloužit, zda je schopen dítěti citlivě říct o jeho původu a případně udržovat kontakt s biologickou rodinou dítěte, ale také zda si umí představit naplněný život i bez dítěte. Mohou si tak ověřit, zda mají pro roli náhradních rodičů patřičné předpoklady a učinit tak opravdu zralé rozhodnutí.

3.2 Úskalí náhradního rodičovství

Pěstouny čeká na cestě náhradním rodičovstvím spousta nelehkých úkolů a ať už musí u dětí čelit problémovému chování či nějakému hendikepu, nebo ne, je potřeba se s tímto údělem vypořádat. Nejprve musí své nové rodičovství dokázat přijmout se vším všudy, nestydět se za něj, nezapírat a nepotlačovat ho, ale naopak se snažit o jeho rozvoj a kultivaci. Měli by se naučit dítě přijímat bez výhrad, takové jaké je. Jen tak může dítě přijmout nejenom samotné pěstouny, ale i samo sebe a získat životní jistotu, která je základem celé další výchovy. Přijetí „cizího“ dítěte s úplně jinou genetickou výbavou je jistě cestou dlouhou a trnitou, jelikož je mnohem složitější porozumět jeho individualitě a jedinečnosti (Matějček et al., 2002). Pěstouni se často dostávají do situací, ve kterých musí čelit výchovným problémům přijatých dětí. Schoolerová (2002) tak apeluje na pěstouny, aby si tyto problémy nevztahovali příliš na sebe, jelikož by tím mohli vyvolat pocity selhání a ohrožení role náhradního rodiče. Rozhodně by tedy neměli své sebehodnocení odvíjet od reakcí a chování dětí. Stejný názor mají i Matoušek s Pazlarovou (2010), kteří navíc zdůrazňují, že děti deprivované a traumatizované se v příznivějším rodinném prostředí začnou chovat podobně, jako tomu bylo v prostředí nefunkčním, s čímž se pěstouni velmi obtížně srovnávají a tak často dochází k selhávání pěstounské péče. Podle Sobotkové (2003) se tak děje nejčastěji z toho důvodu, že pěstouni nebyli pro dítě vhodně vybráni a nebyli navzájem kompatibilní, neřešili problémy zavčasu či nevyužili odborné pomoci.

O náročnosti náhradního rodičovství mluví i Matějček (2002). Pokud je hlavní motivací žadatelů o zprostředkování pěstounské péče snaha pomoci co nejvíce dětem, může se snadno stát, že dojde k přecenění jejich sil a namísto dobrého pocitu ze smysluplné práce dojde k totálnímu vyčerpání. K tomu také může dojít, pokud pěstouni svolí k přijetí dalšího problémového dítěte, které je jim daným úřadem nabízeno, i bez iniciativy samotných pěstounů, jelikož se osvědčili jako kvalitní náhradní rodiče. O zvyšující se náročnosti výkonu pěstounské péče s větším počtem dětí hovoří také americké studie (Chamberlain et al., 2006; Moore, Osgood, Larzelere & Chamberlain, 1994). Jedná se zejména o rodiny

s problémovými dětmi, kdy dochází ke zvyšování nároků na všechny členy rodiny. Tyto vysoké požadavky se odráží nejenom na pěstounech samotných, ale také na jejich partnerském vztahu. Jak však uvádí Matějček (2002, 122), „*manželské vztahy se nesmějí pěstounstvím narušit.*“ Je tedy důležité, aby i v těžkých chvílích drželi manželé při sobě.

Adoptivní rodiče se podle Matějčka (2002) často potýkají s myšlenkou zatajit dítěti jeho původ, což se ve většině případů nevyplácí. Dítě se pak skutečnost dozvídá nevhodným způsobem od nevhodných lidí a dochází tak k narušení vztahů a vzájemné důvěry v rodině. Jak dokonce uvádí Škoviera (2007) ze své praxe, někteří se pokusili o suicidální pokus či schválně páchanou trestnou činnost. Nikdo z nich se se zamlčením minulosti nesmířil. Matějček (2002) však dodává, že pěstouni jsou od těchto problémů naštěstí ušetřeni, avšak i oni mají občas tendenci určité informace zatajovat a nebýt zcela upřímní. Je to právě dítě, které by mělo o sobě vědět víc, než vědí ostatní, aby pak nebylo čímkoliv zaskočeno. Pokud se dítě samo neptá, je dobré, aby pěstouni při vhodné příležitosti začali sami. Měli by však samozřejmě být o veškerých okolnostech a genetické výbavě dítěte dostatečně informováni. Jejich snahou by mělo být tyto dědičné vklady dále rozvíjet, kultivovat a směřovat k dobrému, rozhodně je nepotlačovat a nesnažit se je nahradit něčím jiným. Zde je potřeba se vyvarovat před přepjatým optimismem, představami o všemohoucnosti výchovy a poskytované lásky. Lepší je očekávat méně a poté být mile překvapen, než být zklamaným a ventilovat svou nespokojenost a skrytou agresi směrem k dítěti. To pak často rozbíhá kolotoč příčin a následků, které mohou vyústit až k rozpadu vztahu.

Dalším úskalím pak může být, že náhradní rodiče snadno sklouznou ke snaze vzbuzovat v dítěti vděčnost za to, že je přijali, a házet negativní světlo na biologické rodiče dítěte, kteří ho opustili. Dítě se dříve nebo později dostane do fáze hledání, bude mít touhu poznat vlastní rodiče, a pěstouni by mu v tom rozhodně neměli bránit. Součástí budování vlastní identity a sebepojetí dítěte je právě představa o svém původu, rodině, minulosti. Proto by se měli pěstouni s dětmi snažit mluvit o svých biologických rodičích a důvodech umístění do náhradní péče již od začátku, přiměřeně jejich rozumovým schopnostem (Matějček et al., 2002). S tímto tvrzením se také ztotožňují Koluchová se Sobotkovou (2004), které navrhují, aby pěstouni s většími dětmi cíleně mluvili o biologických rodičích a snažili se pouvažovat nad tím, co dělali vlastní rodiče špatně, co je vedlo k selhání v rodičovství a poukázat na to, jak by se to případně dalo udělat jinak s podporou v pěstounské rodině. O důležitosti akceptace původní rodiny pro pocit sebepřijetí hovoří také Matoušek a Pazlarová (2010). Dodávají, že podobný pohled na biologickou rodinu přijatého dítěte by měli zaujímat

i sourozenci a členové širší rodiny, kteří se mohou stát oporným bodem v období osamostatňování a opouštění náhradní výchovy.

Se zvládnutím výkonu pěstounské péče souvisí také nutná spolupráce s odborníky a úřady. Rodina však tím do určité míry může ztrácet své soukromí a některé rodiny tuto spolupráci berou jako nutné zlo, něco, co musí přetrpět (Matoušek & Pazlarová, 2010). Je tedy velmi důležité, aby pěstouni měli jistotu, že všichni, kteří s nimi jednají, se jim snaží pomoci a problematice dostatečně rozumí. Prvním předpokladem pro správné fungování odborné pomoci je vzájemná důvěra, která by měla být vytvořena již v přípravné fázi před přijetím dítěte. Hlavním úkolem nabízených odborných služeb je především pomoc k vytvoření dobrých vztahů v rodině a jejímu optimálnímu fungování. Podstatná je také podpora rodiny ve složitých situacích, které mohou nastat brzy po přijetí dítěte, anebo až například s nástupem puberty či při péči o dítě nemocné či s postižením (Matějček et al., 2002).

3.3 Psychologické rodičovství a identita náhradního rodiče

Rodina by měla být „*místem trvalých a hlubokých vztahů – vztahů na celý život*“ (Kovařík, Bubleová, & Šlesingerová, 2004, 14). Tím, že je dítě v rodině bezpodmínečně přijato a akceptováno nejen na základě nějakých svých zásluh, ale už jenom proto, že je, dochází ke vzájemnému uspokojování základních životních potřeb (Kovařík et al., 2004). Rodičovské potřeby mohou být naplněny nejenom rodičovstvím biologickým, ale také náhradním. Také dospělí mají své potřeby, které mohou být díky rodičovství naplněny. Jedná se zejména o potřebu stimulace, zásobení podněty. Uchazeči o adopci často mluví o pocitech prázdnoty, až nudy. Dítě přináší do rodiny velké rozptýlení, do jisté míry své rodiče ovlivňuje a nabízí jim možnost dozrávat k životní moudrosti. Další potřebou je potřeba smysluplného světa. Často až s dítětem nacházíme určitý smysl života, stáváme se zkušenějšími. Podstatná je také potřeba životní jistoty, jejíž uspokojení zbavuje člověka úzkosti a dává mu pocit bezpečí. Přijetím sebe sama a své společenské hodnoty dochází k naplňování potřeby pozitivní identity, vlastního já. Člověk si svou společenskou hodnotu nejvíce uvědomuje, když ho někdo potřebuje. Poslední a neméně podstatnou je potřeba otevřené budoucnosti, naděje a životní perspektivy. Díky jejímu naplnění můžeme prožívat běh života, plánovat společnou budoucnost a předávat dílo naší výchovy dalším generacím (Matějček et al., 2002).

Podle Eriksona (2002) je vytváření identity spojeno s naší minulostí, přítomností i budoucností. Se svou minulostí se v náhradní rodině nevyrovnává jenom dítě, ale společně s ním také pěstoun (Škoviera, 2007). Mezi třemi základními charakteristikami identity, pocitem vlastní totožnosti, ztotožněním se s životními rolemi a prožíváním příslušnosti k určitým sociálním skupinám, je právě druhá oblast pro identitu náhradních rodičů nejvíce ohrožující, zvláště pokud nemohou mít vlastní děti (Kovařík et al., 2004). Snaží se nalézt svou rodičovskou identitu, která, jak uvádí Matějček (1994), je jedním ze základních rozměrů osobnosti člověka. Náhradní rodičovství se od toho biologického značně liší, má svá specifika a charakteristické rysy. Nelze však říci, že by bylo podřadné či méně hodnotné, naopak může být mnohem kvalitnější, než mnohá rodičovství biologická. Matějček (1999) však zdůrazňuje, že přijetí identity náhradního rodiče vyžaduje velké vnitřní úsilí, které by mělo být podporováno jak blízkým, tak také širším okolím a legislativními orgány. Jak uvádí Kovařík (2004), náhradní rodiče, kteří svou identitu plně přijali, mohou díky tomu přijatým dětem ulehčit cestu k přijetí jejich vlastní identity. Je důležité, aby dítě vědělo, že se o něj jeho vlastní rodiče nemohou či nemohli starat a náhradní rodiče si ho tak svobodně vybrali, bezpodmínečně ho přijali s celou svou minulostí. To dítěti napomáhá k lepšímu začlenění do nové rodiny a postupně tak přijímá a spoluvytváří novou rodinnou identitu.

Američtí výzkumníci (Combs-Orme, Wilson, Cain, Page, & Kirby, 2003, 440) definovali dobré rodičovství jako *„chování, které vzhledem k věku dítěte, vývojovým potřebám a zvláštním okolnostem je optimální pro podporu zdravého růstu a rozvoje u dítěte.“* Berrick a Skivenes (2012) však uvádějí, že pěstounská péče přesahuje typické rodičovství. Většina pěstounů bere přijaté děti jako další členy rodiny, jako své vlastní děti. Podle Dytrycha a Matějčka (1999) za své rodiče děti považují ty, kteří se o ně starají, dávají pocitu jistoty, bezpečí, lásky a sdílejí s nimi svůj život. Psychologické rodičovství je tedy pro dítě mnohem důležitější, než rodičovství biologické. Matějček (1999) považuje psychologické rodičovství za nejdůležitější pro dobrý rozvoj dítěte. Základem vztahu mezi dítětem a rodiči totiž není pouze uspokojení tělesných potřeb, ale zejména poskytování pocitu důvěry, jistoty a opory, což bez lásky není možné. A v pěstounské péči je k tomu potřeba také vnitřní přijetí dítěte náhradními rodiči. Matoušek a Pazlarová (2010) se zmiňují o několika rozsáhlých studiích z Velké Británie, ze kterých vyplývá, že úspěšné náhradní rodičovství je srovnatelné s tím biologickým. Pěstouni jsou k přijatým dětem citliví, tolerantní, projevují jim vřelou náklonnost, poskytují pocit bezpečí a zároveň dokážou stanovit přiměřené hranice. Škoviera (2007) náhradní rodičovství dokonce povyšuje nad to

biologické a přirovnává ho vrcholovému sportu či špičkovému manažerství. Podle něj zplodit dítě dokáže téměř každý, ale dobrým náhradním rodičem se může stát jenom málokdo.

3.4 Příchod dítěte do rodiny a sžívání s dítětem

Příchodu dítěte do rodiny předchází období očekávání, které většinou bývá nejdelším obdobím procesu přijetí dítěte. Jedná se o období různě dlouhé, zpravidla záleží na požadavcích a nárocích budoucích pěstounů. Období od podání žádosti po příchod dítěte do rodiny by mělo trvat alespoň devět měsíců, tedy obdobně jako fyziologické těhotenství. Během této doby probíhá příprava na rodičovství, ke které samozřejmě patří pocity radosti, nedočkavosti, ale i určité nejistoty a obav plynoucích z nadcházející rodičovské role (Gabriel & Novák, 2008). Při přijetí dítěte již často vychovávají pěstouni nějaké děti vlastní, tudíž mají s rodičovstvím zkušenosti. Přesto je však období přijetí zvláště prvního dítěte pěstouny hodnoceno jako zátěž větší, než si představovali. Příchod dítěte má také vliv na vztahy v rodině, které se touto zátěží výrazně změní. Většinou se však ještě více upevní (Matějček et al., 2002).

Americké výzkumnice přišly s myšlenkou, že klíčovým obdobím je prvních šest měsíců po příchodu dítěte do rodiny. Každé náhradní rodině by tak měla být věnována zvýšená pozornost a podpora, zvláště pokud se jedná o rodinu se zvýšeným rizikem – problémové děti, jejich vyšší počet a podobně (Smith, Stormshak, Chamberlain, & Bridges Whaley, 2001). Příchod dítěte do rodiny je provázen velkými adaptačními změnami, které Zezulová (2012) dělí na tři fáze. V prvním období dítě svou novou rodinu poznává. U malých miminek se často objevují pocity nejistoty, mohou být více plačtivé. Je to dáno tím, že ztrácejí své dosavadní známé prostředí a rituály, postupně se pro ně mění celý svět. Starší děti se naopak snaží zalíbit každému, kdo by jen teoreticky mohl saturovat jejich potřeby. V tomto období je důležité dát dítěti dostatek času a nechat ho si zvyknout na všechny nové tváře, prostředí. Po určité době dítě nabývá jistoty, že rodina je jeho novým domovem a začíná testovat její stabilitu a hranice. Tato fáze je pro náhradní rodiče velmi náročná, jelikož některé děti opravdu zkouší, co všechno rodina vydrží, anebo se naopak chovají velmi závisle a nenechají pěstouny ani na chvíli vydechnout. Po čase se však pozice vyjasní a začínají se vytvářet jedinečné citové vztahy mezi jednotlivými členy rodiny. Jak uvádí Pazlarová (2016), mnohem jednodušší je navázání vztahu s dítětem bez vážnějších traumatických zkušeností, zdravotních problémů či mentálních omezení. Vytvoření

a udržení tohoto vztahu je však dlouhodobým procesem, který nekončí fází adaptace, ale je součástí pěstounské péče po celou její dobu.

Nejenom přijaté děti, ale také náhradní rodiče si procházejí adaptačními změnami. Pokud v rodině nejsou jiné děti, znamená příchod nového dítěte velmi zásadní změnu v životě pěstounů. Musí přijatému dítěti přizpůsobit svůj denní režim, trávení volného času a často i upravit svoji domácnost. Pokud už náhradní rodiče děti mají, dochází tak ke vzniku nové sourozenecké skupiny a děti je potřeba více sledovat (Pazlarová, 2016). V počáteční fázi příchodu nového dítěte pěstouni překypují nadšením a optimismem, které však brzy opadne a dostaví se rozčarování tím hlubší, čím hůře na tuto dobu byli pěstouni připraveni. Často si sáhnou až na úplné dno a nepoznávají sami sebe, reagují tak, jak by si za normální situace ani nedokázali představit. Všechno toto je reakcí na chování dítěte, které si také prochází svou adaptační fází popsanou výše. Po nějaké době se však situace uklidní a pěstouni jsou smířeni s faktem, že věci nejsou podle jejich představ a nikdo není dokonalý. Je potřeba respektovat skutečnost, že minulost jednoduše vymazat nejde. Začíná se vytvářet vztah bezpodmínečného přijetí dítěte, který je základem pro harmonické soužití a vývoj dítěte (Zezulová, 2012).

3.5 Odkud děti pocházejí – kontakt s biologickou rodinou

Matějček (2002) považuje kontakt s biologickou rodinou přijatého dítěte za jedno z nejvážnějších úskalí pěstounské péče. Ani Zezulová (2012) nepovažuje současný trend kontaktu s biologickou rodinou za každou cenu za rozumný, správný však není ale ani opačný přístup. Často při kontaktu nebývá zohledněn psychosociální vývoj dítěte, kdy dítě nemusí být na konfrontaci se svou biologickou rodinou připravené. Podle Matějčka (2002) by dítě s pomocí pěstounů mělo pochopit vše, co jeho rodiče ke špatnému chování vedlo a snažit se tomu v životě dítěte vyhnout. Rozhodně není dobré pěstovat v dítěti nenávist či opovržení vůči svým rodičům. Pazlarová (2016) považuje za důležité, aby dítě znalo svou osobní historii a historii rodiny. Jen díky tomu si bude moct vytvořit reálný obraz své rodiny a získat náhled nad situací. Jak však dodává Sobotková (2010), kontakt s biologickými rodiči by se dítěti rozhodně neměl nutit. Svou sebeúctou a zdravé sebevědomí děti naopak čerpají z pěstounské rodiny, ve které jsou uspokojovány všechny jejich psychické potřeby a prožívají bezvýhradné přijetí.

Naopak, podle Matouška a Pazlarové (2010), je potřebné se snažit o navrácení dítěte do původní rodiny a udržení kontaktu bez ohledu na to, zda je dítě umístěno v ústavním

zařízení nebo pěstounské péči. Důležitou roli zde totiž hraje čas. Čím déle je dítě mimo svou původní rodinu, tím více klesá pravděpodobnost jeho návratu. Vztahy a zájem rodičů postupně upadají, pochybnosti o výchovných schopnostech naopak narůstají a rodiče si na absenci dítěte jednoduše zvyknou. Zezulová (2012) dodává, že za nezájmem rodičů o dítě může být také skryt fakt, že rodič dostává od sociálních pracovníků mylné informace, že se s dítětem nesmí stýkat, je si vědom svého pochybení, má strach, jak na něj dítě bude pohlížet. Avšak to se stává jen zcela výjimečně.

Sobotková (2010) se ve svém výzkumu zabývala prostředím původních rodin dětí, pro které se hledala náhradní rodina. Celkem analyzovala 136 případů, kde ve více jak 80% z nich byl nezájem matky konstatován už přímo ve spise dítěte. V dalších případech daly matky rovnou souhlas s osvojením, jejich totožnost byla neznámá či jejich nezájem o dítě nebyl přímo konstatován, avšak další z dětí mají tyto matky v ústavní péči, což o jejich zájmu rozhodně nesvědčí. Pouze matky 4 dětí z celého výzkumného souboru by o ně teoreticky měly zájem. Je tedy nutné opravdu velmi pečlivě uvážit, kdy je dobré vztahy s biologickou rodinou uchovávat a rozvíjet. Ve většině případů je to spíše k neprospěchu a pěstouni velmi často zásahy biologických rodičů do pěstounské péče hodnotí jako nevhodné a pro dítě stresující. Podobných výsledků dosáhla ve výzkumu Sobotková s Očenáškovou (2013), který byl proveden na dnes již dospělých respondentech, kteří v pěstounské péči vyrostli. Z výsledků vyplývá, že 68% z nich nemělo o styk s rodiči zájem a pětina respondentů dokonce uvedla, že jim kontakt s rodiči, ke kterému v minulosti došlo, nebyl příjemný, či ho dokonce odmítali. U většiny respondentů biologičtí rodiče jeví nedostatečný, nebo žádný zájem, což koresponduje s předchozím výzkumem.

Pokud je však kontakt s biologickými rodiči dítěte nutný, Zezulová (2012) doporučuje setkání na neutrální půdě, případně využití pomoci neziskové organizace se zprostředkováním. Jak uvádí Matoušek a Pazlarová (2010), pracovník organizace by měl na novou situaci připravit obě zúčastněné strany a společně s pěstouny pracovat s dítětem. Celý průběh setkání by měl následně monitorovat a v případě potřeby zasáhnout. Měl by působit jako takový mediátor mezi pěstouny a rodiči. Po skončení by mělo s pracovníkem organizace proběhnout společné setkání a zhodnocení situace obou zúčastněných stran. Udržování kontaktu s biologickými rodiči je pro pěstouny velmi náročné, jak také potvrzuje americká studie Wilsona, Sinclaira a Gibbse (2000). Čtvrtina jejich respondentů zmínila, že má problém se vztahem s biologickými rodiči přijatých dětí. Úzká spolupráce s biologickými rodiči totiž může pěstouny vystavit situacím, ve kterých se cítí fyzicky

ohrožení. Je tedy potřeba, aby bylo pěstounům v této náročné roli poskytnuto dostatek informací a hlavně podpory.

Hodně náhradních rodičů má strach, že dítě v období dospívání začne toužit po návratu ke své původní rodině. Neděje se tak však často, zvláště u dětí, které se s rodiči stýkají anebo mají alespoň vzpomínky na domov. Jde spíše o touhu poznat svou původní rodinu, říci svým rodičům, čeho dítě v životě dosáhlo, jak žije (Zezulová, 2012).

3.6 Psychická deprivace

Zhruba polovina dětí v pěstounské péči má mnoho specifických potřeb týkajících se zejména jejich duševního zdraví, které jsou z velké části způsobeny špatným zacházením a traumaty, která zažily (Griffin et al., 2011). Tyto děti velmi často trpí psychickou deprivací, kterou Langmeier s Matějčkem (1974, 22) definovali jako *„psychický stav vzniklý následkem takových životních situací, kdy subjektu není dána příležitost k ukojení některé jeho základní psychické potřeby v dostačující míře a po dosti dlouhou dobu.“* Mezi tyto základní psychické potřeby autoři řadí přívod podnětů a stimulace v přiměřené míře pro dítě, potřebu smysluplného světa, emoční a citové potřeby, sociální potřeby a možnost s někým sdílet společnou otevřenou budoucnost. Jak konstatuje Koluchová (in Matějček et al., 2002) v ústavní péči ani mnohých rodinách k uspokojení všech těchto potřeb nedochází a děti přicházející do pěstounské péče jsou tím značně poznamenány. U dětí do tří let se deprivace projevuje celkovým opožděním psychomotorického vývoje a řeči, častá je povrchnost citů a sociálních vztahů, nezúčastněnost a rozmrzelost. Povrchnost citových vztahů přetrvává až do předškolního věku, kde dominuje výrazná potřeba někomu patřit a dítě se doslova „lepí“ na každého, kdo je poblíž. Ve škole mívají deprivované děti zpravidla horší prospěch, který však neodpovídá jejich intelektovým schopnostem. Objevují se problémy v sociálním kontaktu a může docházet k neurotickým potížím, nedůvěře k lidem až agresivitě. V pubertě a adolescenci se následky prožité deprivace projevují v sociálním začleňování a vztazích, je zde také zvýšené riziko vzniku závislostí. Důsledky deprivace mohou přetrvávat až do dospělosti, kde se často objevují problémy v partnerských vztazích a rodičovství, ale i zvýšená kriminalita.

O deprivacích projevech se také zmiňuje Zezulová (2012), podle níž si děti deprivacními projevy nahrazují jistotu bezpečí v matčině náruči. Mezi nejčastější projevy pak patří zejména rituály při usínání – kývavé pohyby, cucání palce, bušení hlavou do polštáře. Často se u dětí také vyskytuje emoční nestabilita, která může vyústit až v agresivitu

vůči okolí anebo i sobě samému. Dunovský a kol. (1999) mezi nejčastější formy a projevy psychické deprivace zahrnuje nízkou úroveň vlastní identity, nedostatečnou důvěru k lidem a životní nejistotu směřující k sebeizolaci anebo naopak zvýšené agresivitě.

K pochopení projevů psychické deprivace velkou měrou přispěli právě Langmeier s Matějčkem (1974), kteří vytvořili výčet charakteristických rysů jednotlivých typů psychické deprivace. Typ sociálně hyperaktivní zahrnuje děti, u nichž silně převažuje sociální zájem nad zájmem o věci, hru, učení. Kontakt s druhými lidmi navozují zcela bez zábrán, ale je velmi rozptýlený a povrchní. Nedokáží si vytvořit hlubší vztah k člověku, jsou velmi přelétavé a neznají věrnost. Typ sociální provokace představuje děti, které se domáhají pozornosti a lásky provokováním dospělých, které chtějí mít jenom pro sebe. Ostatní děti vnímají jako konkurenci a často se k nim chovají nepřiměřeně agresivně. Těmto dětem svědčí pobyt mimo kolektiv, nebo v omezeném počtu lidí, jelikož pokud jsou sami, dokážou se chovat zcela jako vyměněné. Útlumový typ označuje děti, které se jeví jako pasivní až apatické, jelikož na nedostatek citových podnětů reagují celkovým snížením své aktivity. Tím mohou být tyto děti mylně diagnostikovány jako mentálně retardované. Po příchodu do náhradní rodinné péče však často úplně „rozkvetou“. Dobře přizpůsobený typ zahrnuje děti, které se nechovají nijak nápadně. Díky své vyšší odolnosti se přizpůsobily prostředí, ve kterém se jim nedostává dostatek citových a smyslových podnětů. Často se jim aspoň zlomek z těchto podnětů daří získávat díky svému příjemnému chování, kterým dokážou upoutat pozornost okolí a stávají se tak velmi oblíbenými. Typ náhradního uspokojení charakterizuje děti, které se snaží kompenzovat neuspokojené základní psychické potřeby náhradním uspokojováním potřeb jiných. Často se u nich setkáváme s přejídáním, masturbací, agresivitou, narcistickými nebo až sadistickými tendencemi.

Jedním z důsledků psychické deprivace může být také zvýšená kriminalita, jak je uvedeno výše. Kriminalita a společenská nepřizpůsobivost je typická zejména pro děti vyrůstající v ústavní péči, především je-li tomu tak od raného dětství. Z výzkumu autorů z let 1999-2001 vyplývá, že procento osob, které se dopouštějí trestné činnosti, je ve skupině mladistvých vyrůstajících po celou dobu v ústavní péči vyšší (36% ze sledované skupiny oproti 22% z pěstounské péče). Autoři tak podporují určitou představu o terapeutické a sekundárně preventivní funkci pěstounské péče v oblasti kriminality (Kovařík et al., 2004).

Nejenom však v oblasti prevence kriminality, ale také celkově ve všech sociálních oblastech má pěstounská péče velký význam. Nepříznivý vývoj dítěte v důsledku psychické deprivace v raném dětství je možné výrazně zlepšit a usměrnit do sociálně přijatelnějších

mezí, i přesto, že je dítě již ve věku předškolním, školním, či dokonce věku mladším dospělém. Z toho lze tedy vyvodit, že i u dítěte staršího věku má náhradní rodinná péče jistě svůj význam (Matějček, Bubleová, & Kovařík, 1997).

3.7 Romské dítě v náhradní rodinné péči

V české populaci jsou Romové zastoupeni zhruba v 4%, ale v jednotlivých ústavních zařízeních se však počet těchto dětí pohybuje mezi 30-60%, což je velký nepoměr. Mnoho žadatelů o pěstounskou péči dá raději přednost dítěti postiženému, anebo poloromskému, na kterém romský původ je co nejméně viditelný. O něco úspěšnější je adopce romských dětí do zahraniční, což by však mělo být pouze krajním řešením (Gabriel & Novák, 2008).

Často se stává, že pěstouni nemají osobní zkušenost s dětmi jiného etnika. Nejprve přijmou dítě bílé a případně až poté dítě etnicky odlišné. Často totiž s přijatým dítětem přehodnotí žebříček hodnot a najednou už pro ně etnikum není tolik důležité. Pro někoho je dokonce přijetí romského či poloromského dítěte jednodušší, jelikož je při jakýchkoliv problémech na první pohled zřejmé, že se nejedná o jejich vlastní dítě, což přináší značné osvobození ve vztahu k okolí (Zezulová, 2012). Podle Vančákové (2008) může být důvodem k přijetí romského dítěte silná touha pomoci těm, které vlastně nikdo nechce. Také si žadatelé mohou snažit dokazovat ať už sobě, anebo okolí, že výchovu romského dítěte zvládnou. Výchova romského dítěte v neromské rodině má svá jistá specifika a mnozí žadatelé si to však ani neuvědomují, nebo bagatelizují. Jak uvádí Gabriel s Novákem (2008), bývá typické, že náhradní rodiče u neromských dětí předpokládají, že výchovou překonají všechny případné dědičné problémy, kdežto dítě romské už je předem geneticky vybaveno k nejrůznějším problémům a nepravostem.

Podle Vančákové (2008) se však najdou i takoví budoucí rodiče, kteří jsou v kontaktu s jinými rodinami s romskými dětmi a mají tak o specifikách spojených s výchovou romských dětí reálnou představu. Přestože u nás stále chybí kvalitní rozsáhlé výzkumy, které by pomohly objasnit skutečnosti výchovy romských dětí v náhradních rodinách, z dílčích výzkumů, které se podařilo uskutečnit, rozhodně nevyplývá zakořeněné přesvědčení, že by výchova romského dítěte byla obtížnější než dítěte bílého. Naopak z výzkumu v náhradních rodinách s romskými a neromskými dětmi, který provedla Frantíková (2003), je patrné, že pěstouni s přijatými romskými dětmi jsou celkově ve výchově spokojenější, než ti, kteří přijali děti neromské. Vančáková (2008) navíc dodává, že mnoho náhradních rodičů po první

zkušenosti s romským dítětem při přijetí dalších dětí upřednostňuje opět dítě romského etnika.

Vančáková (2008) hovoří o důležitosti správného postoje náhradních rodičů k původu dítěte. Vytýčila tak několik základních typů postojů pěstounů k romství jejich přijatých dětí. Prvním z nich je popření, kdy náhradní rodiče původ dítěte tají a snaží se ho udržovat v domnění, že má jen například snědší pleť. Věří totiž, že pokud dítě vychovají jako bílé, bude mít větší šanci se uplatnit ve společnosti, což však často končí ztrátou důvěry v rodiče, útekům z domova a problémovému chování. Dalším možným postojem k romství dítěte je odstřižení, kdy se náhradní rodiče snaží, aby se dítě svého původu vzdalo. Tím se u dítěte vytváří vnitřní přesvědčení, že Romové jsou špatní, tudíž je špatné i ono. Má to neblahé následky na rozvoj jeho psychiku a může tak dojít až ke vzniku poruch vztahů a chování. Někteří pěstouni se snaží původ dítěte zaměnit s jiným, například italským či indickým, jelikož mají obavy z obecné povědomosti společnosti o Romech. Dítě je však často zmatené a neví, kým je a kam patří, což může vést k problémům s budováním jeho vlastní identity. Někteří rodiče reagují na romství zlehčením situace a dítěti kladou na srdce, že jeho původ není vůbec důležitý, hlavní je, s jakými hodnotami žije. Už si však neuvědomují, jak je pro dítě důležité znát vlastní původ. Dítě tak v sobě potlačuje objevující se otázky svého romství a snaží se o naplnění hodnot daných rodiči. V některých případech to však může vést až ke vzniku neurózy u dítěte. Protikladem k tomuto postoji je přeceňování původu, kdy je dítě na své romství až příliš často upozorňováno. Dítě se tak cítí vyčleněno ze své rodiny, se kterou se snaží ztotožnit. Jediným prospěšným postojem je respektování kořenů dítěte, kdy se rodiče snaží romskou kulturu nenásilně včleňovat do života dítěte a jsou otevření veškeré konverzaci na toto téma.

3.8 Dítě se speciálními potřebami v náhradní rodině

Děti, které jsou nějak somaticky, intelektově a smyslově postižené, nebo i chronicky nemocné, se častěji vyskytují právě v pěstounských rodinách, než v běžné populaci. Toto jejich znevýhodnění totiž bývá nejčastějším důvodem, proč byly vlastními rodiči opuštěny (Koluchová, 2003; Rosenberg, & Robinson, 2004). Zhruba polovina dětí svěřených do pěstounské péče trpí poruchami pozornosti, poruchami učení, poruchami chování a hyperaktivitou. O děti s vážnějším zdravotním postižením se stará pětina náhradních rodičů (Bubleová et al., 2007). K tomuto zjištění se také přiklání několik studií (Cox, Cherry, & Orme, 2011; Sundt, 2010, in Berrick, & Skivenes, 2012), podle kterých se více jak

polovina dětí v pěstounské péči potýká s poruchami chování, vývojovými či emocionálními problémy.

Děti s těžkým zdravotním či tělesným postižením mají velký problém s umístěním do náhradní péče. Najde se jenom velmi malé množství pěstounů, kteří jsou ochotni takovéto dítě přijmout a cílevědomě o něj pečovat. Jejich nejčastější motivací je touha pomáhat i za cenu velkého úsilí a přinášení obětí. Často si tak náhradní rodiče tímto uspokojují určité své nenaplněné potřeby a péče o dítě s nějakým postižením se díky tomu může stát pro obě strany významným přínosem. U dětí s postižením a poruchami lehčího rázu se indikace náhradní rodinné péče značně zvyšuje (Matějček, 1999).

Už jenom fakt, že se tyto děti narodily jako nechtěné, často matkám s rizikovým chováním a po narození nedošlo k vytvoření podmínek pro vznik citového pouta a uspokojování základních potřeb, z dětí umístěovaných do náhradních rodin činí děti se speciálními potřebami. Některé z nich mohou být zjevné, o jiných se mnozí pěstouni s velkým překvapením dovídají až po přijetí dítěte (Zezulová, 2012). O tom hovoří ve svém výzkumu také Danielová (2011), kde si většina jejích respondentů stěžovala právě na fakt, že nedostali relevantní informace o dítěti, které měli přijmout, a na spoustu věcí tak přišli až zpětně. Jak uvádí Matějček (2001), rozsah a trvalost postižení, se kterým dítě do života vstupuje, je značně variabilní, tak jako postoje rodičů, či pěstounů k nim. Některé rodiny se dokáží až obdivuhodně vyrovnat i s těžkým postižením dítěte, pro jiné je naopak velmi těžké přijmout i nepatrnou dětskou vývojovou vadu. Je však zřejmé, že při péči o dítě se zvláštními potřebami jsou na pěstouny kladeny vysoké a specifické nároky. Brown a Rodgerová (2009) vymezili sedm oblastí, které vnímají náhradní rodiče dětí s postižením jako problematické: finanční zabezpečení, kontakt s odborníky, chování dítěte, lékařská péče, zvládání více rolí a péče o sebe. Jak však uvádí Pazlarová (2016), některé z těchto oblastí se u nás podařilo novelou zákona značně zlepšit. Jedním z problematických je však chování dítěte, které výkon pěstounské péče nejčastěji stěžuje a výchova takového dítěte může být pro pěstouny velmi stresující. Nedostatek péče o sebe je globálním problémem pěstounství. Přestože se díky doprovázejícím organizacím situace značně zlepšila, stále je poměrně obtížné zajistit hlídání pro postižené dítě v pěstounské péči.

4 POTŘEBY PĚSTOUNŮ

Potřeby pěstounů jsou velmi opomíjeným tématem a v České republice je jim věnována jenom malá pozornost. Přestože je systém náhradní péče v naší zemi hodně specifický, je možné čerpat informace z výzkumů v zahraničí, kterých však také není mnoho, a alespoň částečně je převést do českého prostředí.

Z provedených rozhovorů a ohniskových skupin s pěstouny vyplynulo několik stěžejních témat, která respondenti považovali za velmi aktuální a potřebné. Jedním z nejpálčivějších témat se stal kontakt s doprovázející organizací, sociálními pracovníky a odborníky. Celkem 27 respondentů, kteří se zúčastnili Barnettova (2017) výzkumu uvedlo, že hlavním problémem při výkonu pěstounské péče pro ně byla nedostatečná komunikace a spolupráce s různými organizacemi a sociálními pracovníky. Ocenili by zejména lepší spolupráci odborníků s rodinami a také projevení většího respektu. Potřebu ocenění a uznání svého úsilí od sociálních pracovníků a doprovázející organizace zmiňovali také pěstouni ve výzkumu Browna a Caldera (2000), kteří také mimo jiné vyzdvihovali potřebu dobrých pracovních vztahů a to zejména s odborníky, sociálními pracovníky a ostatními pěstouny. Pro respondenty byla v této oblasti důležitá komunikace, poskytování podpory a pomoci, podobně jako u Quintona (2004, in Matoušek & Pazlarová, 2010). Zde se mezi formálními potřebami od profesionálů objevovala zejména témata jako pomoc při kontaktu s biologickou rodinou, respektování a emocionální podpora, pomoc při praktických záležitostech a také při řešení problémů. Barnett (2017) dále uvádí, že systém podpory a doprovázení není jednotný, jelikož existují velké rozdíly mezi pomáhajícími pracovníky a to jak v jejich dovednostech, postupech, tak i schopnostech poskytovat rodině podporu. Pokud navíc dochází k častému střídání pracovníků, kteří s rodinou spolupracují, není možné vytvořit dostatečnou důvěru a podporu, kterou pěstouni potřebují zvláště při řešení složitějších situací, jakou je např. kontakt s biologickými rodiči dítěte. O tom hovoří také MacGregorová (2006), která svůj výzkum zaměřila explicitně na silné stránky a nedostatky doprovázejících organizací. Jak již bylo zmíněno výše, dobré vztahy a otevřená a upřímná komunikace je základem emoční podpory, které by se pěstounům od pracovníků měla dostávat. Ne všichni ji však opravdu mají. Často pěstouni pocítují, že se jim nedostává dostatečné důvěry od pracovníků organizace, jejich názory nejsou respektovány a celkově vztahy i komunikace jsou na špatné úrovni. Neradi se tak svěřují s problémy svých dětí, z pocitu a obav, že by se to mohlo obrátit proti nim. Tím se však často uzavírají do své vlastní

„bubliny“ a snaží se problémy řešit sami, což je mnohdy velmi obtížné a ohrožující pro fungování celé rodiny. Navíc se u většiny z nich objevuje pocit, že nejsou dostatečně podporováni v tom, co dělají a nejsou za svoji práci oceňováni a to nejenom od sociálních pracovníků či doprovázející organizace, ale také od okolí, jak uvádí Danielová (2011). Naplnění potřeby uznání a podpory je pro výkon pěstounské péče velmi podstatné. Velmi často však okolí nemá s náhradní rodinnou péčí žádné zkušenosti a navíc žijí v mylných domněnkách, že pěstouni přijímají děti jenom pro peníze a že všechny přijaté děti jsou automaticky špatné. Nedokáží si ani představit, jak může být vykonávání pěstounské péče náročné a s jakými problémy dětí se pěstouni musí potýkat. O této potřebě větší informovanosti veřejnosti o pěstounské péči a problémech a potřebách přijatých dětí se zmiňuje také Brown s Moraesovou a Mayhewovou (2005).

Příprava na přijetí dítěte bylo dalším tématem, které ze zahraničních výzkumů vyplynulo. Někteří pěstouni hodnotili přípravu na přijetí dítěte do pěstounské péče za nedostatečnou, jelikož se jim nedostalo potřebného množství informací o samotném procesu přijetí dítěte do pěstounské péče, ale také potřebách dítěte. Ocenili by, kdyby byla příprava zaměřená více prakticky, s velkým důrazem na specifické potřeby přijatých dětí (Barnett et al., 2017; MacGregor et al., 2006). Respondenti navíc popisovali nerealistická očekávání a nepřipravenost spojenou zejména s chováním u dětí s ADHD a FAS. Až postupem času zjišťovali, že je náhradní rodičovství mnohem obtížnější, než předpokládali. Při přijetí dítěte do rodiny neměli dostatek informací a nebyla jim poskytována adekvátní podpora a pomoc, zvláště při prožívání akutních situací (Daniel, 2011). Jako stěžejní zde pěstouni vnímají omezenou možnost odborníků zaměřených právě na děti v pěstounské péči, které mají speciální potřeby (Barnett et al., 2017; MacGregor et al., 2006).

Téměř ve všech výzkumech se objevovala potřeba udržování kontaktu s ostatními pěstouny. Sdílení svých zkušeností, problémů a obav navzájem mezi sebou pěstounům jistě velmi pomáhá a dochází zde k uspokojování emocionálních potřeb pěstounů. Nejenom že se jim zde dostane potřebné podpory a uznání, ale také zde mohou načerpat nové informace a poradit se s ostatními náhradními rodiči, kteří mají podobné zkušenosti (Barnett et al., 2017; Brown, 2007; MacGregor et al., 2006; Quinton 2004, in Matoušek & Pazlarová, 2010).

Téma biologického rodičovství, což je u nás vcelku palčivým tématem, se v zahraničních výzkumech také zobrazuje, avšak v menší míře. Brown a Calder (2000) poukazují na nutnost pěstounů být otevřenými k jiným kulturám, na snahu porozumět původu dítěte a toleranci k jeho biologickým rodičům. Podle Danielové (2011) by se

pěstouni neměli k přijatým dětem stavit jako vlastní rodiče, ale spíše je jenom doprovázet. To však většina pěstounů hodnotí jako velmi složité. Navíc často pocítují, že nemají žádná práva ve srovnání s biologickými rodiči. Mají tendence se před okolím omlouvat a obhajovat, jelikož mají pocit, že je na ně pohlíženo, jako by děti biologickým rodičům až brali.

Pěstouni se ve výzkumech zmiňovali, že respitní péči považují za velmi prospěšnou. Odpočinek je pro ně opravdu nezbytný, vede totiž k zajištění pozitivního fungování celé rodiny. Není však vůbec jednoduché sehnat někoho, kdo by děti pohlídal, jelikož se většinou jedná o děti problémové, se specifickými potřebami. Pěstouni sami by vyhořeli, kdyby si měli děti hlídat navzájem mezi sebou (MacGregor et al., 2006). Uváděli, že vlastně nemohou jenom tak odejít a dělat, co chtějí, že jsou určitým způsobem uvázaní, mají děti na starosti 24 hodin denně bez přestávky (Daniel, 2011; MacGregor et al., 2006). Potřeby pěstounů se v rámci této oblasti tedy týkaly především kvantity (více hodin možných pro využití respitu, více financí využitelných na tento účel) a hlavně dostupnosti (seznam možných osob či poskytovatelů, umožňujících toto hlídání). Pěstouni by ocenili především hlídání dětí přes noc, ale také doprovod dětí např. na kroužky, doučování, doprovázení dětí či pomoc s domácími pracemi (Brown et al., 2005).

Jako neméně důležitou zmiňovali pěstouni potřebu harmonických a stabilních rodinných vztahů. Jako klíčová se u pěstounských párů jevila spokojenost v partnerském vztahu, čehož je mnohdy velmi obtížné dosáhnout, jelikož pěstounství představuje pro vztah obrovskou zátěž. Je však stěžejní pro dobré fungování a stabilitu celé rodiny (Quinton, 2004, in Matoušek & Pazlarová, 2010). K udržení této harmonie v rodině však pěstouni potřebují určité rodičovské zkušenosti a dovednosti, ale také osobnostní predispozice, mezi kterými respondenti jako potřebné zmiňovali především vysokou sebeúctu, emoční stabilitu, trpělivost, porozumění, lásku, odhodlání a vytrvalost. (Brown & Calder, 2000). Za důležitou také pěstouni považují podporu od širší rodiny a okolí. Ve výzkumu Quintona (2004, in Matoušek & Pazlarová, 2010) se až jedna třetina z nich setkala s odmítavým postojem a kritikou od svého okolí vůči rozhodnutí stát se náhradními rodiči.

Většina pěstounů je však velmi spokojená s tím, co dělají, jak uvádí výzkum Wilsona a jeho kolegů (2000). Jen malá část z nich (18%) odpověděla, že náhradní rodičovství ovlivnilo jejich aktuální spokojenost. Tito pěstouni však zažívali během výkonu pěstounské péče hodně nepříjemných situací. Pěstounství určitým způsobem zasahuje do rodinného života a může způsobit akutní potíže. V případech, kdy se něco nedaří, mají pěstouni často

pocit, že nemají nikde zastání a jsou na všechno sami. Občas tak dochází až situacím, kdy se musí rozhodovat mezi udržení vlastní rodiny či odchodem přijatého dítěte. Jak uvádí Gibbs a Wildfire (2007) pro udržení a pokračování pěstounské péče je velmi podstatná kvalita služeb a vztahů doprovázející organizace, která může v případě potíží velmi pomoci, ale také vztahy v rodině a s přijatými dětmi. Musí docházet k uspokojení potřeb, které vycházejí nejenom od vykonávání samotné náhradní péče, ale právě také od samotných přijatých dětí (Geiger, Hayes, & Lietz, 2013).

Tato zjištění ze zahraničních výzkumů jsou v mnohých ohledech velmi podobná s výsledky výzkumů, které byly v České republice na toto téma doposud uskutečněny. Zezulová (2012) se ztotožňuje s faktem, že pěstouni mají mnoho svých potřeb, které jsou často naplňovány nedostatečně, nebo vůbec. Částečně potřeby pěstounů mohou naplňovat některé neziskové organizace, ale ani zde není mnohdy vytvořeno dostatečně bezpečné prostředí pro sdílení. Podle Košelkové (2016) je pro pěstouny velmi podstatný dobrý vztah s klíčovým pracovníkem doprovázející organizace. Berou ho jako psychickou podporu rodiny, která se projevuje především v časově neomezené pomoci, naslouchání, sdílení, chápavém přístupu, předávání zkušeností i obhajování zájmů pěstounů ve vhodně zvolené intenzitě. S klíčovým pracovníkem často mají osobní vztah a předpokládají, že jim vyjde vstříc v naplnění jejich potřeb. Z výzkumů (Plecháčková, 2016; Indráková, 2015) vyplývá, že pro výkon pěstounské péče je stěžejní naplnění potřeby uznání a respektu, především od sociálních pracovníků a doprovázejících organizací, ale také od rodiny i širšího okolí. Od těch pěstouni také potřebují velkou pomoc a podporu, bez kterých pěstounství nelze vykonávat. Téměř ve všech případech (Vilingerová, 2017; Plecháčková, 2016; Indráková, 2015; Mand'áková, 2009) pěstouni hodnotí setkávání a vzájemná společná sdílení s ostatními pěstouny jako velmi potřebná, díky kterým si mohou navzájem vyměňovat rady a zkušenosti a podporovat se v problémových situacích. Avšak rodiny s problémovými a hendikepovanými dětmi potřebují také odborníky, kteří by s problematikou náhradního rodičovství měli zkušenosti a dokázali tak nabídnout dostatečnou pomoc. Těch je bohužel velký nedostatek, jak poukazují respondenti z výzkumu Vilingerové (2017) či Mand'ákové (2009). Překvapivě většina pěstounů byla se svým finančním ohodnocením za výkon pěstounské péče spokojená. Pouze ve výzkumu Plecháčkové (2016) větší rodiny zmiňovaly potřeby větších finančních prostředků, které by využily především na obnovu domácnosti anebo osamostatňování dětí. I přes tento fakt je pěstounům neustále podsouvána myšlenka, že přijímají děti především pro peníze, lidé jim závidí a to pěstouny velmi oslabuje.

Vilingerová (2017) i Plecháčková (2016) se shodují na tom, že pěstounství je velmi časově náročné a pěstouni tak často velice touží po nějakém odpočinku, času sami na sebe, na své zájmy, což se jim však dostává jen ve velmi omezené míře. O tom, že by měli partneři nárok alespoň jednou do roka na několik dní strávených o samotě bez dětí, aby načerpali síly a energii na další zvládání tohoto nelehkého úkolu výchovy dětí, se jim ve většině případů může nechat jenom zdát. Jak uvádí Vilingerová (2017), pěstouni často tyto všechny své potřeby a určité nedostatky ve fungování upozadují a vnímají je jako oběť, kterou musí poskytnout. Kolikrát své potřeby úplně upozadí, nejsou zvyklí o nich ani přemýšlet a už vůbec ne hovořit a pojmenovávat je. Autorka tak apeluje především na doprovázející organizace, které by se měly na tuto tematiku při kontaktu s pěstouny zaměřit, aby dokázaly rozpoznat tenkou hranici mezi běžnou mírou potřeby a velkým nedostatkem, který může vyústit až k vyhoření. Důležitou prevencí je pak podle Zezulové (2012) kvalitní partnerský vztah, ale také dobrý vztah s někým, kdo rodinu dobře zná a může ji v těžkých obdobích podržet a pomoci.

EMPIRICKÁ ČÁST

5 VÝZKUMNÝ PROBLÉM, CÍLE VÝZKUMU, VÝZKUMNÉ OTÁZKY

Pěstounská péče má v naší zemi již dlouholetou tradici, avšak i přesto je problematika potřeb dlouhodobých pěstounů velmi opomíjená. Často je kladen velký důraz na potřeby přijatých dětí a na pěstouny je zapomínáno, přestože jsou to právě oni, díky kterým tento systém náhradní péče funguje. Výkon pěstounské péče je v mnohých ohledech značně náročný a velkým způsobem ovlivňuje život a prožívání pěstounů. Ti jsou často nuceni svůj život přizpůsobit přijatým dětem, což se děje právě na úkor jejich vlastních potřeb, které už si pěstouni mnohdy ani neuvědomují.

Na toto téma v jeho komplexní podobě doposud výzkumy v českém prostředí chybí. Je však k dispozici několik prací, které se mu alespoň zčásti věnují a ze kterých bylo čerpáno v teoretické části této diplomové práce. Zahraniční výzkumy věnující se životu pěstounů a jejich potřebám existují, avšak také jich není mnoho. Můžeme je alespoň částečně do českého prostředí převést, ale je potřeba brát zřetel na velkou specifickou našeho systému a fungování náhradní rodinné péče.

Cílem této diplomové práce je nahlédnout do způsobu prožívání náhradního rodičovství dlouhodobými pěstouny a zhodnocení jejich zkušenosti. Zjistit, co pěstouny vedlo k rozhodnutí přijat děti do pěstounské péče, jaké byly jejich zkušenosti s přijetím a výchovou dětí a jak se tyto zkušenosti odrazily na životě, partnerském vztahu a osobnosti pěstounů. Budou zmapovány potřeby pěstounů a možnosti, jak tyto potřeby naplnit a pracovat s nimi. V souvislosti se zmíněnými cíli byly formulovány následující výzkumné otázky:

1. Jaká je zkušenost dlouhodobých pěstounů s náhradním rodičovstvím a jak ji hodnotí?
2. Jakým způsobem se náhradní rodičovství odrazilo na životě pěstounů a vztazích v rodině?
3. Jaké jsou potřeby dlouhodobých pěstounů a jak je možné tyto potřeby naplnit?

Snahou tohoto kvalitativního výzkumu je alespoň částečné zmapování tématu potřeb dlouhodobých pěstounů. Mohl by posloužit jako doporučení ke zkvalitnění poskytovaných služeb a práce s dlouhodobými pěstouny.

6 VÝZKUMNÝ SOUBOR

6.1 Výběr účastníků výzkumu

Při výběru participantů vhodných pro výzkum bylo vytvořeno několik kritérií, pomocí kterých se autorka snažila o zajištění alespoň částečné vyrovnanosti výběrového souboru, aby tak bylo možné zkušenosti jednotlivých účastníků navzájem srovnávat. Přestože v kvalitativním výzkumu lze jen stěží dosáhnout zobecnění na celou výběrovou populaci, můžeme naopak získat poměrně hluboký vhled do dané problematiky (Hendl, 2005).

Původní snahou bylo do výzkumu zapojit oba náhradní rodiče a získat tak jejich osobní zkušenost a pohled na pěstounskou péči, které mohou být značně odlišené. Avšak to se z nejrůznějších praktických důvodů nemohlo uskutečnit. Ne každý byl ochoten se do výzkumu zapojit a bylo by pro pěstouny náročné si udělat společně volný čas. Jednak byli partneři účastnic docela vytížení a tudíž neměli čas, anebo pěstounky děti vychovávaly samy. Proto se tedy výzkumu zúčastnil vždy jeden pěstoun z rodiny, kdy ve všech patnácti případech to byly právě ženy.

Při výběru participantů vhodných pro výzkum bylo vytvořeno několik kritérií, kdy prvním z nich byla *minimálně sedmiletá zkušenost s pěstounskou péčí*. Snahou bylo dosáhnout opravdu zralé zkušenosti pěstounů a zamezit tak jejímu ovlivnění počátečním nadšením. Tím, že si už pěstouni něco prožili, mají na pěstounskou péči úplně jiný pohled než začínající náhradní rodiče. Mohou svou zkušenost více hodnotit a porovnávat.

Dalším z kritérií bylo, aby *zkušenost s pěstounskou péčí aktuálně trvala* a pěstouni tak v době výzkumu pečovali alespoň o jedno dítě. Nebylo přitom vůbec podstatné, kolik dětí již pěstounskou péčí v minulosti opustilo.

Účastníky výzkumu se dále mohli stát ti, kteří *do pěstounské péče přijali alespoň dvě děti*. Autorka se tím snažila vylimitovat rozdíl mezi pěstouny, kteří pečují jenom o jedno přijaté dítě, které bude více podobné dítěti adoptovanému a může být navíc i jedináčkem, a těmi, kteří mají v pěstounské péči dětí více. Dostává se jim tak i rozdílných zkušeností, mohou porovnávat, hodnotit a také jejich potřeby mohou být mírně odlišné.

Posledním z kritérií byla *absence příbuzenského vztahu* mezi pěstounem a přijatým dítětem. V případě příbuzenské péče je totiž vztah mezi přijatým dítětem a pěstounem úplně jiný, než u klasického pojetí pěstounské péče. Pokud dítě vychovává například babička, je

pro něj stále babičkou. Avšak pěstouni jsou pro děti náhradními rodiči, vytváří se zde úplně jiné pouto a zkušenost je tak značně odlišná.

V rámci této kvalitativní studie byli participanti vybíráni podle zvolených kritérií pomocí nepravděpodobnostních metod výběru. Výběr výzkumného souboru v kvalitativním designu není přesně daný a měnil se tak s jeho průběhem, což je v souladu s doporučením Miovského (2006). V první fázi bylo využito autorčiny osobní zkušenosti s pěstounskou péčí a byli tak osloveni pěstouni z řad známých. Tímto způsobem bylo pomocí metody prostého záměrného výběru získáno šest participantů.

V další fázi byla využita metoda účelového výběru přes instituci, kdy byly telefonicky osloveny dvě organizace zabývající se náhradní rodinnou péčí, každá z nich působící v jiné části České republiky, aby tím byla zajištěna alespoň částečná variabilita výběrového souboru. Velkou výhodou byl fakt, že oslovení pracovníci jednotlivých organizací autorku osobně znali a byli jí tak mnohem více nápomocní. Vytipované pěstouny osobně či telefonicky kontaktovali, a pokud pěstouni s účastí na výzkumu souhlasili, dále s nimi v kontaktu již pokračovala výzkumnice. Ta jim znovu objasnila cíl výzkumu a stanovená kritéria, popsala plánovaný průběh výzkumu, časovou dotaci rozhovorů a etické aspekty. Následně již byla domluvena osobní schůzka. Přestože dlouhodobých pěstounů, kteří by splňovali výše zmíněná kritéria výběru je čím dál méně, podařilo se tímto způsobem nalézt devět účastníků.

6.2 Popis výzkumného souboru

Celkem se do výzkumu zapojilo patnáct dlouhodobých pěstounek, které odpovídaly výše zvoleným kritériím. Jednotlivé charakteristiky participantů dokumentuje „*Tabulka č. 1 – Charakteristiky participantů*“. Ve sloupcích „*Aktuální počet biologických nebo osvojených dětí v rodině*“ a „*Aktuální počet přijatých dětí v rodině*“ jsou zaznamenány počty dětí, které fyzicky v rodině ještě stále bydlí, nehledě na jejich věk. Sloupce „*Počet biologických nebo osvojených dětí mimo rodinu*“ a „*Počet přijatých dětí mimo rodinu*“ zahrnovaly počty dětí, které se již osamostatnily, či jejich péče byla předčasně ukončena. Ve sloupci „*Aktuálně přijaté dítě s handicapem*“ bylo uvedeno „*ano*“, pokud žilo přijaté dítě s tělesným či mentálním postižením aktuálně v rodině. Ve sloupci „*Aktuálně přijaté dítě jiného etnika*“ bylo uvedeno „*ano*“, pokud alespoň jeden z rodičů dítěte byl jiného etnika a toto dítě žije v dané pěstounské rodině.

Tabulka č. 1 – Charakteristiky participantů

Participant	Rodinný stav	Délka zkušenosti s PP (v letech)	Aktuální počet biologických nebo osvojených dětí v rodině	Počet biologických nebo osvojených dětí mimo rodinu	Aktuální počet přijatých dětí v rodině	Věk přijatých dětí aktuálně v rodině	Počet přijatých dětí mimo rodinu	Aktuálně přijaté dítě s handicapem	Aktuálně přijaté dítě jiného etnika
1	vdaná	19	-	1	4	7, 11, 14, 23	2	ano	ne
2	vdaná	14	-	3	2	19, 20	1	ne	ne
3	vdaná	13	2	-	2	14, 17	-	ano	ne
4	vdaná	20	2	3	2	12, 13	4	ne	ne
5	vdaná	11	2	-	3	12, 13, 14	-	ano	ne
6	vdaná	10	3	-	2	10, 12	-	ano	ne
7	vdaná	28	1	4	5	15 - 22	2	ano	ano
8	svobodná	13	1	-	3	17m, 15, 20	1	ano	ano
9	vdaná	11	2	-	2	13, 15	-	ne	ano
10	vdaná	16	2	-	4	15, 16, 16, 21	-	ne	ano
11	vdova	16	-	-	2	14, 17	4	ano	ano
12	vdaná	16	-	-	3	10, 17, 19	-	ne	ne
13	vdaná	12	1	-	2	6, 15	-	ano	ne
14	vdaná	22	-	1	2	6, 23	-	ne	ne
15	rozvedená	13	-	-	4	9, 12, 13, 13	-	ano	ano

7 METODOLOGIE VÝZKUMU

Vzhledem k tomu, že je záměrem této práce hlubší proniknutí do prožívání pěstounské péče jednotlivými pěstouny, byl zvolen kvalitativní přístup, kterého se v psychologii hojně využívá ke zkoumání fenoménů, jako jsou například emoce, motivace či prožívání. Ty jsou často jedinečné a neopakovatelné a různými lidmi vnímány velmi odlišně. Tento přístup umožňuje individuálně přistupovat ke každému účastníkovi výzkumu, lépe pochopit kontext jeho situace a tím také jeho odpovědí (Miovský, 2006).

7.1 Metody získávání dat

Metodou získávání dat byl polostrukturovaný rozhovor, při kterém se pracuje s předem připraveným schématem s okruhy otázek. Jeho výhodou je možnost kombinace prvků ze strukturovaného i nestrukturovaného rozhovoru, který dává respondentovi úplnou volnost. K lepšímu pochopení daného problému jsou často kladeny doplňující otázky. Polostrukturovaný rozhovor je možné provádět kdekoliv, jedinou podmínkou je to, aby se respondent cítil dobře a komunikace byla přirozená (Miovský, 2006). Polostrukturovaný rozhovor navíc umožňuje otevřít i další témata, která do rozhovoru původně nebyla zahrnuta, a projevit na ně subjektivní názory a pohledy (Ferjenčík, 2010).

Před samotným začátkem sběru dat byla provedena pilotní studie, kdy autorka udělala rozhovor se svou maminkou, dlouhodobou pěstounkou, a zkonzultovala s ní tak všechny otázky obsažené v rozhovoru. Díky této pilotáži došlo k přidání či pozměnění některých z nich.

Rozhovory s jednotlivými participanty probíhaly většinou bez přítomnosti dalších osob. Pouze ve třech případech byl u rozhovorů přítomen ještě někdo další. V jednom případě to byla na přání pěstounky klíčová pracovnice, v části dalšího rozhovoru biologická dcera pěstounky a v jednom případě roční syn výzkumnice. Rozhovory probíhaly vždy v prostředí podle požadavků a přání pěstounů, nejčastěji u nich doma či v kavárně.

Před začátkem rozhovoru byli participanti s výzkumem ještě jednou seznámeni a informováni o etických aspektech výzkumu. To zahrnovalo také podepsání informovaného souhlasu a souhlasu s nahráváním. Ze všech rozhovorů byl pořízen audiozáznam, díky kterému je možné získat co nejautentičtější a nejkomplexnější materiál pro další zpracování (Miovský, 2006). Míra ochoty a schopnosti podělit se o své zkušenosti se u jednotlivých účastníků velmi lišila. Od toho se proto odvíjelo trvání jednotlivých rozhovorů, které se

pohybovalo v rozmezí od půl hodiny do dvou a půl hodiny. Průměrně však rozhovory trvaly okolo hodiny a půl.

Před začátkem samotného rozhovoru bylo důležité získat důvěru účastníků pomocí neformální konverzace. K vytvoření větší důvěry u účastníků velmi pomáhalo, když se výzkumnice blíže zmínila o svých osobních zkušenostech s pěstounskou péčí v roli biologického dítěte. Následný rozhovor obsahoval jednotlivé okruhy otázek, které byly voleny tak, aby se pěstouni v rozhovoru mohli plynule dostat od obecnějších ke specifitějším a náročnějším otázkám. Začátek rozhovoru byl tedy věnován především motivaci k přijetí dětí a prožívání jejich příchodu do rodiny a životu s nimi. Další část se pak zaměřila na prožívání pěstounů a ovlivnění jejich života náhradním rodičovstvím. Poslední část pak byla zaměřena na služby pro pěstouny, jejich potřeby a závěrečné zhodnocení zkušenosti s pěstounskou péčí. Často bylo pořadí těchto okruhů a otázek měněno v návaznosti na to, o čem participant právě hovořil. Kompletní struktura rozhovoru je vložena v *Příloze č. 2*.

7.2 Zpracování a analýza získaných dat

Získaný audiozáznam z celkem patnácti sesbíraných rozhovorů byl následně převeden doslovnou transkripcí do textové podoby. Poté následovala redukce prvního řádu, kde byla odstraněna nadbytečná slova v textu, tzv. slovní vata. Z transkripce byly také vynechány nevýznamné rušivé prvky, především úvodní konverzace, komunikace s dětmi, které se náhodou v místnosti objevily a podobně. V dalším kroku byla provedena kontrola transkripce opakovaným poslechem záznamu, díky čemuž se zamezilo případným možným chybám vzniklým při transkripci. Ukázka transkripce jednoho z rozhovorů je k nalezení v *Příloze č. 3*.

Získaná data byla následně zpracována pomocí obsahové analýzy, při které byly použity metody vytváření trsů a prostého výčtu. Pomocí metody vytváření trsů byly jednotlivé výroky participantů roztríděny do skupin – trsů na základě jejich vzájemné podobnosti. Díky metodě prostého výčtu bylo možné zjistit a sledovat, s jakou četností jsou určité tematické kategorie zastoupeny (Miovský, 2006).

Výsledné kategorie tak bylo možné zařadit do jednotlivých okruhů, které jsou uvedeny níže:

- Motivace
- Prožívání příchodu dětí do rodiny

- Společné soužití s přijatými dětmi
- Odraz na životě pěstounů a jejich vztazích
- Služby pro pěstouny
- Potřeby pěstounů
- Zpětné hodnocení zkušenosti s pěstounskou péčí

7.3 Etické aspekty výzkumu

Účastníci výzkumu byli již předem obeznámeni s jeho účelem a využitím. Také jim byly poskytnuty základní informace o výzkumníci a přibližných časových nárocích na účast v něm. Při osobním setkání pak byly participantům předloženy podrobné informace o výzkumu, ale především o záznamu, zpracování a uchování dat. Byl jim dán prostor na položení jakýchkoliv dotazů a také možnost neodpovídat na otázky, které jsou jim jakkoliv nepříjemné. Z výzkumu jim bylo umožněno kdykoliv odstoupit. Před zahájením každého z rozhovorů byl podepsán informovaný souhlas, jehož základem byl souhlas s nahráváním, díky kterému bylo možné provést podrobnou analýzu dat. Samozřejmostí bylo zajištění anonymity, které bylo pro většinu participantů klíčové. Všichni z participantů s účastí na výzkumu výslovně souhlasili.

Aby byla zachována naprostá anonymita participantů, došlo ke změně všech jmen a míst ve výrociích respondentů, které jsou uvedeny v této práci. Zmíněná opatření měla zajistit jak ochranu soukromí respondentů, tak především zvýšit jejich pocit bezpečí a tím zvýšit jejich ochotu spolupracovat a více se otevřít. Za účast ve výzkumu jim nebyla přislíbena žádná finanční či jiná odměna. V průběhu rozhovoru byli výzkumníci pozváni na kávu nebo na čaj, či jim byla domů přinesena malá pozornost ve formě čokolády. Zároveň jim byly přislíbeny informace a kontaktování ohledně výsledků výzkumů.

8 VÝSLEDKY

Tato část se zabývá výsledky analýzy rozhovorů s patnácti dlouhodobými pěstounkami. Jelikož téma tohoto výzkumu ještě není dostatečně probádáno, jsou výsledky účelně podkresleny poměrně bohatými úryvky z výpovědí jednotlivých participantů, samozřejmě se snahou zachovat co největší přehlednost. Prezentace konkrétních výstupů z tohoto výzkumu se drží již dříve uvedeného schématu obsažených okruhů, které jsou pro lepší přehlednost rozděleny na konkrétní témata. V rámci těchto témat jsou již vymezeny jednotlivé **kategorie**. Uváděné doslovné citace participantů jsou v textu vyznačeny *kurzívou*.

8.1 Motivace

Motivace k přijetí prvního dítěte či dětí

Participantky ve svých výpovědích většinou uváděly několik různých důvodů vedoucích k rozhodnutí přijat dítě do pěstounské péče. Nejčastějším motivem, o kterém se zmínilo celkem jedenáct z nich, byla **touha pomoci**. „*No, my jsme chtěli, my jsme primárně chtěli pomoci nějakým dětem, který nemůžou vyrůstat v rodině, aby teda rodinu měly, což se samozřejmě naplnilo.*“

Sedmi participantkám k rozhodnutí také pomohla jejich **vlastní zkušenost**. V přímém kontaktu s dalšími pěstouny byly čtyři z nich. „*Tak my když sme s manželem v sedmnácti, osmnácti začali chodit, tak sme byli věřící a viděli sme kolem sebe několik pěstounských rodin. A jak sme jich tak pozorovali, tak se nám zdál jako dobrý nápad nemít vlastní třeba tři nebo čtyři děti, ale nejdřív si zkusit to těhotenství, miminko, výchovu, a pak si k nim přibrat nějaké z dětského domova.*“ Další tři pak měly zkušenost s dětmi z dětského domova. „*Manžel dělal na azyláku, tam procházely, přicházely děti z dětskejch domovů, tak jsme začli uvažovat, že bysme někomu pomohli.*“

K pěstounství participanty hnala také **touha mít více dětí**, kterou vyjádřilo celkem sedm z nich. Některé účastnice již další vlastní děti mít nemohly, proto pro ně byla pěstounská péče jasným řešením, jak skloubit přání mít velkou rodinu a zároveň tak někomu pomoci. „*Protože jsme měli pouze jedno dítě a chtěli jsme další děti. Ty se nedařily. Taky jsme chtěli někomu pomoci, tak proto jsme se rozhodli stát se pěstouny, nebo adoptivními rodiči. A manžel byl z pěti dětí, takže byl zvyklý, že měl kolem sebe spoustu sourozenců, tak chtěl, aby naše dcera měla taky sourozence.*“

Dalším motivem vedoucím k přijetí dítěte byla **bezdětnost**, se kterou se potýkalo pět účastníků výzkumu. Většina z nich se na začátku rozhodovala mezi adopcí a pěstounskou péčí, dvě rodiny dokonce první dítě získaly právě do adopce. *„Ale pak když jsem se vdala, tak jsme po nějakém čase zjistili, že manžel nemůže mít děti. Tak jsme šli do toho hned, s tím, že on o ní nic nevěděl a domluvili jsme se, že podáme adopci i pěstounku s tím, že on se rozhodne až po přípravě, do čeho by šel nebo nešel.“*

Čtyři participantky se zmínily, že jim k tomuto rozhodnutí dopomohla také jejich **profesní zkušenost**. Díky tomu si tři z nich troufaly na přijetí handicapovaného dítěte, které by jinak mělo velmi malou šanci se do rodiny dostat. *„Protože já jsem pracovala v ústavu sociální péče kdysi, kde byli lidi s Downovým syndromem a většinou mentální retardace. Tak já k těmhle lidem mám vztah a děti s Downovým syndromem mně jsou nějakým způsobem milý a blízký...“*

Motivací jedné z účastnic byl také určitý morální důvod, **pocit dluhu**: *„Protože já sem cítila, po rozvodu, že manžel si mě vzal s těma děčkama, já sem cítila dluh vůči Pánu Bohu. A chtěla sem to nějak tady prostě splatit.“*

Motivace pro přijetí dalších dětí

Všichni oslovení pěstouni v pěstounské péči pokračovali a přijali tak další děti do své rodiny. V sedmi případech příchod dalších dětí tak brzy neplánovali, či ne v takovém počtu, ale vzhledem k tomu, že se **dozvěděli o dalším dítěti**, svou situaci přehodnotili. U třech z nich se jednalo o sourozence již přijatých dětí, či děti, které potkali při návštěvě ústavu. Tři participantky byli konkrétně osloveni, jelikož se jevíli jako jedni z mála, kteří by byli ochotni takové dítě přijmout. *„Ale když jsme byli jednou v tom kojeňáku ukázat dvojčata, tak tam byl Honza a už byl skoro, už mu byl rok a čtvrt a furt ho tam měli. Říkali, že měl problémy s maminkou, a že odrostl a než se všechny papíry vyřídily, a kdesi cosi, tak že ho vlastně nikdo nechce, protože jeho maminka byla slepá schizofrenička. Tak jsme ho tam viděli, pochovali, pohráli jsme si s ním, děcka si s ním pohráli, protože věkově byl nejstarší. A ona tehdy ještě říkala, že by potřebovali další pěstouny, jak jsme my, protože dvojčata taky měly postiženou maminku, a jak mají ty děti něco takhle napsaný, tak je to nálepka, a už si je každý nevezme.“*

Dalším důvodem pro pokračování v pěstounství, který se objevil v pěti výpovědích, byla touha **pořídit přijatému dítěti sourozence**, buď aby nebylo samo, či aby ho sourozenec táhl ve vývoji dopředu. *„A ona byla doma asi čtvrt roku, já jsem si říkala, že*

bych potřebovala dítě, který by jí táhlo, že jo.“ „A hned brzy, možná jsme ho měli rok, jsme zažádali o další, protože jsme ho nechtěli mít samotnýho.“ Anebo naopak si děti sourozence samy velmi přály a rozhodnutí o přijetí dalšího dítěte tak bylo ve dvou případech na jejich popud.

Celkem čtyři participantů se zmínili, že pro ně v rozhodování pro přijetí dalšího dítěte hrál velkou roli fakt, že již měli svou vlastní zkušenost a **v pěstounství spatřovali velký smysl**. *„U mě to byl asi ten důvod, že sem zjistila, že těm dětem fakt pomáháme, že v té rodině dá se říct nějakým způsobem rozkvetly. Že je to sice těžké, náročné, ale taky i v tom, že sem si říkala – a teď už to vím, už bych to dělala jinak a už by to bylo jednodušší.“*

Také s vyšším věkem dětí v rodině nastával určitý klid, na který pěstouni nebyli zvyklí. Čtyři účastníci se zmiňovali o **pocitech prázdnoty a zároveň síly pomoci** ještě dalším dětem. *„Protože byl klid, najednou. Oni se docela uklidnili potom, a najednou tady bylo prázdno. Chodili na střední, byli na internátě, a protože tehdy to ještě nešlo při třech dětech, že bych šla do práce, i když byly větší, tady byl strašný klid. Měli jsme ještě furt sílu. Bylo to ještě nevyužitý, ten náš potenciál.“*

Jedna z participantek se také vyjádřila, že si **nedokáže představit jinou profesi**, kterou by kromě pěstounství mohla dělat. Proto se rozhodla přijat další děti a naplnit tak svůj potenciál.

8.2 Prožívání příchodu dětí do rodiny

Období příprav

Podle výpovědí účastníků výzkumu se **doba čekání na přijetí dětí** do rodiny velmi lišila. Některým se podařilo přijmout dítě po několika měsících od podání žádosti, jiní museli čekat několik let. V jednom případě se jednalo dokonce o dobu deseti let, než rodina získala do pěstounské péče druhé dítě. Dva participantů se dokonce setkali s tvrzením, že pro ně dítě nemají, jelikož je jich málo. Museli tak všechny neustále „bombardovat“ telefonáty a spíše si dítě hledat sami. *„Když sme se vlastně dozvěděli o tom prvním chlapečkovi, tak to bylo takové hodně spontánní rozhodnutí, už sme čekali hodně dlouho, byli sme zařazení v evidenci a pořád tady v rámci kraje nám tvrdili, že děti nejsou a pěstounů je hodně. Tak se nám to nezdálo, protože sme věděli z celé republiky, že těch dětí je hodně, akorát sme nevěděli, jak se k nim dostat.“*

Téměř všichni pěstouni (kromě tří) museli nejdříve projít **teoretickou přípravou**. Většina z nich ji hodnotila kladně a přínosně. Dokonce díky ní vznikla i bližší přátelství: *„Ale je fakt že, na jednu stranu na to vzpomínám ráda. Protože ta parta, a co jsme se tam potkali, potkáváme dodnes, i když už třeba ne tak často, ale sedli jsme si. Jo, dobré – člověk se dozvěděl, co nevěděl.“*

Samozřejmě se pěstouni snažili i o **sebevzdělávání** a zjišťovali si informace všude, kde se dalo. Jak však uvádějí čtyři účastnice, nebylo to dříve vůbec jednoduché. *„Existovalo u nás jenom velmi malé množství literatury zabývající se touto problematikou a absence internetu byla také znatelná.“* *„Bylo to hrozně náročný i z toho důvodu, že vlastně já jsem sice měla k dispozici teoretickou literaturu, která v té době tady byla, což byl de facto akorát Matějček, vesměs nic jinýho tady nebylo, pár nějakých třeba monografií odborných nebo tak. A časopis Náhradní rodinná péče, co vydávalo tenkrát Středisko náhradní rodinný péče, ten byl asi nejužitečnější, vedle Matějčka.“*

Jako velmi přínosnou v období příprav hodnotí sedm participantů možnost **kontaktů s ostatními pěstouny**. Díky tomu si dokázali lépe představit, jak to v pěstounské rodině vypadá, s jakými problémy se pěstouni potýkají a na co se mají připravit. Všichni tuto zkušenost hodnotili velmi kladně. *„A pak jak sme vlastně udělali psychologické testy, tak nás psycholožka nasměřovala na dvě pěstounské rodiny, které sme navštívili. Tam sme se dozvěděli víc, co to vlastně obnáší, jak se děti do těch rodin přicházejí, jaké mají problémy.“*

Plánovaný příchod dětí samozřejmě prožívala celá rodina. Sedm participantů o tom **společně mluvilo** a připravovalo jak širší rodinu, tak především své biologické děti. *„Děti biologický jsme k tomu vedli – tady z toho domečku si jednou vezmeme děti, ty nemaj maminku a tatínka a jednou budou bydlet u nás, až postavíme domeček. Tak jsme jim to vypravovali. To vůbec nebyl problém, oni to přijali docela jako přirozenou věc. Tím to vlastně začlo.“* U jedné participantky s tímto rozhodnutím biologický syn zprvu nesouhlasil, avšak po čase se na příchod dětí těšil i on.

O **velkém nadšení a těšení** se na příchod dětí se zmínili dva účastníci výzkumu.

Nepřipravenost na přijetí prvního dítěte či dětí

Pět participantů uvedlo, že na příchod prvního dítěte nebyli dostatečně připravení. Předcházelo tomu totiž **spontánní a rychlé rozhodnutí**, kdy jim najednou bylo nabídnuto dítě, což vůbec nečekali. Všichni se s tím však dokázali za pomoci ostatních velmi dobře vypořádat. *„Fakt jsme si je do tří týdnů dovezli domů a veškerá příprava byly ty dva týdny.“*

Byl to docela humbuk, ale nějak nám to nepřišlo, protože jsme se na ně těšili. Měli jsme během týdne všeho až moc. “

Za nepřipraveností pěstounů stál také **nedostatek informací a zkušeností**, o kterém se zmínily tři participantky. *„Vlastně sme nebyli ani proškolení na nějakou citovou deprivaci a co ty děti potřebují, takže sme spíš jednali nějak rozumem, citem.“* Jedna z účastnic navíc uvedla, že na začátku zažívala pocity bezradnosti: *„A tady jsem najednou byla bezradná, nevěděla jsem co s ním. A občas jsem i já sama selhávala v tom jako matka, že jsem se obviňovala, že ten vztah nemám k němu takovej jako k biologickým dětem. Často to tam bylo.“*

Tři participantky přijetí prvního dítěte či dětí do rodiny hodnotí zpětně tak, že **by mnohé věci udělaly jinak**. *„Tam fakt jako třeba u toho Pavla mě mrzelo, že neměl postel hned vedle nás. A že Hanka byla třeba v postýlce. Ted' už bych to udělala úplně jinak. A Pavel byl s nama v ložnici, ale byl na druhé straně. Takže mohli sme jich přisunout, Pavel z manželovy strany, Hanka z mojí strany, vlastní dcera uprostřed. Jo, zas sme sa ráno mazlili a všechno, ale už bych to udělala úplně jinak. Ale to je téma zkušenostma, že tenkrát ani toto kontaktní rodičovství a to, tak nebylo.“* „...sdílím tu svoji zkušenost, za kterou ted' bych se styděla a tenkrát byla úplně logická.“

Náročnost období příchodu dětí do rodiny

Příchod prvního dítěte či dětí do rodiny popisovalo osm pěstounů jako **obtížný**. Ve čtyřech případech se tak jednalo z důvodu přijetí více dětí najednou- sourozenců. V rodině se tak velmi často vyskytoval větší počet malých dětí, které byly pochopitelně náročnější na výchovu a starost obecně. *„A potom vlastně, když už jsme si je dovezli domu konečně, tak to potom byl teda hroznej nápor na to zvládnout ty tři malinký děti dohromady. Protože čtyři, tři a půl a necelý tři. Takže to bylo fakt náročný, protože každý to dítě mělo naprosto odlišný potřeby, byť jako ty potřeby obecně byly stejny, to znamená, všechny se chtěly tulit, všechny potřebovaly pomoci s nějakou sebeobsluhou a tak dále...“* Starost o dítě s handicapem, které přijali tři pěstouni, byla také velmi náročná, především zpočátku. *„No a to myslím, že už asi snad nikdy s nikým už to nebylo tak náročný. Tohle byla taková vysoká škola pěstounství a já jsem na spoustu věcí nebyla připravená. Ta slepota to nevadilo, jako ta mentální retardace byla větší oříšek...“* Dva participanty se navíc museli vyrovnat s přijetím dětí, které neodpovídaly jejím požadavkům v žádosti. V jednom případě se jednalo o dítě mnohem mladší, ve druhém o dva starší sourozence. Sedm pěstounů naopak hodnotilo příchod

prvního dítěte jako **bezproblémový**: „Byl naprosto bezprostřední, ten se nějak jako vůbec nedivil, normálně tady lozil, hrál si, poolizoval hračky, rozbil u kluků, co kde našel, a neměl vůbec žádné problémy. Neměl vůbec žádné zvykové problémy. Spal normálně, jedl normálně, takové velmi živé, zvědavé batole.“

Ani **příchod dalších dětí** do rodiny nebyl pro sedm účastníků úplně hladký. Často totiž po bezproblémovém přijetí prvních dětí přišlo do rodiny dítě **náročnější** a oni na to nebyli dostatečně připraveni. U dvou pěstunek se dokonce na začátku vyskytly pochybnosti, zda udělaly správně, že se pro přijetí dítěte rozhodly. „No, ty začátky, ty byly takový dramatický, protože my jsme na to nebyli zvyklí. Jak jsme si přivezli Tomáše, to bylo miminko, tři měsíční, to to dítě si vezmete a hned je vaše. Ale když už je to dítě, který má 2 a půl roku a je různě nepříjemný, a ještě dělá všechno proto, aby si vás znepřátelilo, tak to jsem měla i pochybnosti, jestli jsme udělali správně.“

Příchod dětí do rodiny provázelo také velké překvapení ze strany pěstounů, protože byly **přijaté děti jiné než ty biologické**. S tímto rozporem mezi realitou a očekáváním se muselo vypořádat sedm účastníků. „Asi sme si představovali, že budeme mít stejné dítě, jako máme doma, akorát, které nemá rodiče a kterému pomůžeme, nebo o které se rodiče nechtějí starat, a kterému pomůžeme. A že třeba může být nějaké trošičku, jakože opožděnější, ale že by to bylo někdy až tak v některých směrech až tak moc...“

Z výpovědí šesti účastníků bylo zřejmé, že měli značně **naivní očekávání** a představy o tom, jak to po příchodu dítěte do rodiny bude vypadat. Často byli na začátku plní ideálů, které museli postupně hodně měnit a slevovat z nich. „Samozřejmě, asi jsem byla hodně naivní na začátku, spoustu věcí jsem si představovala jinak, dneska bych spoustu věcí dělala taky jinak, ale...“ „Měli jsme to hlavně hodně zidealizované, takže já sem se těšila, jakou budeme mít krásnou velkou rodinu.“

Obecně účastníci hodnotili příchod a adaptaci staršího dítěte do rodiny jako obtížnější a šest z nich bylo velmi **překvapeno z hloubky deprivace** a traumat, kterými byly přijaté děti poznamenány. „Překvapilo mě, až jak může být hluboká deprivace, nebo porucha attachmentu. A jak strašně je těžké to napravit. Nebo ne napravit, ale pomoci s nápravou. To nejde napravit už u ní. To je jenom pomoc něco nasměřovat někam. Tak to mě překvapilo, že fakt třeba u ní sem si nepředstavovala, představovala sem si to fakt hodně naivně. Že sem přijde velká holka, která potřebuje rodinu, tak jak by přišla velká Hanka a potřebovala by rodinu. Že sem zapadne a bude normálně žít, my jí dáme to zázemí a bude s náma a bude to v pohodě. Ale že to bude až tak těžké, to sem teda fakt jako, to mně dalo

a dává zabrat. Ale už je to daleko lepší. To se nedá srovnat s tím, co to bylo.“ Dvě pěstounky měly zkušenost s příchodem dítěte z přechodné pěstounské péče, kde díky tomu byla adaptace do rodiny mnohem snazší.

Pět participantek také uvedlo, že byly velmi překvapené, jaký velký vliv má na děti jejich **genetická výbava**. Očekávaly, že výchovou dokáží mnohé věci změnit. *„Ty první tři byli teda hodně náročný. My jsme si říkali, že maj třeba hudební nadání, Romové, a nepočítali jsme s krádežema, s lžema a to mě hodně rozčarovalo. Proto jsem říkala, že už si nikdy brát nebudem, ale pak se to stejně otočilo. Na tohle jsme nebyli – i když jsme to věděli, že to může nastat, ale skutečnost je vždycky, v reálu je to úplně mnohem horší. To bylo spíš jako facka. Důvěra byla strašně narušená a myslím si, že jsme jim potom vůbec nevěřili.“* „Ano, že fakt prostě může mně někdo tvrdit: geny ne, když jsou odmala, ale prostě myslím si, že až dojdou ty roky, určitě, a že není možné, když to vychovává člověk stejně, odmalička, když to vezmu od roku, nebo necelého roku, a dojde určitý věk a ...“

Čtyři participanté byli po přijetí dítěte nemile překvapeni, jelikož došli **ke zjištění postižení, které při přijetí dítěte nebylo zřejmé**. Buď se postižení projevilo až následně, anebo byla zanedbaná péče o dítě již přímo v ústavu. *„Takže jsme to věděli, že to může přijít a od začátku jsme s tím tak nějak počítala. Ale člověk nemůže počítat s tím, že kromě toho, že bude mentálně postižená, tak bude ještě sociálně zaostalá, a že se nebude umět chovat, tudíž se s ní bude strašně špatně vycházet. Což je potom problém, když máš mentálně postižené děcko, které je hodné a nějakým způsobem funguje, tak se o něho klidně budeš starat do šedesáti, ale když nespolupracuje nebo se chová nějak, jo, tak je to těžší.“* „Nebo Janička k nám přišla, žejo, jako zdravý dítě, říkali, ať si dáme jenom pozor, že má nějakou lehkou srdeční vadu a ta prostě se vůbec nikdy nepotvrdila. Zato měla těžkou sluchovou vadu a pět a půl dioptrie, jo.“

Avšak někteří pěstouni neměli na přijaté děti vůbec žádné nároky a do pěstounské péče nešli s **žádným očekáváním**, což bylo ve čtyřech případech. *„Víte, že já jsem snad ani žádný očekávání neměla? Já jsem věděla, že to mam udělat, chtěla jsem to. A vlastně v té chvíli jsem nekoukala dopředu. Tohle asi byla věc přítomnosti, já jsem ani nějaký očekávání neměla.“* Na děti neměli žádné nároky a naopak jejich představy byly vcelku reálné. Věděli, že přijaté děti nebudou dokonalé a již na počátku očekávali, že jejich výchova bude obtížnější. *Ani sem neměla reálnou nějakou představu, jako že by úplně dohnali všechno a byli jako geniální a jedničkáři a tak. Prostě bylo mi jasné, že děti z ústavu nebo s takovým postižením nemůžou dosahovat nějakých výsledků, takže prostě i v pohodě snášíme horší*

známky ve škole, nemáme na ně nějaké nepřiměřené nároky.“ Jedna pěstounka se dokonce vyjádřila, že byla naopak mile překvapena z pozitivního vývoje přijatých dětí.

Přijetí dětí rodinou a přáteli

K lepšímu zvládnání příchodu dětí do rodiny pěstounům velmi pomohlo jejich **přijetí bližší rodinou**. Deset participantů se zmínilo, že se rodina k přijatým dětem chovala jako k biologickým, společně oslavovali jejich narozeniny a obdarovávali všechny děti stejně. Často navíc byla rodina velmi nápomocná, především v začátcích, a pěstounům se od nich dostávalo velké podpory. *„No a moje maminka vlastně i ty moje, i ty bráchovy, přijala za svoje vnoučata, jakože moje mamka, která byla jedináček a nás měla dva, má teď těch vnoučat, tak čtrnáct a dvanáct, dvacet šest, no. A kupuje všem dárky, na narozeniny, na Vánoce, píše jim smsky k narozeninám, jo. A tak, s tátou taky.“*

Devět participantů se však setkalo s tím, že **ne všichni děti do rodiny přijali**. Některým rodinným příslušníkům to trvalo jen delší dobu, jiní se s tím však nedokázali smířit vůbec. Ve třech případech to bylo z důvodu romského etnika přijatých dětí. *„Protože jsme přijímali romské děti, tak vím, že někdy – do očí nám to neřekli, ale myslím si, že. Manžel byl taková silnější osobnost – ani si k nám nedovolili, přímo říct, ale dědeček, manželův tatínek, zemřel, já už jsem měla mrtvý rodiče, takže babička, ta je daleko, takže byl pradědeček, tady kousek, a ten to asi těžce nesl, že jsou tmavé – jednou nám dokonce řekl: Zase vám podstrčili cikánečka? Takovýmto stylem. Těžko vysvětlovat... „*

Jedenáct participantů se přímo vyjádřilo, že **přátelé přijali** jejich pěstounství **velmi kladně**. Dostávalo se jim od nich podpory a některými byli až obdivováni. Několik přátel participantů dokonce v pěstounství inspirovali. *„No a naši kamarádi, tak máme samý prima kamarády, byli předtím prima a jsou pořád prima, a řekla bych, že příklad naší rodiny jako inspiroval leckoho k tomu, že si vzal nějaký dítě, že vlastně udržujeme vztahy nebo se přátelíme s různě lidma, který mají děti v pěstounské péči, protože to poprvé viděli u nás, že by je to předtím nějak nenapadlo.“*

Jiní se vyjádřili, že **přátelé jejich rozhodnutí akceptovali**, ale nebyli s ním úplně ztotožnění. U jedné z pěstunek to bylo z důvodu jiného etnika přijatého dítěte. *„Přátelé většinou asi dobře, akorát nějakí známi – holka byla romského původu, takže tam nám nedávali dobrou prognózu. Ono se to nakonec i potvrdilo.“*

Přijetí dětí ostatními

S **kladným přijetím od okolí** se setkala deset participantů. Vyjadřovali až překvapení nad tím, jak dobře byli přijati, i co se jiného etnika dětí týče. *„Nikdy jsme se nesečkali s tím, že by někdo ve vesnici nadával dětem, cigáni, opravdu ne. Ani v obchodě, nikdy jsme se nesečkali s tím, že by někdo na ně ukazoval nebo na nás. Aspoň ne před náma. To bylo všechno hodně pozitivní, až mě to překvapilo.“* Tři pěstounky se dokonce setkaly s oceněním a obdivem vyjadřovaným ostatními a pociťují, že má jejich rodina dobrou pověst v okolí, což je velmi těší. Dvě participanty se naopak zmínily, že pohled ostatních na svou rodinu vůbec neřeší. *„Takže jako nemám problém, co si myslí cizí lidi to je mi úplně šuma fuk, ať si každý myslí, co chce...“*

Některé pěstounky však mají pocit, že jsou kvůli pěstounství pod drobnohledem okolí a šest z nich má zkušenosti s **negativními komentáři** jak ohledně výchovy dětí, tak především kvůli finanční stránce. Lidé jim peníze závidí a myslí si, že pěstouni mají děti pouze pro peníze. *„Ale samozřejmě se najde občas někdo, kdo si myslí, že to děláme pro peníze, nebo že se dětem nedostatečně věnujeme, nebo že bysme měli dělat to a to a že to děláme špatně. Že jsme třeba něco udělali špatně, měli jsme to udělat jinak a že se vlastně máme, protože máme za děčka zaplacené, takže nám jde o prachy. Ale ti jako takoví trošku normální, si myslím, že. Ale když to tak vezmu, tak nikdo z okolí, kdo by nám ty prachy záviděl, tak si nikdy žádné dítě nevzal, aby měl ty dobré peníze. Takže je to spíš taková závist.“*

Sedm participantů uvádělo kladnou zkušenost s **pochopením pro přijaté děti ve školním prostředí**. Učitelé jsou vstřícní a berou ohledy na potřeby dětí, což respondentům jejich výkon pěstounské péče značně ulehčuje.

Ve čtyřech případech však participant takové štěstí neměli a setkali se i s **negativním přijetím**. Problémem byl především přístup vyučujícího, ale také šikana či jiné etnikum dítěte. *„Pozdějc spíš ve škole, tam začaly problémy s tím starším, protože on má ADHD a pro ty učitele prostě ta kombinace toho ADHD a toho romskýho etnika občas je prostě neskousnutelná a měli pocit, že to jsou ty geny, temperament a má něco zkrotit a já nevím co všechno. Myslím, že v jednom případě tam to romský hrálo velkou roli v tom, že si myslím, že ta paní učitelka prostě ho a priori neměla ráda, že se nesnažila ani nějak ty cesty hledat a neměla motivaci s ním vycházet a tam jsme potom moc nepochodili ani u vedení a ta paní*

učitelka, to bylo ve druhý třídě, ho začala vyloženě už jako ponižovat před třídou a šikanovat, tak jsme prostě z té školy ho vzali, dali jsme ho na jinou.“

8.3 Společné soužití s přijatými dětmi

Výchova přijatých dětí

Jedenáct participantů se vyjádřilo, že výchova přijatých dětí je pro ně **celkově velmi náročná**. *„A taky ty děti jsou náročné. Změny nálad a každé to dítě má nějaké své potřeby, ty se snažíš ty potřeby nasytit, vyhovět. Takže teď jsme takoví vyčerpaní. Vlastně jsme dětem se snažili je nasytit a oni pořád potřebují ještě sytit, ale my už nemáme z čeho sytit.“*

V deseti případech se objevily **největší problémy s příchodem dospívání**, z čehož byli pěstouni celkem překvapeni. Neočekávali až takovou míru těžkostí, které nastaly. *„V pubertě, tam je to strašně náročný, děcka taky dovedou dělat dobře neplechu. Pak to je pod drobnohledem a nás to vždycky semele. I škaredé věci, které si potom děcka dokážou vymyslet. Taky jsme tu měli předvolání, že nedáváme dětem žádný peníze. Tak jsem musela jet na sociálku, holka musela jet se mnou, musela podepsat – říkám, teď mi řekneš, jak se o tebe nestaráme, musíš tady všechno říct. Nakonec z toho bylo, že my je ještě dotujeme.“* U přijatých dětí se museli potýkat s lhaním, krádežemi, dokonce i kriminální činností. *„Vlastně jemu je patnáct a už má na krku teďko dvě, patnáct a půl, a už od těch patnácti má na krku dvě trestní oznámení, jakože dva soudy už jako jistý. Spoustu průserů, průšvihů, který vlastně nějak jako třeba ty lidi nenahlásili na policii a podobně, a díky tomu teda se vyhnul nějakému trestnímu oznámení, jinak by toho bylo mnohem víc.“*

Jako složitější hodnotilo pět účastnic také **výchovu dětí jiného etnika**, u kterých se problémy často ještě znásobily, oproti dětem ostatním. *„Ty tři sourozenci, to už bylo náročné, velmi náročné. To vietnamsko-romské etnikum, to byla divokost, hodně náročné. A myslím si, že se to skončilo, až když začali odcházet.“*

Velké potíže mají někteří pěstouni také s dětmi s **mentálním postižením a dalšími poruchami**. Jejich výchova není snadná, jak je uvedeno ve třech výpovědích. Jedna pěstounka v tom však dokáže spatřovat i určité výhody: *„...a zase já jsem neměla nějak naplánovaný, že si vezmu dvě děti s Downovým syndromem, ani jsem netušila, že to je mnohem lepší než mít jenom jedno. Oni maj taky takovou svou rovnováhu, protože jsou dva, oni si hodně rozuměj, jsou hodně spolu, a vlastně ta zátěž není taková na mě.“*

Řešení problémů s dětmi

Při problémech s dětmi pěti participantům velmi pomáhá **sdílení s jinými pěstouny**. Možnost srovnání, jak to vypadá jinde, jakým způsobem dané problémy řeší jiní. Je to pro pěstouny velká podpora a také určitá pomoc. „*Ted' zjistíte, že ty problémy zas takové nemáte. Že tam sedí někdo, kdo ty problémy má ještě větší, tak si řeknete, no, není to tak ještě nejhorší, jo. Oni si zase řeknou, nejsme v tom sami, prostě.*“

Pět účastnic velmi ocenilo **podporu partnera**, se kterým se ve výchově vzájemně doplňují, společně vše probírají a panuje mezi nimi určitá jednotu. „*Jako manžel je klid'as, takže bych řekla, že ten to hodně tak jako usazuje. Já se spíš teda jako do toho všeho vkládám a víc vím o té škole a o tom všem. Takže já se jako spíš do toho nechám nějak vtáhnout. Ale zase pak když to vlastně probíráme spolu, tak on mě jako usadí, přibrzdí, uklidní, já zjistím třeba druhý den, že už se mi to nezdá až tak horké, jak to vypadalo. Takže docela bych řekla, že sme nad věcí.*“

Zvládání problémů je pro pěstouny s **vyčerpáním mnohem horší**, jak zmiňují čtyři participantky. Často se tak rozčílí kvůli maličkostem a jednají jinak, než by si přály. „*Někdy fakt jako mám pocit, že mě to donutí ty boje s těma děckama, s tím jejich dospíváním, že mě to fakt jako někdy donutí, že člověk si připadá, že v jiné situaci by to, by se ani tak nechoval jo., Nebo že mě to někdy donutí prostě, že si připadám, že nejsou sama sebou. Že se někdy pak člověk tak sníží, že už je prostě tak dohnaný. A jako šťve mě to, protože je mně jasné, že i ty děcka tady s tyma našima, už jako s tím naším vyčerpáním se taky musejí nějak srovnat.*“

Způsob řešení problémů byl u každého z participantů jiný. Snaha o řešení problémů s dětmi psychologickou pomocí se objevila ve třech výpovědích. U jednoho z participantů se nejednalo pouze o individuální terapii či pomoc dítěti, ale docházejí společně na rodinnou terapii. Další tři participanté využívali služeb doprovázející organizace a pomoci klíčového pracovníka, který jim v těžkých situacích pomáhal. „*Jo. Když nám Lucie zdrhla a odmítala se vrátit, tak nás docela navigovala, co máme dělat, až jsme nakonec skončili u policajtů zase. A to nám pomáhali hodně. Včetně zprávy k soudu, to bylo plus pro nás.*“ Tři pěstounky se však vyjádřily, že si problémy řeší nejraději sami, bez pomoci druhých, anebo problémy vůbec nemají a nemusí řešit, což uvedly dvě pěstounsky.

V některých případech však problémy s přijatými dětmi byly tak velké, že už se tři z účastnic **těšily na jejich odchod**, až se jim konečně uleví a budou si moci odpočinout. „*...tam byly prostě krádeže doma a už i ty vlastní děcka řekly- my ho tady nechceme, at'*

odmaturuje, nechte ho odmaturovat a odchod. Protože aj nám bylo nepříjemné si neustále hlídat peněženky, navíc sme nevěděli, kdo do našeho domu vstupuje, když sme nebyli doma. A to jako aby mně prošel barákem někdo cizí koho neznám a zdržoval se tam, když nejsu doma, to mně bylo nepříjemné.“

U třech participantek se dokonce objevily **pochybnosti nad přijetím konkrétního dítěte**. *„Ale je fakt ten, že bylo období, když jsme přecházeli k druhé psychiatrice, že si s ňou nikdo nevěděl rady, ani v léčbě ani ta stará psychiatricka ani psycholožka, nikdo si s ňou nevěděl rady, a všichni mi říkali, že jí mam vrátit. Že mi zničí rodinu, že ty tři děcka tím budou trpět, že ju mám dát okamžitě pryč, že už tam žádný posun k lepšímu nebude, spíš k horšímu. Už i ospod'áčka mi to začala navrhopvat. To bylo těžký období, protože máš ji od malička, investuješ do ni od malička a najednou všichni by ju vrátili. Já jsem to nedokázala, já jsem to zvažovala a to, přece ji po třinácti letech nevykopnu z baráku, že. Takže to bylo těžké rozhodování a psychicky to bylo náročné hrozně.“*

Tři pěstounky musely při obrovských problémech s přijatými dětmi udělat docela **radikální řešení**. Dvě z nich musely jako poslední možnost a naději poslat přijaté děti na psychiatrii. *„...a od té doby prostě to šlo z kopce, to jsme prožili šílenej půlrok a prostě nefungovala ta rodina, nešlo to, už to začlo ohrožovat zbytek rodiny s ním, takže jsme se vlastně domluvili na tom, že druhýho nastoupil na dlouhodobý pobyt do Bohnic a teď se řeší, kam ho vlastně časem umístit.“* A jedna participantka dokonce byla nucena pěstounskou péči ukončit. *„Kdyby neutíkala a kdyby tolik nelhala, na nás neposílala furt policajty, vyslychali nás, tak by tady ještě byla, ale to už se nedalo. S ohledem na další děti, vnoučata, jsme museli ten problém ukončit.“*

Kontakt s biologickou rodinou přijatých dětí

Zkušenost s kontaktem s biologickou rodinou u některého z přijatých dětí má pět participantek, z toho dvě z nich ho hodnotí jako **velmi náročný**. Biologičtí rodiče s pěstouny odmítali spolupracovat a naopak jim dělali velké naschvály. Ani pro děti nebyl tento kontakt nikterak příjemný. *„Čelili sme neustálému útoku, nadávkám, neustálé soudy, neustálé, zbytečné. Takže to je náročné. Oni se těch rodičů víceméně báli.“* *„Protože bojovat ještě s nima, neustále chodit, odrážet policajty, když matka pošle udání, že se jí špatně staráme o děti a ty výmysle, nad biologickou rodinu není.“*

Ke tvrzení, že po novele zákona je kontakt s biologickými rodiči mnohem složitější, se přiklání čtyři participanté. Podle nich mají **biologičtí rodiče neomezená práva** a pěstouni

jenom samé povinnosti. „*To je tak prostě postavené na hlavu. Jako, biologičtí rodiče mají práva, ale vy máte ty povinnosti. Ale tohle když začnete někde říkat před sociálkou, tak oni vám řeknou, ale vždyť s tím do toho jdete, jste jenom pěstouni, že se může tohleto stát, že to dítě se vrátí do biologický rodiny. Já říkám, ano, v pořádku. Pokud je funkční a byl by tam zájem celou dobu, dobře. Může se stát, že maminka bude dlouhodobě nemocná, ježišmarja, ta doba je tak hrozná, já taky už mám pocit, že jsem v depresích, jako jo, proč ne, jo. Ale jak je možný, že se po sedmi letech vrátí dítě někomu, kdo se sedm let nestaral, a pak najednou přijde, řekne, já ho chci a dostane ho. Tak to je to, co mi tady vadí. To, co se teďka tady děje.*“ Apeluji tedy na to, aby mohli mít pěstouni více pravomocí a nejednalo se s nimi jako podřadnými pečovateli o děti. „*Víc pravomocí. Abysme se furt nemuseli bát, co ten rodič vymyslí, jakou kravinu. My se nemáme jak bránit. Ona když nás nařkne, tak my se proti tomu nemůžeme vůbec bránit, nemůžeme nic. Prostě si všechno musíme nechat líbit. Což si myslím je opravdu velmi špatné.*“

Sanace biologických rodin není dostatečně funkční. Dvě účastnice se vyjádřily k důležitosti **kontroly a požadavků i pro biologické rodiče**, nejenom pro pěstouny. „*Tady se nejedná o děti, ale jenom o biologickou rodinu. O ty, co jsou totálně neschopný, když už, tak aspoň nějaké sociální bydlení, ať jim dají, navýší jiné počty pěstounů, počty sociálních pracovníků, ať kontrolují biologický rodiny, protože to se potom všechno snese na naši hlavu, problémy dětí.*“

Podle dvou výpovědí je patrné, že se pěstounům navíc ani nedostávalo **žádného zastání u sociálních pracovníků**, naopak ti jim způsobovali ještě další komplikace. „*Protože sme neměli zastání ani v těch sociálních pracovnících. Pokud nevyjdete vstříc, budou vám děti vzíté.*“

Nutný kontakt s biologickou rodinou pěstouni popisují jako **ne vždy prospěšný pro děti**. Ve dvou případech se pěstounky velmi obávají, že dětem velmi uškodil. V jednom případě byl kontakt úřady dokonce vynučován i přes jeho odmítání přijatými dětmi. „*A ten boj, prostě ty děcka je odmítaly a teďkom to vypadalo, že my je navádíme... Oni se těch rodičů víceméně báli.*“ Pro zmíněné pěstouny to bylo velmi složité období a po jeho skončení se jim velmi ulevilo.

Avšak dvě participantky mají i dobrou zkušenost a naopak je z jejich strany **kontakt s biologickou rodinou podporován**. „*Takže, jako oni to v životě jako neměli lehký, já se k nim chovám hezky, respektuju je a zároveň je nezachraňuju, protože já se starám o jejich děti. Ani je nevychovávám ani je nezachraňuju. Prostě, nastavuju nějaký pravidla kontaktu,*

když je potřeba, ale vždycky s nima mluvím hezky, mluvím s nima s úctou a tady v rodině se prostě o žádnéjch rodičích nikdy špatně nemluví.“

Sedm participantů, mezi kterými jsou ti, kteří kontakt s biologickou rodinou přijatých dětí udržují i ti, kteří ho neudržují, uvedlo, že se snaží **pracovat na vztahu přijatých dětí k jejich biologickým rodinám**. Jedna z participantek navíc uvedla, že postupem času došla k pochopení rozhodnutí biologických rodičů dítě opustit a dokonce je i nakloněna k případnému kontaktu, kterého se dříve velmi obávala. *„Ze začátku sem nechápala, jak matka může opustit dítě, jak vlastně mohla opustit Pavla s Hankou, že to je strašné, že to není ani matka. A už sa na to dívám teď úplně jinak. Že sa to nedá takto úplně jako odhodit, že je to špatná matka. Už to vidím úplně jinak, že se dostala do nějaké tíživé situace, někdo ju něco nenaučil, neuměla to, propadla nevím, alkoholu. Třeba u Verčiny mamky to jako si myslím, že pořád ju má ráda. Tam je mně to až líto, že spolu nejsů.“*

8.4 Odraz na životě pěstounů a jejich vztazích

Kontakt s ostatními

Po přijetí dětí pěstouni výrazně **omezili kontakt s přáteli**, což je patrné v pěti výpovědích. Čtyři participantky to připisují náročnosti přijatých dětí, kdy se jim musí naplno věnovat. Navíc už si s přáteli tolik nerozumí, protože mají úplně jiné starosti než oni. *„S přáteli, dá se říct, že se frekvence velmi snížila, teď už, protože přátelé jsou úplně někde jinde, mají už dospělé děti, mají teď čas sami na sebe, kdežto my máme pořád starosti s těma menšíma dětma. Máme pořád plno dětí v baráku, vlastně čtyři, takže ani se tak už nenavštěvujem. Spíš se vůbec nenavštěvujem, protože už sme úplně někde jinde, než sou oni. Což si myslím, že je špatně. Ale tak to máme.“* Ve dvou případech pěstounky dokonce přátele ztratily.

Kontakt s ostatními je navíc s **přijatými dětmi mnohem náročnější**. Čtyři participantky to přisuzují jednak velkému počtu přijatých dětí, ale hlavně tomu, že jsou děti jiné, určitým způsobem poznamenané, což se samozřejmě projevuje na jejich chování. *„Ale když jdu kamkoliv jinam, tak za chvíli jich mají plné zuby, protože oni jsou fakt hlučnější.“*

Přestože se některé pěstounky vyjádřily, že kolem sebe nepotřebují mnoho lidí, ve čtyřech případech často zakoušely až **pocity izolace** od okolního světa, od normálních lidí. *„Protože jsme hodně jiný než naše okolí a žijeme v takovým jiným světě s těma dětma řešíme jiný problémy, tak člověk je asi trošku odtržený od toho okolí... Ale je fakt, že když ty děti*

byly malé, tak my jsme opravdu nemohli někam jezdit, chodit na srazy nebo na akce ve škole, protože to nešlo. Tak jsme byly tak trošku odtržené.“ Dvě pěstounky nehodnotí dobře to, že se dostávaly do kontaktu jenom s dalšími pěstouny. „A možná ještě, co mi to vzalo, kontakt s lidma. To mi vzalo hodně, protože já jak jsem nechodila mezi lidi, do práce, jsme v kontaktu jenom s pěstounama a to jsou obrovský problémy – nežijem normálně. Žijem jenom v těch problémech. To si myslím, že je taky špatně.“ Jedna participantka dokonce uvádí, že z důvodu dlouhodobé izolace od okolí kvůli náročné starosti o děti pociťuje nedostatek sebevědomí při kontaktu s druhými. „Nebo už je to možná aj tím, že nechodím do práce, takže je to taková izolace. Už sa člověk bojí někam vstoupit, už má obavu vůbec mluvit s dospělýma, být mezi dospělýma.“

Vztah s biologickými dětmi

Šest participantek má pocit, že pěstounství celou rodinu velmi obohatilo a dalo tím **dobrou zkušenost do života i jejich biologickým dětem**, například co se názorů a morálních hodnot týče. „Ale já osobně mám pocit, že to naší rodinu obohatilo, že nás to někam posunulo, že jsme těm našim dětem mohli ukázat vyšší hodnoty, než nabízí dneska svět, takový ty sobecký hodnoty nabízí. Tak oni mohli poznat zase trošku něco jinýho.“

Biologické děti byly čtyřem participantům **velkou pomocí při starosti o přijaté děti**. Hrály si s nimi, vymýšlely nejrůznější program a ti starší je především dokázaly i pohlídat, když bylo třeba, což pěstouni velmi oceňovali. „Ale tohle trvalo jenom pár let, protože oni už mi pohlídaj. Já už si můžu odskočit, já už můžu vypadnout z toho domu, tak už se necejtím jako ve vězení, a už se mi taky líp žije, než se mi žilo. Tenkrát to bylo takový, že jsem musela bejt hodně doma.“

Pět participantů vyjádřilo **obavy, zda svým rozhodnutím biologickým dětem neublížily**. Jsou si vědomi toho, že se jim na úkor přijatých dětí nemohli tolik věnovat. Neustále řešili problémy přijatých dětí a tím, že děti biologické byly bezproblémové, tak na ně často zapomínali a upozadovali je. „No, na mým vztahu k mejm biologickým dětem to nevím, jako asi nevím, ale spíš se bojím, jestli se to neodrazilo na vztahu jich ke mně, teda hlavně toho staršího, kterej opravdu si zažil ten nápor hnedka v tom dětství a. No, bojím se, že je, že by možná měl trošku jinou povahu, než má, kdyby vyrůstal vlastně sám nebo pozděj třeba s nějakým biologickým sourozencem, míň náročným. Myslím si, že i přesto, že jsme se snažili, tak to prostě pro něj bylo těžký.“

Tři pěstounky dokonce uvedly, že jim to **vztah k biologickým dětem zhoršilo** a museli si k sobě znovu nacházet cestu, či stále ještě musí. „...to mě ani nikdy nenapadlo, až potom v reálu, že jsme měli méně času na naše biologické děti a to mě dodneška mrzí. To mně dokonce i potom jeden syn vyčetl. Ani ne tak syn jak snacha. To mně vyčetli. Že jsme neměli tolik času na ty naše děti. Jestli si kluk stěžoval, možná jo a to mně překvapilo a mrzí mě to. A nikdy mi to nedošlo, protože oni se nikdy tak neprojevovali. Ale vyčetli nám to, až když byli dospělí.“ Biologická dcera jedné z pěstounek s rodinou kvůli tomu omezila kontakt, protože už nezvládala neustále poslouchat o problémech přijatých dětí. „Ona jezdí domu jen na návštěvu, já ju úplně chápu, ona toho musí mět plné zuby. Protože ona jak začala studovat v Praze tu medicínu, tak ona se vrátila domů a pořád se řešily ty problémy s těma klukama. Aj Martin mně řekne- mami, já nechcu už nic slyšet. Oni už toho mají plné zuby.“

Vztah s biologickými dětmi však může pěstounská péče i vylepšit. Dvě pěstounky popisovaly, že mají nyní se svými dětmi mnohem **blíže vztah** než dříve. „Myslím si, že se svou biologickou dcerou mám pěkný vztah. Možná nás i to pěstounství víc tak dalo dohromady, že sme si tak celkově, že sme byly, nebo jsme, spíše kamarádky, které si o tom povídají.“ A ve dvou případech k žádné změně vztahu nedošlo.

Biologické děti nejsou do systému vůbec zapojeny, nemají žádné výhody, možnost preventivního psychologického ošetření, nejsou oceňovány. A přitom také ony odvádí v rodině kus práce, pomáhají a život s přijatými sourozenci pro ně není vůbec jednoduchý, jak se zmiňují dvě z participantek. „Vlastní děti pokud jsou, tak jsou z toho úplně vyřazené. Dobře, brali, brali sme i ty naše děcka na dovolené, ale ty pěstounské byly vždycky zvýhodněné, vždycky. A co ty vlastní? Jo, že se vůbec nepamatuje na vlastní děti. Příspěvek na auto, šest dětí a neměli sme nárok na příspěvek na auto. Vlastní děti se nepočítají. A oni nechcou jezdit autem, oni neexistují? Takže i tady toto. To je vyloženě sprostost toho státu, protože vlastní děti sou povinné to sdílet, sou povinné pomáhat, ale nemají žádné práva. Jich nikdy nikdo za nic neodmění. Na pěstounské dítě je ze strany státu příspěvek, pěstoun dostane odměnu, okolí to ještě vyčte, ale to vlastní dítě co jako. Ono vlastně neexistuje, pro stát.“

Ovlivnění partnerského vztahu

Velkým problémem při péči o přijaté děti je pro partnery především čas, **čas jeden na druhého**, nejlépe bez dětí. Většina participantů se vyjádřila, že alespoň nějaký čas je schopna si s partnerem pro sebe denně vyhradit. Ale stále hodně z nich má děti menší, které

potřebují větší péči, a čas s partnerem jeden na druhého si šest participantů najde jedině večer, když všechny děti spí. Avšak i to je někdy složité, zvláště když jsou doma i děti starší, které chodí spát později. „*Sami pro sebe, abychom neměli u sebe žádné dítě? Možná půl hodina denně. Možná večer, ale večer taky, čím máš starší děcka, tak sou pořád někde, někde chodí, něco si beru, něco mluví, takže to není, jak když máš malé a dáš jich spat a jsi třeba u televize. Je to jiné. Ted' fakt minimum.*“ Pokud jsou v rodině jen děti dospívající, tak se dá společný čas najít i přes den, jak uvádí tři pěstounky. „*Tak tři hodinky denně třeba, co se jako potkáme. Jako neříkám, že bysme intenzivně tři hodiny si povídali. Ale třeba je doma, dáme si spolu kafe, on jde něco dělat na počítači a já si vezmu křížovky a v té stejné místnosti luštím ty křížovky, mezitím něco proberem, prohodíme, večeríme společně, večer se potkáme, takže i když třeba má nějaké koničky, nebo třeba někam odpoledne jde, tak si myslím, že denně tak ty 2-3 hodinky sme spolu.*“

Avšak i přesto je trávení společného času s partnerem bez dětí velmi složité a sedm pěstounek si stěžuje na **nedostatek** tohoto času. „*...objektivně na sebe máme jako partnersky strašně málo času, oproti co tak jako sleduju, u známých nebo kamarádů, příbuzných.*“ Dvěma účastnicím se v tom však daří najít i pozitivum. Naučily se vážit si každých chvil, které mohou trávit spolu s partnerem a naplno si jich tak užít.

Čím jsou pěstouni starší, tím víc vnímají **potřebu společného času s partnerem** a odpočinku, nejlépe ve formě dovolené, alespoň přes víkend, o čemž se zmínili čtyři participanté. „*Zjistili jsme, že je dobrý – po letech jsme na to přišli, my jsme spolu 25 let – a my jsme vlastně nikdy nějak moc nebyli spolu sami. Tři roky jsme spolu chodili, ale pak už jsme skočili do vztahu, hned jsme měli do roka děcko, a další a další – a pak se nabalovaly ty děti ... A uvědomili jsme si, že na náš osobní čas jeden pro druhého je nula nula nic. A že taky na tom se nedá stavět vztah. Kór když do toho přijdou problémy. Takže jsme si včas uvědomili, že je dobrý věnovat se i sami sobě a začali jsme aspoň pravidelně, jednou za půl roku, čtvrt roku, jezdit třeba na víkend někam spolu sami nebo tak. Ale to je i daný tím, že ty děti už jsou starší a že už to doma zvládnou. Dřív by to asi ani nešlo. Takže to vnímám, že je důležitý.*“ Je to však velmi složité realizovatelné, zvláště s menšími dětmi, které musí někdo pohlídat. A většina pěstounů má bohužel zkušenosti s tím, že si nikdo přijaté děti hlídat netroufá.

Zkušenost s pěstounstvím mnohé **partnery ještě více stmelila**, jak uvedlo osm účastnic. Pociťují, že jejich vztah je mnohem pevnější a odolnější. „*Myslím si spíš jakoby že pozitivně, protože zaprvé, je to náš společný životní projekt, žejo, takže je pořád o čem mluvit*

a co řešit a udržuje nás to v duchovní a duševní svěžesti, i tělesný.“ „Takže náš vztah si myslím, že to utužilo, protože jsme byli oba vystaveni, dá se říct, extrémním podmínkám, protože se pořád něco dělo. Zvládli jsme to, jsme spolu 19 let.“ „...ale víc, řekla bych, že s manželem víc komunikujeme jako opravdu jako řešíme víc problémy, víc se to rozebírá.“

Sedm participantek popisovalo velkou **podporu a pomoc od partnera**, nejenom co se péče o přijaté děti týká. Partneri se snaží být ženám nápomocní a ulehčit jim tak při celodenních starostech o děti. Jedna pěstounka uvedla, že si s manželem dokázali rozdělit role při výchově dětí a velmi jim to vyhovuje. Navzájem se tak mohou doplňovat. *„Ale manžel to tak vnímá, že to je dobře – říkal, no, ty seš tady přes tohle a já jsem tady přes ty praktický věci, takže si myslím, že to funguje nějak.“* Na svém partnerovi si také dvě pěstounky velmi cení **společný zápal do pěstounské péče**. Muži jsou tak do všeho plně zapojení a jsou ženám velkou oporou.

Pěstounství je však pro partnerství také velkou zátěží a často dochází k **prověření vztahu**. Čtyři páry si již prošli velkým obdobím partnerské krize, která byla znásobená problémy s přijatými dětmi. Mají navíc zkušenosti z okolí, kde vztahy několika známým pěstounům bohužel nevydržely. *„To se hodně odráží na našem vztahu. Kolikrát už jsme prošli dost velkou krizí a vůbec se nedivím, že v našem okolí se třeba z těch našich párů, který jsme se scházeli, pěstounských, což bylo dejme tomu šest rodin takových skalních, že se dva páry rozvedly. Oni teda říkají, že to není na základě toho pěstounství, ale byla to taková poslední kapka. Opravdu věřím, že ten vztah to prověří, opravdu hodně.“* O to víc si tak svého vztahu cení a snaží se ho neustále vyvíjet a zlepšovat.

Dvě pěstounky vnímají u svých partnerů **únavu** spojenou s výkonem pěstounské péče. Tím se pro ně situace ztěžuje, jelikož s nimi partneři již často nechťejí spolupracovat při řešení problémů s přijatými dětmi. *„No já už na něm vidím, že je unavený a že už ho to moc nebaví. Možná aj tím Pavlem je tak zklamaný.“*

Přínosy pěstounství

Zkušenost s pěstounskou péčí všechny pěstouny jistě velmi ovlivnila. Šest participantek hovoří o **celkovém obohacení**. *„A vždycky jsme si říkali, že jsme byli strašně obohaceni tady tímto. Protože člověk si to jinak nemůže ani uvědomit, i když se s tím třeba setkává, ale pokud to nezažije konkrétně, doma, tak nemůže. A byli jsme strašně rádi, mysleli jsme, že lidi, kteří do toho nevniknou, jsou strašně ochuzeni.“* Jedna dokonce vnímá

pěstounství jako **životní cestu**, kdy se díky velkému zranění svého syna dala na pěstounskou péči a přijala handicapované děti.

Pěti participantkám tato zkušenost dala **větší nahléd** a jiný pohled na svět a přijaté děti. „*A tím, že jsou kluci, tak už si řeknu, no však ano, však každé děcko je jiné. Ale jako třeba dřív bych si řekla, ježišmarjá, jak může takové děcko toto dělat. Protože máme kluky, a to je, tam třeba dělal čáru po autě, prostě že jsou to kluci. Takže třeba v tomto. Že dokážu, že si řeknu, aha, no však ano, oni mají taky takové, však to mám doma – nemusím vykládat, to máš ale děcko. Že prostě se už dokážu povznést i nad takovým, že dřív bych to řekla, ježišmarja, vezme si ju, ale vychovat...? Fakt každé děcko je jiné.*“ Zvláště po zklamání a problémech s přijatými dětmi si dvě z účastnic uvědomily, že si tyto věci nemohou brát až tak osobně.

Přijetí dětí do pěstounské péče a život s nimi z velké části **ovlivnil osobnost pěstounů**. Šest pěstounek uvedlo, že je to naučilo velké toleranci. „*Člověk se učí velký toleranci a vlastně se učí mít rád někoho, kdo vám dělá neustálý vzruchy v životě. Já vzruchy nemám ráda, ale teď jich mám až dost.*“ Tři se zase zmínily, že je tato zkušenost velmi posílila a cítily se mnohem schopnější, dokázaly najednou zvládat více věcí, než dříve. Ve třech případech participantky pocítovaly, že se staly mnohem empatictější. Mezi dalšími vlastnostmi, které pěstounky získaly či si je zdokonalily, se objevila trpělivost, pokora, velkorysost, laskavost a umět odpouštět.

Pěstounství skýtá jistě i mnohé výhody, o kterých se několik participantek zmiňovalo. Jistě **velkou kladnou stránkou je ta finanční**, která byla uvedena v pěti případech. Bez finanční podpory by starost o přijaté děti a jejich zajištění pěstouni jen velmi těžko dokázali zvládnout. „*Tak možná je fakt, že je tam ta finanční podpora. Ale jako někdy si říkám, ty peníze za to ani nestojou, když člověk toho má až tak. Takže jako je dobře, že ty děcka mají nějaké ty peníze, protože třeba my jsme tím pádem, že jsme celkem dobře byli placení v práci, tak přídavky vůbec nám nedali... Je fakt, že bysme třeba nebyli schopní těm děckám až tak zase třeba pomoci, a je fakt, že třeba ta odměna toho pěstouna, je to taky jako pomoc do té domácnosti. To jako beze všeho.*“

Díky finanční podpoře tak pěstouni mají zajištěný příjem a **mohou tak zůstat s dětmi doma**, což si velmi pochvalují čtyři z účastnic výzkumu. Můžou se tak dětem věnovat opravdu naplno. „*Mám plat za to, že se starám o dvě hendikepované děti a nejsem nucena chodit do práce. Když to vezmu takhle, tak to je obrovská výhoda.*“

Tři participantky se zmínily, že jim pěstounství dává určitý **pocit naplnění, smysluplnosti** skrze zpětnou vazbu od dětí. Jsou rády, že se děti vrací i po skončení pěstounské péče a odchodu z domova, přesto že neměli ideální vztahy. *„Zase na druhou stranu je krásné, že ty děcka, aj když mají problémy, nebo my sme s něma měli problémy, tak že sa vracajú a majú nás pořád za rodiče.“*

Jak se zmínila jedna participantka, díky pěstounství může **osobnostně růst** a dále se vzdělávat, vyvíjet, poznávat. *„...že teda člověk se posune výrazně dál, co se týká nějakýho vlastního sebepoznání a i v podstatě rodičovskejch kompetencí, protože zatímco to biologický dítě většinou stačí vychovávat tak nějak intuitivně, tak u toho dítěte přijatýho, který má nějaký raný trauma nebo poruchu attachmentu nebo něco takovýho to absolutně intuitivně fungovat nemusí a člověk jako musí bejt velmi flexibilní a hledat jako nejrůznější cestičky, jak vůbec jenom na ten vztah s tím dítětem, jak získat důvěru toho dítěte, a jak ji neztratit taky.“*

Protektivní faktory

Jako velmi podstatné hodnotí pěstounky možnost mít **denně chvilku času pro sebe**. Ve čtrnácti případech se jim to daří alespoň částečně naplňovat a některé pěstounky si dokáží vyhradit čas na sebe, odpočinek a koníčky i na několik hodin denně. Vše se samozřejmě odvíjí od potřeb a stáří dětí v rodině. *„Ale já si teďko nestěžuju, já mam času dost, já mám třeba celý dopoledne, kdy si můžu i číst, teď jsem začala plést svetr. Ale je to tím, že ty děti jsou čím dál samostatnější. Já bych si už mohla děla t hodně věcí teďko, můžu si jít do kina, můžu se jít projít. Začínám mít i svůj život. Začínaj se právě vynořovat takový ty, jako co s tím, a jak to naplnit zase.“* Tři participantky mají kvůli svému zaměstnání čas více omezený a najdou si ho jedině večer, když jdou děti spát. Na realizaci svých zájmů jim tedy času zbývá minimum. Jedna pěstounka naopak uvádí, že má s více dětmi mnohem více času, než dříve. *„Já jsem byla nejvyplesklejší, když jsem měla první dítě, to jsem se vůbec nezastavila, když jich mám sedm, tak si přečtu hromadu knih.“*

O svých **zájmech**, kterým se mohou aktivně věnovat, se zmínilo šest pěstunek. Díky nim mohou načerpat novou energii a odpočinout si od každodenních starostí s dětmi. Participantky se ve volném čase věnují především čtení, ručním pracím, sportování, či se jim občas podaří i návštěva nějaké kulturní akce. *„...taky realizace nějakých mejch koníčků nebo když se mi podaří dostat se někam za kulturou.“*

Šest pěstunek se **seberealizuje při práci s lidmi**. Díky svým zkušenostem se čtyři z nich věnují druhým pěstounům v různých organizacích ať už při pořádání školení, prací se specifickými skupinami, nebo jako klíčové pracovnice „*Každopádně bych nedělala tu práci, kterou dělám. To беру od konce, protože doprovázím náhradní rodiny, udělala jsem si bakalářský studium sociální práce, takže to souvisí s pěstounstvím. Protože jsem s nima dlouho byla doma, tak už jsem se do nemocnice těžko mohla vracet. Musela bych si zvyšovat odbornost, musela bych jít na směny, pravděpodobně, a to pořád pro nás nebylo ideální. Měli jsme pocit, že jsme toho s dětma dost prožili a že by byla škoda to nechat zapadnout, že je fajn ty věci sdílet. To prostě je asi moje ústřední téma.*“ Další pěstounka se stará o malou vesnici a jedna se naopak věnuje dobrovolnictví.

Neméně důležité je také **setkávání se s přáteli**, které pěstounům dodává hodně síly a umožňuje jim se na chvíli oprostít od problémů s přijatými dětmi, jak uvádí pět participantek. „*Tak su taková, docela jakože kamarádká. Ne, že bych úplně byla nějaký extrovert ve velké společnosti, to ne. Ale takové ty svoje jakoby dlouholeté kamarádky nebo známé, tak jako ráda třeba sem v kontaktu. Takže máme společenství, už možná deset let, maminek, které se modlíme za děti, takže se jako pravidelně scházíme, těšíme se na sebe.*“

Osm pěstunek zmiňuje, že je pro ně velkým naplněním a radostí **prožívání každodenních drobností a úspěchů dětí**. Pomáhá jim to překonávat těžkosti. „*No, jednak to jsou různé takový ty drobný úspěchy dětí, a to že prostě si přijdou popovídat, přijdou se přitulit a že prostě přinášej s důvěrou nějaký témata, který třeba i nejsou úplně jednoduchý a pořád je zajímá náš názor, i v pubertě, a tak.*“

Také **společně strávený čas s rodinou** je pro pěstouny velmi ceněný a dodává jim sílu v dalším fungování, jak je uvedeno v pěti výpovědích. „*Třeba každá dovolená mi dělá radost. Nebo se snažíme neděle trávit spolu, pokud to jde, všichni. Že si něco zahrajeme. Ted' máme zas objednaný hory, tak pojedem na hory.*“

Radostí v rodině bývají také **nejmladší děti**, které dokáží pěstouny přivést na úplně jiné myšlenky. O tom se zmínily tři pěstounky. „*...nebo ta mladší nebo nejmladší dcera, která je šestiletá, tak tam vidíte, nebo se těšíte z takovejch maličností, ještě radostí dětskejch, a starostí dětskejch, takže nám pomáhá díky tomu se přemístit přes ty problémy velký, který máme s těma děckama v šestnácti, sedmnácti.*“ Dvě participantky v podobném duchu zmiňují svá **vnoučata**. „*A strašně je bezvadný, když přijde Petřík, říkám, to je takovej muchláček, s ním člověk, když ho má, tak si uvědomí, jak je ten svět hezkej, pro něho, to se prostě zastaví svět. Ted' kakám, tak kakám a hotovo, vlezte mi na záda.*“

Dvě participantky uvedly, že je velmi drží **pevné vztahy v rodině**. Jedná se zejména o vztah s manželem, ale jedna pěstounka také zmínila výjimečnost vztahu s biologickou dcerou. „...*dcera, to mám radosti. Jsem šťastná, že mám tak úžasnou dceru. To je fakt radost, to je nádherné. Na to jsem hrozně pyšná.*“

Velmi důležitou roli v životě tří pěstunek hraje také jejich **víra v Boha**, která jim dává určitou životní jistotu. „*No, tak určitě jako je to vstát s Bohem. To je taková kotva, to není radost, ale je to taková kotva v nebi a ta mně pomáhá dát věcem jako tu smysluplnost...*“

Prožívání negativní stránky pěstounské péče

Pro většinu pěstounů není starost o přijaté děti vůbec jednoduchá. Zvláště pokud se jedná o děti problémové či jiným způsobem náročné a je navíc i potřeba udržovat kontakt s biologickou rodinou, která nespolupracuje. Šest pěstunek uvedlo, že z tohoto důvodu pociťuje velkou **vyčerpanost**. „*Ale kdybych měla tolik sil, jak před, nevím, šesti rokama, tak si holky nebereme. To je smutný, ale opravdu pěstounství, bych řekla, strašně vyčerpá a ty problémy, nejenom s dětma, ale i s biologickou rodinou, to tak strašně vyčerpává, kór v určitém věku, že bych do té další skupinky sourozenců nešla.*“

Pět participantek pociťuje velkou **únavu**, která je způsobena především věkem a ubýváním sil. Často jsou pěstounky ve věku, kdy už by měly občas rády svůj klid, ale doma mají ještě malé děti. „*Akorát ta síla už zase není, únava je hodně velká.*“ „*Někdy je to velký záhul, protože člověk je hotovej, unavenej...*“

S únavou a vyčerpaním se může objevit až **vyhořelost**, kterou popisují dvě pěstounky. „*Takže problémové situace zvládneme už hůř. Je to, řekla bych, vyhořelostí, věkem a možná i tím, že sme se trošku zklamali v Hance, Pavlovi. Že si říkáme teď už na co, proč, když to stejně dopadne takto.*“

U dvou participantek se objevily **závažné zdravotní potíže**, které především přičítají náročnosti pěstounské péče na jejich psychiku. „*A musím teda říct, že mě semlel ten poslední rok s tím Štěpánem, to bylo příšerný a byla jsem, vodešly mi záda strašným způsobem a byla jsem u dvou neurologů, a oba nezávisle na sobě mi doporučili taky antidepressiva...*“

Dvě účastnice se zmínily, že v průběhu vychovávání přijatých dětí neměly mnoho prostoru myslet samy na sebe, **odsunuly sebe samu**. Jedna se to teď snaží pomalu napravovat a celkově se začíná cítit mnohem lépe. „*Já nevím, jaké by to bylo, kdybychom nebyli náhradními rodiči, ale myslím, že nás to změnilo v tom směru, že sme trošku*

zapomněli myslet na sebe. Že sme mysleli, hodně sme mysleli a pořád myslíme na děti, na jejich blaho, a odsunuli sme sami sebe.“

Ve dvou případech si pěstouni prošli velkým **zklamáním z dětí**, kdy očekávali určitý pozitivní vývoj a zúročení toho, co do nich společně vložili. Toho se jim však nedostalo. *„Takže pak už nastávalo spíš takové zklamání z toho, že sme se rozdali. Ne že bysme čekali vděk, ale spíš jako pozitivní, pozitivní vývoj. Ne ani vděk, že by nám byli za to vděční, ale když se s ním teda učím, tak bude mít teda ty dobré známky, když se mu věnuju. A když ho učím jezdit na kole, lyže, že prostě bude šťastný, třeba ten Pavel, že se mu ten manžel věnuje. Ale to tam prostě nějak asi nebylo. Jako manžel mně přijde, že hodně zažíval zklamání z Pavla. Že si ho tak utvářel k obrazu svému, prostě je to ten kluk a bude takový, jak já sem byl. A přišlo zklamání, že je úplně jiný. Tak pak byl fakt jako hodně zklamaný. To si myslím, že to ho tak seklo trošku.“* Tato zkušenost je silně poznamenala a u jedné z nich vyvolala až rezignaci k větší angažovanosti ve vztahu k přijatým dětem. Nyní už se snaží jenom přetrpět posledních několik let, než děti dostudují.

Se stupňujícími se problémy nejen s přijatými dětmi, ale i s blízkou rodinou a s příchodem vyčerpání pěstounů jedna participantka popisuje, že se **z rodiny vytratila pohoda**. Už se tam necítí tak dobře jako dříve. *„Přijde mně, že se u nás vytratilo takové, co u nás tak bylo. Ale já jsem nad tím aj uvažovala, ale to je asi tím, jak odešla biologická dcera, Hanka a Pavel. Takový ten základ odešel. Aj když byli hrozní, problémoví, tak jako nebyli až tak špatní. To sme eště srandovali, eště sme si dokázali udělat srandu. A teď je to možná i ta vyčerpanost a ty dohady eště tady s babičkú a tak, co byly. Takže nás to tak nějak srazilo dolů. Takže nějak sa vytratila ta sranda, ten nadhled a to žertování. Jako dřív sme fakt víc žertovali doma. Ale ono teď fakt ty děcka sů takové každé jiné. Předtím Hanka s Pavlem přece jen byli sourozenci a tak měli všichni tři blíž, i věkově a tak, s dcerou. A tady je to takové hodně rozhozené.“*

Vzhledem ke zmíněným složitostem výchovy přijatých dětí a vlivu na život pěstounů se dvě pěstounky vyjádřily, že vidí jedno velké **negativum** v dlouhodobé pěstounské péči a tím je právě **dlouhodobé zavázání**. *„Když je krátkodobé pěstounství, tak víš, že to dítě máš na ten rok, plně se mu věnuješ. Jasně, za rok ti může přijít další. Ale když se něco nedaří, nejde to, tak si prostě řekneš: tak prostě to nejde. A když je to dlouhodobé a něco se ti nedaří a nejde to, tak tě to pořád trápí a trápí a trápí.“*

8.5 Služby pro pěstouny

Pozitivní zkušenosti se službami pro pěstouny

Celkem devět participantek se vyjádřilo, že mají **kladné vztahy** s pracovníky doprovázející organizace, konkrétně především se svojí klíčovou pracovnící. Cítí k ní důvěru a potřebné návštěvy vnímají spíše jako přátelské posezení. *„V pohodě. Jako opravdu ani z těch návštěv sem nikdy necítila nějaké trauma, že bych tady gruntovala, nebo měla z nich respekt, nebo se bála té návštěvy nebo tak. Prostě úplně v pohodě. Skoro bych řekla, že je to, jak když přijde nějaká teta na návštěva. Že i ty děcky se na to vždycky tak těšili, začali tady nosit obrázky a sešity ze školy, chlubil se. Fakt příjemné posezení, popovídání, naprosto bez napětí.“* Kladnou zkušenost se sociálními pracovníky už mají jenom tři z nich a s úředníky je to velmi podobné. V těchto případech jim však byly sociální pracovnice velkou pomocí především v začátcích, kdy ještě doprovázení pěstounů nefungovalo.

Šest participantek si doprovázení chválí hlavně z důvodu, že **se mají na koho obrátit**. Svým klíčovými pracovnícím důvěřují a neobávají se zavolat o pomoc, kdykoliv je to nutné. *„Co nám hodně pomohlo teda, co třeba zase taky není standard, ale my jsme k dispozici měli, že vlastně jsme mohli kdykoliv zavolat ty své klíčové pracovníci, že neměla prostě od osmi do šestnácti, ale když jako nevím co třeba, ten chlapec utekl a nevrátil se domů večer, tak jsme prostě zavolali v jedenáct večer a nebyl s tím žádný problém.“*

Pěstounky mají zkušenost, že se jim doprovázející organizace **snaží vyjít vstříc** ve spoustě věcí. Podle pěti z nich je to opravdu služba pro pěstouny, která jim výkon pěstounské péče značně ulehčuje. *„...protože tady vidím, že je tady člověk, kterej, když se bude něco dít, tak se bude snažit pomoci. Což u nás se toho zatím tolik nedělo. I třeba se organizovaly výtvarný dílny, že tam byly naše děti. Taková snaha pomoci, já to tam vnímám u ty naší doprovodný organizace.“*

Doprovázející organizace také pěstounům může **finančně přispívat** na nejrůznější aktivity pro děti, což si chválí jedna z pěstounek. Využívá především finanční podporu na tábory, doučování dětí a výuku jazyků.

Negativní zkušenosti se službami pro pěstouny

Přestože většina pěstounů má se svými sociálními či klíčovými pracovníky dobré vztahy, v několika případech participantky pocítují, že se jim **nedostává žádné podpory a zastání**. Zvláště dříve neměli pěstouni od svých sociálních pracovníků žádnou podporu

a pomoc a spíše se báli o jakémkoliv problému zmínit, jak uvádí pět účastnic výzkumu. „*A v době, kdy já bych potřebovala třeba mít tu sociální pracovníci takovou, abych se s ní mohla poradit, tak to bylo přesně takový – a proč jste si ho teda brala, když to teď nezvládáte, tak ho vraťte. A taky ještě jsem, protože jsem si chtěla vzít ještě nějaký děti, tak jsem se bála vlastně jakoby přiznat to, že mám třeba s nějakým dítětem problém, žejo. Že jsme strašně zametali pod koberec, i v jiných rodinách, jo, ne jenom jakoby v naší, a aby to všechno vypadalo, jakože prostě dobrý.*“ Se změnou systému však vidí jisté zlepšení a se sociálními pracovníci už mohou i více spolupracovat. Avšak našly se i tři participantky, které popisovaly ne úplně ideální vztahy se svými klíčovými pracovníci. Nedostávalo se jim od nich zejména dostatečné podpory. „*A ve chvíli, když jsme ty problémy měli, tak jsem strašně – aspoň já – potřebovala podporu. Někoho opravdu, kdo by vám řekl, jo, děláte to dobře, nebojte se, pomůžeme vám to překonat, bude to dobrý, má to východisko. A ve chvíli, kdy jsme potřebovali třeba zprávu pro soud nebo jsme dělali případovku ohledně toho syna a chtěli jsme, aby tam ta klíčovka naše byla, nebo jsme chtěli, aby se k tomu vyjádřila, nebo aby s ním popovídala, tak to nám nezafungovalo. Třeba nepřišla, protože byla na dovolené, nebo byla nemocná, prostě tam jsem cítila hroznou na jednu stranu díru, že sice máme doprovodku, ale v určitým ohledu nám nepomohla, když nám bylo nejhůř.*“

S výše zmíněným se pojí i **nedůvěra k pracovníkům**, o které se zmínilo pět participantek. Čtyři z nich to přikládaly zejména jejich častému střídání, kdy se nově a nově seznamují s rodinou a nestihne se zde tak vybudovat taková důvěra, jako při několikaleté spolupráci s jedním pracovníkem. „*Nelíbí se mně, že sociální pracovníce se tam mění pořád. Takže pořád si zvykáme na nové a nové a nové. Pořád se tam nové seznamují s tou naší rodinou a rodina se seznamuje s něma. Nenaváže se tam nějaký, nechcu říct vztah, že by sa měl navazovat, ale nějaká trošičku důvěra, že už nás znají a už ví ty problémy a že to nemusím každé sociální pracovníci opakovat pořád dokola. To už mě fakt nebaví.*“

Sedm participantek se vyjádřilo, že časté návštěvy jak sociálních, tak klíčových pracovníků vnímají značně negativně. To všechno je navíc umocněno ještě povinností nejrůznějších institucí (škola, lékař) psát hodnotící zprávy týkající se pěstounské rodiny. Pěstouni se tak cítí pod velkým drobnohledem, podléhají **velké kontrole** a jejich **soukromí je značně narušeno**. „*Ted' školení, neustále kontroly – téměř každý měsíc jsou tady kontroly, buď je to sociálka, nebo klíčová pracovníce, to mně připadá, navíc chtěj vědět, jestli chodíme k doktorovi, jakýho maj zubaře, jestli chodíme každýho půl roku na prohlídky, jestli chodí na obědy. Takhle to teď je, u nás to tak funguje. Úplně všechno – škola píše několikrát do*

roka zprávu na vyžádání. *My jsme tak strašně pod drobnohledem, že to už není rodina, to je suplování ústavu.* “ Jedna z pěstunek se nad tím snaží povznést a přistupovat k pěstounství jako zaměstnání, aby toto vše dokázala zvládnout.

Ve dvou případech se pěstounky setkaly s tím, že se **sociální pracovnice velmi zastávaly biologických rodičů.** *„Nebo že my až vlastně u Štěpánky, v pěti letech sme si ji brali, a až někdy v jedenácti sme se od ostatních pěstounů postupně teda dozvěděli, že si máme požádat o zbavení rodičovských práv, abychom mohli být poručníci. My sme se ale jako neodvážili sami, nám tu možnost sociální pracovnice ani nenabídla. Ba dokonce, když my sme v tom nadšení sepsali tu žádost a poslali sme to k tomu soudu a ona se to dozvěděla, tak mi volala úplně jako nepřičetná, půl hodiny do telefonu na mě jako křičela, co sme si dovolili bez jejího vědomí a jak můžem ty chudáky biologické rodiče zbavovat rodičovských práv, když oni tomu dítěti neubližujou. Ale to, že měla Štěpánka jedenáct a oni ji v životě neviděli, ani se nezajímali vůbec, netuší, co má za zdravotní stav, za školní problémy, jako nic, tak se mi to zdálo jako paradoxní.* “ Jedna pěstounka se dokonce potýkala s absolutním selháním celého systému při kontaktu dětí s biologickou rodinou. Nikdo jim při kontaktu nechtěl asistovat, sociální pracovnice se zastávaly biologických rodičů a dokonce až pěstounům vyhrožovaly, a i přes negativní zprávy od pěstounů zasílané k soudu nikdo nereagoval. Došlo u nich k velkému **zklamání systémem.** *„A, no, tady to mě hodně zklamalo, jo, že to nefunguje, nebo nefungovalo tak, jak sme si mysleli, že to asi funguje, tak to tak nebylo. A jako jakýkoliv problém, tak to byl jako, jakože náš problém. Jo ale to byl problém s těma dětma a o ty děti má i ten stát nějak pečovat, i když je svěří.* “

Dvě participantky mají pocit, že jsou na pěstouny kladeny jenom samé **požadavky a není jim nabízena žádná pomoc.** *„No, jak velice se na to připravit. Na ty pěstouny, pro ty pěstouny není pomoc, ale jsou požadavky. Co musí pěstoun mět připravené, jak musí být připravený. Ale že by mu někdo chtěl pomoci.* “

Doprovázení je pro pěstouny velkou pomocí, avšak funguje **pouze do zletilosti přijatých dětí,** v čemž vidí dvě z účastnic velkou nevýhodu. Děti totiž často v pěstounské rodině zůstávají déle, jelikož studují, avšak pokud s nimi mají pěstouni nějaký problém, musí si ho už řešit sami.

Jedna z pěstunek pociťuje, že se **ve službách pro pěstouny dbá především na potřeby dětí** a na pěstouny se zapomíná, zvláště na velmi potřebnou psychohygienu. *„Ale tohle si myslím, že jako obecně, že v rámci těch služeb pro pěstouny na tu psychohygienu se v podstatě vůbec nebere zřetel, že tam je to hodně o potřebách těch dětí a o pomoci*

pěstounům, jak líp naplňovat potřeby těch dětí, ale ta psychohygiena tam vůbec není zohledněná nijak a potřeby pěstounů jenom jako hodně minimálně, no.“

Využívané služby

Nejčastěji pěstouni z nabízených služeb doprovázejících organizací využívají právě **psychologickou pomoc**, a to konkrétně v deseti případech. *„Pak využíváme možnost toho, že nám teda doprovodná organizace hradí rodinnou terapii, hradí nám individuální terapii vlastně pro toho problematickýho chlapce.“*

Samozřejmostí jsou **vzdělávací semináře a školení**, která mají pěstouni povinnost absolvovat. Sedm participantek je hodnotí velice kladně. Vnímají je jako potřebné a zároveň oceňují, že se vždy dozví něco nového. *„No, a co se týká školení, tak v podstatě zatím se nám to vždycky podařilo najít si takovej seminář, kterej je pro nás zajímavěj, přínosnej, že jsme to nevnímali jako obtěžující, ale jako přínosný.“* Čtyři z nich vidí velký přínos těchto školení také v možnosti setkat se s dalšími pěstouny a navzájem se podpořit. *„Nebo bylo téma ohledně, jsme šli kvůli Věrušce, problémy ve škole. Ted' zjistíte, že ty problémy zas takové nemáte. Že tam sedí někdo, kdo ty problémy má ještě větší, tak si řeknete, no, není to tak ještě nejhorsí, jo. Oni si zase řeknou, nejsme v tom sami, prostě. Takže, a už tam chodíme, už se známe...“* Naopak čtyři další participantky vnímají vzdělávání v této formě negativně. Jsou to již dlouholeté pěstounky, které mají často větší zkušenosti, než samotní lektoři. Školení tak pro ně nejsou vůbec žádným přínosem. Navíc přesto, že některé z nich přímo pracují s pěstouny a k této práci potřebují vlastní vzdělávání, musí se ještě školit pod svou doprovázející organizací. *„Mnohem k horšímu. Nehledě na to, nechápu, proč se musíme školit, když po dvaceti letech my vykládáme školitelům, co jsme zažili, příběhy z praxe, jak to funguje u dětí ADHD, autistů a tak, takže mi to říkáme z praxe – oni maj teorii, ale my máme praxi. Proč my bysme je vlastně měli školit.“*

Tři participantky mají možnost využívat i **hlídání dětí**, především přes den, ale dvě organizace nabízejí i hlídání vlastními lidmi či proplacení hlídání někým známým od pěstounů. *„Že to vlastně dřív, dokud toto nebylo, tak vlastně sme pracovali 365 dnů v roce a nikdo nám nějaké hlídání nezařídil. A něco je jiného, když má člověk svoje třeba dvě, tak ty babičky rády pohlídají. Ale jak už je těch dětí víc a už sou nějak problémové třeba výchovně, nebo postižené, tak už není tak jednoduché dlouhodobě aby hlídali, přirozeně příbuzní zadarmo. Takže toto docela vítám, že je tam ta možnost těch čtrnáct dnů volna za rok. A zrovna ta naše organizace nám dobře vyšla vstříc. Vím třeba o jiných, kde to musí být*

třeba tábor a ještě jejich. A jiné hlídání prostě nenabídnou. Kdežto tito nám to umožnili úplně kdykoliv chceme. Ještě tím, že Andrejka je postižená, tak si můžeme sehnat, kdo bude hlídat, protože ju nejde jen tak někam dát.“

Spousta doprovázejících organizací také nabízí nejrůznější **akce pro pěstouny**, o kterých se zmínily tři participantky.

Služby **asistovaného kontaktu s biologickými rodiči** využívá jedna z participantek a je za ni velmi ráda.

8.6 Potřeby pěstounů

Potřeby na začátku výkonu PP

Nejvíce pomoci pěstouni potřebovali s příchodem dětí do rodiny. Osm participantek se vyjádřilo, že jim zpočátku chybělo především **více informací a praktické rady**. Přípravy pěstounů nebyly dostačující a především je nedokázaly připravit na konkrétní situace, které by mohly s přijatými dětmi nastat. *„Potřebovali jsme víc, to jsem si vlastně jenom četla o deprivaci. Víc vysvětlit, co to je, konkrétní situace, modelové situace a tady to.“* „...takže jsem nevěděla, jak to vypadá v tom reálu, kdy opravdu ty děti jsou doma a nějakým způsobem se tam maj adaptovat. Takže to adaptační období bylo fakt náročný, protože my jsme byli třeba připravený na to, že ty děti samozřejmě nebudou znát jako naše rodinný pravidla, že se to bude muset nějak celý sednout a že to ze začátku bude složitý, ale třeba nikdo nás nepřipravil na to, že ty děti vlastně vůbec neznaly princip pravidla jako takovýho. Že prostě něco platí, pořád stejně. Nebo už jenom to, že my tam budeme pořád. Jo, to bylo pro ně úplně nepochopitelný.“

U sedmi participantek, které doprovázení zažily až později, byla zmiňována **potřeba doprovázení** a to především v začátcích. Pěstounky potřebovaly především podporu a pomoc, někoho, na koho by se mohly v případě potřeby kdykoliv obrátit. *„Když jsme měli Šimona, tak já jsem strašně stála o to, aby mě někdo opravdu nějak podpořil. Jako byla bych, tenkrát bych za klíčovou pracovníci byla ráda, jo. Někoho, kdo se o mě opravdu zajímá, kdo vlastně jako mě třeba i pochválí za nějaký věci, jako ocení, s kým se můžu sdílet o ten úspěch dítěte, kam se jako dostalo, co se mu podařilo a tak.“* „Až jak přišly ty děcka, tak fakt potom sem si nevěděla rady. Sem si říkala: Já bych potřebovala někoho na telefonu, komu bych mohla zavolat, koho bych se mohla zeptat, jestli je to normální, jak mám postupovat, jak mám reagovat. Někoho, komu můžeš v ten okamžik zavolat. Nebo někoho známého,

pěstouna. Ale my sme v té době nikoho pořádně neznali.“ Dvě z nich to kompenzovaly častým kontaktem s kamarádkami, které byly také pěstounky a dokázaly tak poradit a pomoci.

Právě **potřeba kontaktu s pěstouny**, byla dalším tématem, které se objevilo v sedmi výpovědích. U většiny z pěstounů byla tato potřeba akutní právě v začátcích jejich výkonu pěstounské péče, někteří však tuto potřebu vnímají jako stále aktuální.

O **potřebě finanční podpory** v začátcích se zmínilo sedm participantek. Jednalo se především o překlenovací období, než byly vyřízeny všechny úřední náležitosti, ale děti již byly v rodině. *„Jo, dobře, dostanou se dávky, ale kdy se dostanou? Až sou děti doma, aspoň tehdy to teda tak bylo před těma čtrnácti rokama. A bylo to velmi náročné, protože vyřídit dávky na tři děti, když si, my sme si přivezli děcka v červenci a dávky sme měli dostávat až v listopadu. A děcka přijeli z děčáku to, co měli na sobě, vůbec nic. Kuba šel do druhé třídy, takže vybavit školu, končilo léto, takže jim, je obléct do letního a už chystat podzimní a zimní věci. Nemluvě o tom, že samozřejmě postele a tady to vybavení do školy a všechno, aby měli svoje skříňky, postele, Kubík aby měl kde psat úkoly a vybavení do školy komplet, nebylo to jednoduché. A myslím si, že to nepokryjí ani ty dávky, které oni dají.*“ Velkou pomocí v těchto situacích byly pro rodiny nadační fondy a neziskové organizace. Jiné dvě pěstounky by naopak v začátcích ocenily spíše materiální podporu či zvýhodněné bydlení pro pěstouny. Pro tři participantky je potřeba větší finanční podpory aktuálním problémem. *„No, je pravda, že i když se po roce 2013 vlastně ty odměna pěstouna i příspěvek na potřeby dítěte zvýšil, tak stejně pořád v podstatě to jako rozhodně nepokrylo ty potřeby reálný. Takže odměna pěstouna zdaleka nepokryla peníze, který bych měla, kdybych pracovala na plnej úvazek, a to teda s těmahle dětma absolutně nejde ani v tomhleto věku ještě. A nepokreje ani vlastně ten výpadek z toho polovičního úvazku... A pokud mu chceme dopřát to, co jako je běžně standard v Praze pro děti pubertálního věku, že chtěj mít prostě dobrej mobil, a že chtěj mít notebook a takový, tak, a prostě chodit do kina, na nějaký koncerty a tak, tak to vůbec jako nepokrývá.*“ Jak však uvádí jedna z pěstounek, aktuální finanční situace pěstounů je až nemravně vysoká.

Hlídní dětí je palčivým problémem mnohých pěstounů. Pět participantek pocíťovalo tuto potřebu především v začátcích, kdy byly děti malé a nemohly doma zůstat samy. Pro náročnost dětí je nebyl schopen pohlídat nikdo z rodiny a najít někoho jiného, kdo má s těmito dětmi zkušenosti, bylo téměř nereálné. Podle tří participantek měla absence hlídání negativní dopad jak na jejich osobní život, tak také na život partnerský. *„Ten čas nebyl,*

absolutně. Že nebylo na regeneraci.“ „Když byly děti malý, tak toho bylo hrozně moc. To je fakt, že by mi hodně pomohlo, kdyby se třeba nabídla babička o víkendu, že to tady dopoledne obstará a my bysme si šli s manželem zaběžkovat na dvě hod'ky. To bylo takový trauma, že já vůbec nemůžu odejít. Je fakt, že byly roky, kdy jsem se cejtila jako ve vězení. Já jsem vůbec nemohla odejít nakoupit, prostě to nešlo, protože jsem tady byla já a spousta dětí. Nemohla jsem si odběhnout do knihovny, vždycky člověk byl hrozně limitovanej, že se o ty děti v tý chvíli...protože naše děti byly ještě malý, abych nechávala hlídat.“ Avšak tři další pěstounky uvádí, že tuto potřebu v začátcích neměly. Byly rády, že mohou všechen čas trávit společně s dětmi a tato potřeba se vyskytla až postupem času. „Tak to sme si uvědomili, že opravdu těch dvanáct let bylo takových, že sme teda minimálně někam šli teda bez dětí, ale jako tak sme to chtěli a nevadilo nám to. Jako opravdu. Ani to předtím nebyla potřeba.“ Aktuálně tuto potřebu však pociťuje osm participantek a jedna z nich by velmi ocenila možnost individuálního respitu. „...by bylo příjemnější, kdybychom měli možnost jakoby individuálního respitu v rodině. Třeba v zahraničí jsou opravdu jako v podstatě takzvaní respitní pěstouni, že to jsou rodiny prostě, který se specializují na to, že si berou jenom ty děti z jiných pěstounských rodin, třeba na víkend nebo na týden na respit a fungují tam jako taková teta se strejdou nebo babička s dědou náhradní. A je to takový přirozenější model než vlastně když musíme děti na ten víkend někam odvézt a oni tam mají program, protože to samý zažívají v tom skautě, jenomže tam mají stálou svoji sociální skupinu, takže tam se těšej, ale na ty respity se jim zas až tak moc nechtělo, protože pokaždý tam byly jiný děti. Teď navíc ty děti tam všechny byly žejo z pěstounských rodin, takže ve zvýšený míře nějakým způsobem problémový nebo nestandardní, takže tam úplně jako už potom třeba od těch dvanácti let už se jim tam moc nechtělo, no. Takže tohle zrovna třeba si myslím, že by bylo taky jako příjemnější, co bychom uvítali, no.“

Tři pěstounky uvedly, že si své **potřeby** na začátku ani **neuvědomovaly**. „Jo, ale v té době nám to prostě vůbec nepřišlo, že máme nějakou potřebu, že něco musíme vědět navíc, protože sme si to ani neuvědomovali, že to bude tak těžké, že něčemu nebudeme vůbec rozumět.“

Potřeby související s přijatými dětmi

Aktuálně šest participantek pociťuje **potřebu pomoci se zabezpečením dětí po odchodu** z pěstounské rodiny. Sami pěstouni se jim v mnoha případech snaží alespoň něco našetřit, ale finančních prostředků není mnoho. Navíc dvě pěstounky mají obavy, kam přijaté

děti umístí, jelikož mají psychiatrickou diagnózu. „*A čím to trvá dýl, ted' třeba byly fakt problémy kolem toho Štěpána, vy najednou zjistíte, že opravdu máte dítě, na kterýho tady neexistuje zařízení. Co dál s nim a jak to dál vlastně řešit. A zas jako přes jednu pěstounku, která měla něco podobnýho v bleděmodrým s holkou, která mi právě poradila tu možnost jít do Bohnic, odtamtud když bude veřejný, ji nevyhoděj. Ale taky pořád žejo, nevim, on se může sebrat, zdrhne jim, můžou ty potíže nastat a bude na ulici, jo, tak já nevim, co bude zítra...*“ Jedna z pěstunek by potřebovala, aby se s těmito dospívajícími dětmi více pracovalo, zvláště co se finanční gramotnosti či možného zaměstnání/přivýdělků týče. Pěstouni už často na tyto věci nestačí, či jejich názory přijaté děti tolik nerespektují.

O **potřebě trávení času s dětmi individuálně** se zmiňuje pět participantek. Je však pro ně velmi složité si tento čas na každé z dětí najít. „*Takže, protože ono nejen že jsme jako si potřebovali udělat čas na sebe jako partnersky, ale i zároveň jako, ještě jsme tam museli vtěsnat čas tak, aby každý z těch dětí někdy mělo čas jako jeden s jedním. Že vždycky jeden z nás prostě si vzal jedno z těch dětí, a druhý teda měl ty zbylé dvě. A aby to jedno dítě vždycky každý si zažilo vlastně ten individuální vztah s tím dospělým, no, aby nebyly furt součástí tý skupinky, žejo, protože to už si zažily v tom děčáku.*“ Dvě z participantek mají tuto potřebu větší ke svým biologickým dětem.

Další tři pěstounky by velmi ocenily, kdyby měly možnost **ulehčení od povinností týkajících se dětí**, hlavně co se dopravy do speciální školy a školních povinností týče. Často už na tyto činnosti totiž nemají kapacitu. „*No, jako předchozí třeba tři roky by mi bejvalo hodně pomohlo, a bohužel se to jako nepodařilo nějak zrealizovat, by mi hodně pomohla pomoc vlastně s doučováním dětí. Protože každý z nich potřebovalo velmi intenzivní pomoc jako se školou. A jednak na to nebyl prostě v tom shonu domácnosti dostatečnej čas a jednak vlastně s tím starším, ten jak už šel do puberty, tak se i odmítal nechávat, jako abychom mu my pomáhali s učením. Hrozně se u toho vztekal a jako nebylo to moc únosný, no, takže tam kdyby byla možnost ještě v rámci tý doprovázející organizace třeba sehnat dobrovolníka, kterej by pomáhal s tím doučováním, tak to by určitě pro nás bylo hodně nápomocný, a myslím si, že by to prospělo i těm dětem dvěma, no. Že by na ně bylo víc času s nějakějma zajímavějšima činnostma než práce pro školu, no.*“

Jedna z účastnic uvedla jako velmi potřebnou **práci s přijatými dětmi ohledně jejich minulosti**, zvláště ze stran odborníků. „*Oni jako pěstouni už v tom totiž mnoho nemohli. Protože oni toho měly taky hodně nevyřešenýho a neměly nikdy srovnané, proč se máma o mě nestará, jakto, že vy jako cizí lidi se můžete o mě starat, máte mě rádi, a proč mě*

biologická rodina nemá ráda. Tohle ty děcka nemají zpracované a to se všechno potom snese na naši hlavu, ty problémy. A s téma dětma nikdy nikdo nemluvil, o tom. A to si myslím, že byla strašná chyba. Aby to i ty děti měly trošku srovnané. Tady máte, starejte se, a tím to pro ně haslo.“

Potřeby související s partnerem

Základem partnerského vztahu je **společně strávený čas s partnerem**, nejlépe bez dětí, po kterém touží osm participantek. S tím však souvisí již výše zmíněná potřeba hlídání dětí. Avšak vzhledem k tomu, jaké náročné děti často v rodinách jsou, je velkým problémem někoho na hlídání najít. Rodina často nepřipadá v úvahu a pěstouni tak nemají žádné další možnosti. Nedostatek času s partnerem pro sebe vnímají jako palčivý problém. *„A potom, když byly děti o kousek v předškolním a mladším školním věku, tak tam si myslím, že by nám bejvalo hodně pomohla možnost právě nějakýho respitu, abychom si trošku s manželem mohli odpočinout a mít čas taky sami na sebe.“* *„Chceme jet na jednu noc – nemáme šanci. My jsme dostali, vzali jsme se letos, vlastně vloni v srpnu, a dostali jsme cestu, poukaz, jed'te si někam na hotel. A my jsme tam ještě nebyli, protože nemáme hlídání na jednu pitomou noc.“*

Čtyři pěstounky by od svého partnera potřebovaly, aby se **více věnoval dětem**. *„My sme sa o tom bavili, že bych potřebovala, aby se třeba, protože Ondra ho strašně napodobuje, úplně hrozně moc. Tak sme se právě bavili, že by se mu víc věnoval. Ale ne že si spolu sednú k televizi, ale že by si spolu sedli a kreslili a Jára by se naučil třeba kreslit.“* Ve dvou případech se tato jejich potřeba začíná pozvolna naplňovat.

Mezi dalšími potřebami k partnerovi se ve třech případech vyskytla **potřeba větší soudržnosti** jak obecně v partnerském životě, tak také ve výchově dětí, a to především v důslednosti. *„A víš, právě že ta důslednost, to je strašně nutné. A chlap, který práskne do stola. Hodný chlap nemože jít do pěstounské péče. On je hodný manžel, on není sprostý, on nepije, nekouří, nechodí do hospody, ale nechodí vůbec nikam. On dojde z práce, ide na dvůr a ide pracovat. A pokud si děcka neplní povinnosti, tak policajt je maminka.“*

Další dvě participantky zmínily **potřebu pomoci a podpory od manžela** především směrem k manželce. Cítí se již vyčerpaně a tak je potřeba, aby se vzájemně dokázali podržet. *„Už sme fakt unavení, vyčerpaní, je toho moc a už se o tom bavíme, že si musíme pomáhat. Dokonce dneska se mě ptal, jestli mně nebude vadit, když zítra pojede na ping pong do*

Prerova, jestli může jet, abych nebyla já doma sama na ty děcka. A byl mně teď na ty větvičky a fakt to tam stříhal. Mohl sa na to vyprdnūt. Bral to tak, že sme společně.“

Jedna z participantek vyjádřila velkou **potřebu většího zapojení partnera do pěstounství**. Zejména by u něj ocenila větší společenskost a aktivní zapojení do setkávání s ostatními pěstouny, spolupráci s odborníky na problémech přijatých dětí a celkově sdílení pěstounství společně s ní. *„Když třeba sem i mezi těma pěstounama, sme se navštěvovali nebo sme se domluvili a jezdili sme na ty společné pobyty s Radkou, Domčou a další pěstouni, s kterýma sme se seznámili, tak sme se i tak navštěvovali. Ale jako pro manžela to bylo mimo něho, hodně. On se tomu dost vyhýbal. A to je blbé. Tam je potřeba prostě i ten chlap ve vztahu občas, aby u toho byl. Jako ale že tou svojí aktivitou, ne že ho do toho někdo natlačí.“*

Potřeby týkající se pěstounky samotné

Své **potřeby** na úkor péče o přijaté děti **upozadilo** celkem sedm participantek. Zapomněly myslet samy na sebe a žily jenom pro rodinu. Smysl naplnění svých vlastních potřeb viděly ve starosti o děti, což je dovedlo k vyčerpání. Nyní si to však začínají postupně uvědomovat a pokouší se o změnu. *„No, dlouho jsem odsunovala sama sebe, protože pořád jsem na první místo dávala ty děti a zapoměla jsem myslet na sebe, na své potřeby. Ale mně to tenkrát ani tak nepřišlo. Prostě mně to přišlo, že naplňuju své potřeby tím, že se starám o ty děti.“* *„U mě šlo všechno stranou. Takže já už ani nevím, co mi dělá radost, teď se to snažím znova hledat, ale dejme tomu těch deset, jedenáct let bylo tak intenzivních, že já jsem vygumovala všechny svoje potřeby.“*

Devět participantek pociťuje **potřebu času sama pro sebe**, kterého se jim nedostává v takové míře, v jaké by si přály. Rády by si našly čas jak na péči o sebe, tak především volnočasové aktivity, o kterých se konkrétně zmiňují čtyři z nich. *„Je fakt ten, že když jsem si je vzala, tak šly bokem úplně všechny moje koníčky a všechny moje věci. Člověk už nemohl si chodit zacvičit, protože měl doma čtyři děti. Neoplatilo se mi vytáhnout nic – protože já jsem studovala v Praze uměleckou školu řemesel. Neoplatilo se mi tady nic vytáhnout, protože čtvrt hodiny a už někdo něco potřebuje, a ty musíš všechno schovat, protože jinak by to špatně dopadlo. Takže jsem přišla o všechny svoje koníčky. Vůbec se člověk nedostane k svým věcem.“* Avšak čtyřem participantkám se tato potřeba podařila naplnit díky tomu, že už jsou přijaté děti větší a nevyžadují neustálou péči. *„Ale já si teďko nestěžuju, já mam času dost, já mám třeba celý dopoledne, kdy si můžu i číst, teď jsem začala plést svetr. Ale je to*

tím, že ty děti jsou čím dál samostatnější. Já bych si už mohla dělat hodně věcí teďko, můžu si jít do kina, můžu se jít projít. Začínám mít i svůj život. Začínaj se právě vynořovat takový ty, jako co s tím, a jak to naplnit zase.“

S tím také jistě souvisí **potřeba odpočinku**, která byla zmíněna v sedmi výpovědích. Pěstouni si potřebují někde dobýt energii, aby mohli pokračovat ve výchově dětí a zvládání těžkostí. *„Mám problém s tím, že vlastně v zákoníku práce se říká, že je dneska uzákoněno nějak minimálně měsíc dovolená, čtyři týdny, a my máme napsáno, že máme nárok minimálně na čtrnáct dní. Nikdo nám neproplatí víc než čtrnáct dní. A stejně všichni vědí, že těch čtrnáct dní bude o tom, že někam pojedete s těma dětma.“* Tuto potřebu je však velmi těžké naplnit, jelikož se opět pojí s problematickým hlídáním dětí. Tři pěstounky se shodují na tom, že by bylo velkou pomocí, kdyby mohly vyrazit na hrazený víkend, kde by bylo o děti postaráno a pěstouni by měli prostor na relaxaci. *„...myslím si, že ten respit, minimálně aspoň jeden víkend v měsíci by nám hodně pomohl. Víc než odborníci, cokoli – jednou za měsíc víkend, stačila by sobota, neděle. Nebo si nás někam vzít, děti by měly hlídání a my třeba wellness, prostě kde si člověk odpočine a dostane se do kontaktu s ostatními, povykládat si, ale aby bylo postaráno o děti. Myslím si, že tam to strašně vážne. Když jsou problémové děti, tak je strašně důležitý. Ale ne jednou do roka, ale každý měsíc.“*

O **potřebě odlehčení v domácnosti** se vyjádřily tři pěstounky. Souvisí to s jejich únavou a vyčerpáním. Jistá pomoc s domácími pracemi by jim velmi pomohla. *„A i třeba nějaké služby jakože v domácnosti, by hodně pomohly, si myslím. Vždyť ta pěstounka ona je všechno. Ona je uklízečka, ona kuchařka, ona je úplně všechno. Ona je vychovatelka, pečovatelka. Takže třeba, aspoň třeba o těch prázdninách nějaké odlehčení té ženě.“*

Jedna pěstounka ve své výpovědi zmínila **potřebu soukromí a bezpečí**, kterých se jí doma nedostává zejména kvůli krádežím. *„Jako potřeba soukromí je téměř jako nenaplněná, bezpečně se ve svém bytě taky necejtím, protože prostě neustále musím mít kabelku pod zámek, všechno pod dohledem a tak dále.“*

O **potřebě většího klidu v domácnosti** se zmínila jedna participantka. Dává to do souvislosti s přibývajícím věkem, kdy už nemá tolik sil a potřebuje více odpočívat.

Potřeby týkající se kontaktu s ostatními

Pro velkou část participantů je velmi důležitá **potřeba kontaktu s pěstouny**. Zmínilo se o ní celkem devět z nich. Často je pro pěstouny velmi obtížné o svých zkušenostech mluvit s někým jiným, protože mnohé věci lidé nedokáží vůbec pochopit. Jiní pěstouni však

problémům s přijatými dětmi rozumí a jsou schopni poradit, nebo mnohdy i uklidnit, že na tom daní pěstouni nejsou zase tak špatně. „*A to je strašně důležitý, si povykládat o tom. Protože kdo jinej tady toto je schopen pochopit? Když člověk je někde a vidí, že o tom nemají páru, tak na co o tom mluvit, nebo se ptát... To byla vždycky, nebo je, taková vzpruha, setkat se.*“ „*A pak taky, já jsem strašně ráda někam jezdila, i když tam člověk přišel úplně vyflusanej a úplně toho měl dost, tak vždycky se tam někdo našel, kdo byl na tom hůř, jo. Vždycky. A já jsem pak vždycky najednou to tak přehodnotila, si říkám, co já mám za problémy...*“ Tři pěstounky však uvádějí, že je potřeba se setkávat s různými pěstouny a ne jenom jednou skupinou, jelikož jen tak může dojít ke sdílení nových zkušeností a problémů. „*Ale zase na druhou stranu ti řeknu, že teď jak je to rozdělené, tak se potkáváš pořád se stejnýma lidma. Že už nemáš možnost vlastně, můžeš sa přehodit do jiné organizace někam jinam, ale že už nemáš tu možnost potkávat nové tváře, tak jak jsme jezdili s FODEM. A nové zkušenosti a nové problémy poslouchat. Že je to pořád jedna skupina lidí a je tam hodně lidí s příbuzenskou pěstounskou péčí, strašně moc. Klasických pěstounů je tam málo.*“

Pět participantů vnímá velkou **potřebu v přátelství**. Čtyři z nich mají alespoň jednoho dobrého přítele a to především z řad pěstounů. „*Třeba to, že moje druhá nejlepší kamarádka je pěstounka, člověk, s kterým jsme se vůbec nikdy neznali, a v současné době ji můžu považovat za fakt druhou nejlepší kamarádku.*“ Bohužel jedna z participantek má tuto potřebu nenaplněnou a téměř všechny své přátele vlivem výkonu pěstounské péče ztratila. „*Já su společenský člověk, takže já potřebuju přátele, nějaké to společenství a víceméně dneska už su na tom tak, že sem to všechno ztratila.*“

Potřeba sdílení zkušeností se objevuje ve čtyřech výpovědích. Jedná se jak o sdílení zkušeností mezi pěstouny, tak především s širším okolím. „*Měli jsme pocit, že jsme toho s dětma dost prožili a že by byla škoda to nechat zapadnout, že je fajn ty věci sdílet. To prostě je asi moje ústřední téma. Ty věci sdílet, otvírat ty věci, mluvit s těma lidma. Mám to tak na srdci vlastně.*“ Pro jednu z pěstunek jsou při sdílení velmi důležité příklady dobré praxe, které napomáhají k pozitivnějšímu naladění. „*Ale možná setkávání s pěstounama, kde to bylo špatné a pak to bylo dobré. Prostě příklady dobré praxe. Asi víc potřebujeme tu energii načerpat a sílu a pak to budeme líp zvládat všechno. A víc pozitivního kolem sebe.*“ Jedna pěstounka si tuto potřebu sdílení zkušeností dokáže naplnit díky online komunikaci na sociálních sítích.

Tři participantky se zmínily o **potřebě dostat se do jiného prostředí** a přijít tak na jiné myšlenky. Dvěma z nich se to podařilo nástupem do zaměstnání. „*A to byla pro mě fakt*

docela pomoc, že v nějaký fázi života jsem už mohla z toho vypadnout, protože já jsem byla doma s dětma asi dvacet osm let, jo, mezitím jsem jakoby něco, studovala jsem, chodila jsem na jazykovku a přednášela jsem a občas jsem něco jako někam psala, ale to jako stejně není, už jsem prostě fakt chtěla chodit někam do kanceláře, mít tam kolegyně a tak.“

Pěstouni velmi často žijí jen v samých problémech, jelikož se setkávají s druhými, kteří jsou na tom podobně. Proto dvě z participantek vyslovily **potřebu kontaktu s vrstevníky**, běžnými lidmi, se kterými se mohou od problémů odreagovat. *„Jako bylo by super, kdybychom sa mohli víc třeba navštěvovat, mět možnost si s něma zajít do kina, na večeri, na nějaký prodloužený víkend. Jenom s dospělýma. Pořád sme jenom s děckama, chybí nám ten kontakt s těma dospělýma, našima vrstevníkama. Trošku jim závidíme tu jejich bezstarostnost, i když oni nám možná závidí to, že máme pořád ještě ty děti, že mají třeba syndrom prázdného hnízda. To je těžko, každý to prostě má nějak. Ale asi si myslím, že nám chybí ten kontakt s těma dospělýma, s vrstevníkama.“*

Potřeby související se službami pro pěstouny

Celkem osm participantek se vyjádřilo k **potřebě kvalitní psychologické péče**. Mají velký problém najít kvalitního psychologa, který by uměl pracovat i s přijatými dětmi. *„Jo, že je hrozně těžký vůbec najít i tu rodinnou terapii, je i tady v Praze hrozně těžký najít kvalitního terapeuta, kterej dokáže pracovat s vlastně takhle specifickějma problémama a znát tu problematiku do takový šířky a hloubky, aby opravdu dokázal pomoci. A je jich hrozně málo, takže když už nějaký je, tak se k němu téměř nedá dostat, vlastně.“* Jedna z pěstounek by navíc uvítala seznam jednotlivých psychologů s doporučením pěstounů a jejich vlastní zkušeností.

Dostatek **ocenění a uznání** nejenom od okolí, ale také od odborníků či sociálních pracovníků chybí pěti participantkám. Pro pěstouny je to velmi důležitá zpětná vazba, která jim dodává sílu a pomáhá tak v překonávání náročných období. *„Jo, chápu to na jednu stranu, ale když už teda kontrola a když to jde všechno v pořádku, tak i takové trošičku uznání. Třeba, i když sem přijde sociální pracovnice, tak nikdy, kdysi jedna řekla: napsali o vás pěkné hodnocení ze školy, že se děckám věnujete. Jako ty máš asi možnost tam jít a přečíst si to, ale víš, že takové povzbuzení. Možná i od těch sociálních pracovnic. Nejenom se zeptat co se děje, s čím máte problémy, ale že možná chybí i takové to povzbuzení. Jo a tady sem si minule poznačila toto a toto a teď přišlo takovéto hodnocení, nebo vidím, že se něco zlepšuje, no tak to ste fakt dobří, že to tak dáváte, nebo že ste to tak dobře zvládli.“*

Pěstouni také potřebují **podporu a pomoc** zejména od sociálních pracovníků a doprovázející organizace, jak uvádí pět participantek. *“A ve chvíli, když jsme ty problémy měli, tak jsem strašně – aspoň já – potřebovala podporu. Někoho opravdu, kdo by vám řekl, jo, děláte to dobře, nebojte se, pomůžeme vám to překonat, bude to dobrý, má to východisko.”*

Podle tří pěstounek je **potřeba, aby měli pěstouni více pravomocí**, aby se pro ně upravily podmínky, jak již bylo zmíněno výše v souvislosti s kontaktem přijatých dětí se svými biologickými rodiči.

Pro jednu z pěstounek byla stěžejní **potřeba doprovázení při kontaktu s biologickými rodiči**, která jí však nebyla naplněna. V době, kdy tato potřeba byla aktuální, ještě doprovázení nefungovalo tak, jako dnes, a s asistovaným kontaktem nikdo nechtěl pomoci. *„Co by nám pomohlo? Doprovázení. Nebylo. Nikdo nechtěl, nikdo nechtěl doprovázet ty naše kontakty, takže to probíhalo tak, že my sme nekam přivezli děcka a předali rodičům proti podpisu, celý den rodiče chodili po hospodách s děckama a pak nám je vrátili. To bylo celé.”*

Jak již bylo zmíněno výše v tématu doprovázení, povinná školení pěstounů nejsou úplně šťastně koncipována. Jedna z účastnic vyjádřila **potřebu speciálně zaměřených školení**. *„Podle mě asi všechno, co je děláno centrálně, tak nemůže uspokojit všechny. Já bych asi víc brala, kdyby to bylo v uvozovkách, kdyby se to dalo ušít na míru. Asi mezi doprovodnou organizací nebo vyloženě jedním pracovníkem a pěstounem. Že by nebyly nařízený školení, penzum hodin, který si tam někdo chodí odsedět, ale aby se do toho vneslo méně byrokracie, a víc se věřilo pěstounům a klíčovým pracovníkům, že tomu věnujou patřičnej čas, aniž by se to muselo někde zanášet a dělat docházka a oficiálně pořádat přednášky. I když mě se ty klíčový pracovníci ptali na naše potřeby, ale my se do toho nevejdeme, aby se kvůli nám dělaly sezení ohledně péče o postižené děti nebo děti s Downovým syndromem, to by asi nebylo rentabilní. Tohleto беру útrpně, dost často.”* Další pěstounka se zároveň vyjádřila, že by uvítala větší volnost, zvláště co se zmíněných školení týče. *„Teď by nám pomohla, co bych nejvíc potřebovala, abysme nebyli tolik pod kontrolou. To znamená, čtyřadvacet hodin školení, abysme si to mohli vybrat sami – protože teď jsou témata, pořád se to dokolečka omílá, takže co jsme byli na školení, já si pamatuju, před šesti rokama co ti a ti vykládali, protože je to furt dokolečka, furt je to stejný. Pro nás to přínos nemá.”*

Potřeby, které se podařilo vykonáváním PP naplnit

Nejčastěji naplněnou potřebou byla právě **smysluplnost**, která se objevila v osmi výpovědích. Pěstounky uváděly, že se jim naplnila potřeba smysluplného života, pěstounství berou jako poslání. „*Potřeba smysluplného života. Já jsem, já myslím, že to je to nejlepší, co mě mohlo potkat. Že ty děti tady mám. I když, jak říkal můj brácha, že pěstouni se poznají podle toho, že se smějou historkám, nad kterejma by jiný lidi plakali, což jako je trochu pravda. Ale jako přijde mi, že jsem dobře investovala. Že jsem dobře investovala jakoby svoji energii, svůj čas a tak.*“ K tomuto pocitu dopomáhá zpětná vazba, která se pěstounům dostává od dětí, které se i po skončení pěstounské péče vrací, telefonují, o čemž se zmínily tři participantky.

U osmi participantek se podařilo naplnit **mateřské potřeby** ať už v možnosti mít děti, či v jejich množství. „*Mateřské potřeby určitě, na 250 procent. To mám ještě na čtyři životy dopředu, jsem naplněná.*“

Naplněním **potřeby užitečnosti** došlo u pěti participantek také k určitému sebeuspokojení, dobrému pocitu ze sebe sama. „*A hlavně takový ten pocit uspokojení, jako že dělám něco důležitého, že vychovávám čtyři děti.*“ „*Tak bych řekla, že furt bylo co dělat, člověk si má s kým povídat, koho vyslechnout, je to takový naplňující v tom, že se cítí, aspoň já jsem se vždycky cítila, užitečná, aspoň vůči těm dětem.*“

Čtyřem pěstounkám se podařilo naplnit jejich **potřebu pomáhat druhým**. „*No, ano, že tady člověk může bejt pro někoho, někomu pomoci, nabídnout něco.*“

Také **potřeba uznání** se u některých díky pěstounské péči podařila naplnit, jak je zmíněno ve čtyřech výpovědích. „*...ale jednou mně volala nějaká paní, na mobil, vůbec jsem nevěděla, to už to je třeba před deseti lety, a říkala mi, no, tak já jsem ted'ko jela autobusem s těma vašima třema holčičkama a já jsem se připravila na to, co jako bude. A ona mi říkala – a chtěla jsem vám, říct, oni jsou tak úžasný, celou dobu si tak spolu hezky vyprávěly, byly na sebe tak jako hodný, tak milý, jsem říkala, panečku, že někdo má potřebu zavolat, aby mi pochválil moje děti. Tak to mě na tom jako potěšilo.*“ Jedna z pěstounek přichází s myšlenkou, že tato její potřeba nebyla dostatečně naplněna v dětství, proto se ji v životě snažila naplnit jiným způsobem a přivedlo ji to právě k pěstounství. „*...potřeba být někým oceněná. Já si myslím, že nebyla naplněná v dětství tato moje potřeba, tak jsem si ji potřebovala naplnit. Aby mě někdo ocenil. Já si myslím, nevím, tak nad tím ted' hodně přemýšlím.*“

Jedna z participantek se díky pěstounské péči a problémům, které nastaly, stala věřící a podařilo se jí tím naplnit **potřebu smyslu života**. *„Díky tomu pěstounství, jak jsem říkala, jsem se stala křesťanem, začali jsme chodit mezi věřící a to mi teda dalo třetí rozměr, nebo čtvrtý. Je to něco, co vás nese v každý době, ať je dobře nebo špatně, máte nějakou kotvu, něco, čeho se můžete držet a něco, co vás naplňuje a sytí a není to z tohohle světa, je to něco trvalýho. To jsem si uvědomila, že jsem toužila po vnitřní harmonii, vnitřním klidu, vyrovnaní se sama se sebou, protože člověk nejvíc bojuje sám se sebou. A díky tomuhle jsem to fakt našla.“*

8.7 Zpětné hodnocení zkušenosti s pěstounskou péčí

Zopakování zkušenosti s pěstounskou péčí

Čtrnáct participantek se vyjádřilo, že by své **rozhodnutí pro přijetí dětí do pěstounské péče znovu zopakovaly** a čtyři z nich mají dokonce zažádáno o přijetí dalšího dítěte do rodiny. Pět participantek by však děti přijaly s určitými výhradami. Dvě pěstounky zdůrazňovaly potřebu většího věkového odstavu přijatých dětí od těch biologických. *Určitě bych nechala si delší časovej odstup vlastně od toho našeho biologickýho dítěte, respektive nejdřív bych vlastně si naplnila svý rodičovský potřeby s těma biologickějma dětma a až by byly starší, tak pak teprve bych šla do toho pěstounství.“* *„Ale těch rušivých elementů bylo tolik a tak těžkých, že nikdy bych nikomu nedoporučila, aby si k vlastním dětem přijal děti v pěstounské. Zastávám názor, sem o tom přesvědčená, první si vychovat svoje děti a až sou třeba už po tom patnáctém roku věku, i když je to puberta třeba jo, ale až už sou prostě starší nebo i třeba dospělí, tak si teprve vzít do pěstounské péče.“* Jedna pěstounka má zase výhrady k počtu dětí, rozhodně by jich nepřijala tolik jako nyní. *„Já teda bych do toho šla znovu, ale ne v takovém počtu a dělala bych to jinak. Protože už bych věděla to, co vím. Takže bych maximálně tři děti přijala a to už je na hraně.“* Další z participantek by již znovu nepřijala děti romského etnika, se kterými má špatnou zkušenost. Poslední z nich se explicitně nevyjádřila, jenom by vše udělala jinak, aby se tak netrápila.

Rady a doporučení budoucím pěstounům

Pro zvládnutí výkonu pěstounské péče je potřeba **nemít nereálná očekávání** a být připraven opravdu na všechno, jak uvedlo celkem deset participantek. *„Nemůžete čekat*

nějaký ideální výsledky, ale jdete do toho s tím, že tím cílem je ta cesta, ne ten cíl. Protože ten kolikrát je pro okolí vachrlatej. Když mi kamarádka řekla: já vnímám jako pozitivní výsledek, že moje dítě žebrá na Karlovým mostě, ale nekrade, on žebrá. Tohle kdybych řekla rodičům nebo nějakému sousedovi, tak řekne, jestli jsem na hlavu padlá, že to vidím jako pozitivum. Ale to si myslím, že u pěstounství je hrozně potřeba, takhle na to koukat. A potom do toho fakt můžete jít. “ „Tak určitě jako neočekávat nereálné. Jako vím o takových, kteří opravdu si myslím, že to dítě budou brát jako vlastní, milovat ho stejně jako vlastní, že ono jim bude vděčné, hodné a jako bude mu to všechno jakoby dobře v té škole a tak, tak ti potom musí být zklamání. Takže nemít nereálné očekávání, opravdu to brát jako pomoc tomu dítěti a prostě tak jak to v jeho možnostech je, tak tak ho nějak podporovat a snažit se z něho maximum dostat, co jde. Ale jako nebrat to potom jako selhání, jako nečekat úplně zázraky. “

Velmi podstatné je také **setkávání s přáteli**, kteří budou pěstounům oporou, jak uvedly tři pěstounky. *A ať si určitě najdou kolem sebe síť lidí, který pro ně budou podporou a nějakým způsobem vyeliminujou ty, který by jim případně mohli odebírat další energii. Další dvě však zdůrazňují také potřebu setkávat se i s „nepěstouny“. „Aby měli koníčky, kde se odreagují, kde jsou s jinýma lidma než s pěstounama. Aby se setkávali s jinýma lidma než s pěstounama, to mně přijde taky hodně důležité. “*

Tři participantky uvedly, že by měli pěstouni **myslet především na sebe**. Měli by se mít rádi a udělat si čas na odpočinek a své záliby. *„A umět mět i rádi sebe. Nedělat všechno kolem těch dětí za každou cenu. “ „Ošetřovat sami sebe, protože fakt se to dlouhodobě nedá dělat bez podpory, člověk by vyhořel. “*

Podle dvou participantek by se pěstouni rozhodně **neměli bát říci si o podporu**. *„Problémy, když jsou, nezametat je pod koberec, ale nebát se je říct. A pak říct si o podporu, to je taky důležitý. “*

Zároveň by pěstouni měli být ve výchově dětí **důslední a držet vždy při sobě**, jak je uvedeno ve dvou výpovědích. *„Nevím. Aby byli důslední, aby byli jednotní ve výchově, to sou důležité zásadní věci. Jednota rodičů jako pěstounů, manželů. Myslím si, že by to mělo fungovat ale aj v normálních rodinách, ale tady je to mnohem ještě důležitější, protože ty děti toho víc umí využít. Vlastní dítě může být nešťastné z toho, že rodiče nejsou jednotní, ale tady tyto děti toho využijí, že rodiče toho využijí, že rodiče nejsou jednotní. Jednota, důslednost. “*

Velmi důležité je také umět si udělat **čas na rodinu**, především partnera a biologické děti, což bylo uvedeno ve dvou výpovědích. „*Aby neupozad'ovali ten partnerský život a partnerský vztah, protože ten by měl být na prvním místě a pak až by měly být ty děti.*“

Podle jedné pěstounky je velmi podstatné, aby byli pěstouni **otevření minulosti dětí** a dokázali s ní citlivě pracovat. „*To je těžký. Ale určitě to, co člověk dělal na začátku, že jsem si myslela, že zavřu jejich minulost, že to odstřihnu, že to je špatně. Takže určitě bejt otevřenéj minulosti toho dítěte, nějak s ním citlivě pracovat, neočerňovat ty rodiče, snažit se je přijmout s tím dítětem, sám to v sobě nejdřív nějak zpracovat, abych to mohl předat tomu dítěti. To je důležitý.*“

8.8 Odpověď na výzkumné otázky

V této podkapitole budou stručněji shrnuty výsledky empirické části v souladu s odpověďmi na zvolené výzkumné otázky.

VO 1: Jaká je zkušenost dlouhodobých pěstounů s náhradním rodičovstvím a jak ji hodnotí?

Všichni oslovení účastníci jsou pěstouny již mnoho let, a proto jsou jejich zkušenosti opravdu bohaté. K přijetí dítěte do pěstounské péče vedla více jak dvě třetiny z nich touha pomoci, která však nebyla jediným motivem. Účastníkům k rozhodnutí také pomohla jejich osobní zkušenost s jinými pěstouny či dětmi z dětských domovů. Někteří z nich si navíc přáli velkou rodinu, či své vlastní děti mít nemohli. Přijmout dítě s handicapem se nebáli především ti pěstouni, kteří s podobnými dětmi již zkušenost měli, nejčastěji v rámci své profese. Pro pokračování v pěstounství se účastníci rozhodli především z důvodu touhy pořídit přijatým dětem sourozence. Navíc jim tato práce přišla velmi smysluplná a cítili stále hodně sil. V téměř polovině případů však přijetí dalších dětí do rodiny tak brzy neplánovali. Svou situaci přehodnotili po tom, co se o možném dítěti náhodou dozvěděli.

Doba čekání na přijetí dítěte do rodiny se mezi jednotlivými účastníky značně lišila od několika měsíců až po dobu deseti let. Plánovaný příchod dětí celá rodina velmi prožívala a do příprav byly zapojeny i biologické děti pěstounů. Kromě teoretické přípravy, kterou prošli téměř všichni, se pěstouni dále připravovali sebezvědomím a velmi jim pomáhal také kontakt s jinými pěstouny. Přesto však třetina z nich uvedla, že na přijetí prvního dítěte

či dětí nebyla dostatečně připravená. To bylo zapříčiněno především spontánním a rychlým rozhodnutím, které k přijetí dětí do rodiny vedlo, ale také nedostatkem praktických informací a zkušeností. Více jak polovina participantů hodnotila období příchodu prvního dítěte do rodiny jako obtížné. Jednalo se tak především z důvodu přijetí sourozenecké skupiny či dítěte s handicapem. Avšak ani příchod dalších dětí pro mnohé z nich nebyl bezproblémový. Téměř polovina pěstounů měla naivní očekávání a představy o tom, jak to bude v rodině po příchodu dítěte vypadat a byli velmi překvapeni z odlišnosti přijatých dětí od biologických. Příchod starších dětí do rodiny pěstouni obecně hodnotili jako náročnější, především však byli překvapeni z hloubky deprivace, kterou byly přijaté děti poznamenány. Téměř třetinu participantů pak zaskočilo, jaký vliv mají na chování přijatých dětí právě jejich geny.

Velká část participantů se setkala s kladným přijetím dětí nejbližší rodinou a přáteli a přijaté děti se dostaly na úroveň biologických. Avšak ve dvou třetinách případů se pěstouni museli vyrovnat s počátečním nepřijetím dětí ostatními, které je bohužel v několika případech trvalé. Velkou roli v tomto nepřijetí hrálo především romské etnikum těchto dětí. S pozitivními ohlasy se pěstouni setkávali také od okolí, kdy dokonce od některých sklízeli ocenění a obdiv, že se pro pěstounství rozhodli. Téměř polovina pěstounů se v tomto období však setkala i s negativními reakcemi od svého širšího okolí a někteří také museli bojovat s nepřijetím dětí ve školském prostředí.

Výchovu přijatých dětí hodnotí celkově jako velmi náročnou více než dvě třetiny participantů. S největšími problémy se setkali s příchodem dospívání u dětí, kdy nastaly až takové těžkosti, se kterými mnozí vůbec nepočítali. U přijatých dětí se tak museli potýkat s lhaním, krádežemi, nebo i kriminální činností. Výchovu dětí jiného etnika jako složitější označila třetina participantů. Náročnost výchovy však pociťovali také u dětí s mentálním postižením a dalšími poruchami. Pro třetinu participantů byla velkou pomocí možnost sdílet své problémy s jinými pěstouny a také se svým partnerem, od kterých se jim dostávalo velké podpory. Avšak se zvyšujícím se vyčerpáním se stává zvládnání problémů pro pěstouny mnohem náročnější a někteří se vyjádřili, že se na odchod dětí už dokonce těší. Mezi participanty se objevily také pochybnosti nad přijetím konkrétního dítěte a malá část z nich musela přistoupit i k radikálnějším řešením problémů s přijatými dětmi, a to hospitalizací na psychiatrii či dokonce odchodem dítěte z rodiny.

Zkušenosti s kontaktem s biologickou rodinou přijatých dětí má třetina pěstounů. Někteří z nich ji hodnotí jako složitou, jelikož se jim nedostávalo žádného zastání

u sociálních pracovníků a biologičtí rodiče byli velmi problémoví. V několika případech se respondenti obávají, zda tímto kontaktem dětem spíše neuškodili. Navíc po novele zákona velmi pociťují, že mají biologičtí rodiče neomezená práva a pěstouni nemají dostatek pravomocí, pouze samé povinnosti. Téměř polovina pěstounů se na vztahu přijatých dětí ke svým biologickým rodičům snaží pracovat, nehledě na to, zda kontakt s nimi udržují či nikoliv.

Téměř všichni participanti se shodují na tom, že by své rozhodnutí pro přijetí dětí do pěstounské péče znovu zopakovali, avšak třetina z nich s určitými výhradami. Především by si nechali větší věkový odstup přijatých dětí od biologických, ale také by snížili počet přijatých dětí či by už znovu nepřijali děti romského etnika. Mezi nejčastějšími doporučeními, které participanti odkazovali budoucím pěstounům, se objevila potřeba nemít nereálná očekávání, nutnost setkávání se s přáteli, myslet sám na sebe, nebát se říct si o podporu, být důsledný ve výchově a mít čas na rodinu.

VO 2: Jakým způsobem se náhradní rodičovství odrazilo na životě pěstounů a vztazích v rodině?

Po přijetí dětí musela třetina pěstounů kontakt s přáteli výrazně omezit, někteří své přátele dokonce ztratili. Připisují to především náročnosti výchovy přijatých dětí, kterým se bylo potřeba naplno věnovat, avšak také jejich chování, které se často vylučovalo s představou poklidného posezení u přátel. Pěstounky tak často zažívaly až pocity izolace od okolního světa, především od „běžných lidí“ z prostředí mimo pěstounskou péči.

Více jak třetina participantů má pocit, že pěstounství celou rodinu velmi obohatilo a dalo tak dobrou zkušenost do života i biologickým dětem. Ty jsou pěstounům velkou pomocí při starosti o přijaté děti. Třetina z nich se však také obává, zda svým rozhodnutím biologickým dětem neublížili, jelikož jim na úkor dětí přijatých věnovali méně pozornosti a času. V několika případech se vztah s biologickými dětmi opravdu narušil, což si pěstouni velmi vyčítají. Avšak u některých došlo naopak k vytvoření bližšího vztahu a prohloubení důvěry mezi pěstouny a jejich biologickými dětmi.

Vykonávání pěstounské péče velkou měrou ovlivňuje také partnerský vztah pěstounů. Většina z nich si na partnera dokáže vyhradit nějaký čas, avšak pro polovinu z participantů je to velmi málo a pociťují nedostatek společně stráveného času s partnerem. Čím jsou navíc pěstouni starší, tím více tuto potřebu společně stráveného času a odpočinku vnímají, avšak zvláště s menšími dětmi ji nedokáží naplnit, jelikož je pro ně velmi obtížné zajistit jejich

hlídání. Tyto nelehké podmínky společného soužití vnímají participanti jako prověření kvality jejich vztahu. Ve více než polovině případů došlo díky pěstounství ke stmelení a zvýšení odolnosti partnerského vztahu, k čemuž také dopomáhá velká podpora, pomoc a společný zápal do pěstounské péče, kterých se pěstounkám od partnerů dostává a velmi si jich pro to cení.

Zkušenost s pěstounskou péčí mnohé participanty velmi obohatila a měla velký vliv na osobnost pěstounů. Přinesla jim větší nadhled, naučila toleranci a empatii a celkově velmi posílila. Pěstounky se zmiňovaly, že jim pěstounství přináší také pocit naplnění a smysluplnosti, především díky zpětné vazbě od dětí, které s rodinou udržují kontakt i po odchodu z pěstounské péče. Velkou výhodou pěstouni také vidí v zajištění finanční stránky a možnosti zůstat tak s dětmi doma a naplno se jim tak věnovat.

Velký význam pro dobré zvládnání výkonu pěstounské péče byl pěstounkami kladen především na možnost trávit denně chvilku času bez dětí. Většině z nich se to daří alespoň částečně naplňovat a mohou se tak věnovat svým zájmům, které jim pomáhají v odpočinku a načerpání nové energie. Velký význam setkávání s ostatními pěstouny byl příkládán téměř dvěma třetinami participantek. Více jak třetina participantek pak považuje za důležité setkávání se s přáteli či druhými lidmi, které jim dodává hodně síly a umožňuje se na chvíli oprostít od problémů s přijatými dětmi. Velkým naplněním a radostí v životě více jak poloviny participantů je prožívání každodenních drobností a úspěchů dětí, které je udržují v pozitivním naladění. V dalším fungování pěstounům dodává sílu také společně strávený čas s rodinou a především pevné vztahu jak mezi partnery, tak s biologickými dětmi. U několika pěstounek je to také víra v Boha, díky které získávají životní jistotu a smysluplnost.

Starost o přijaté děti není pro většinu pěstounů vůbec jednoduchá a více jak třetinu z nich dohnala k pocitům velkého vyčerpání a únavy, která je spojená především s vyšším věkem a ubývajícími silami pěstounů. Přispělo k tomu také zklamání z přijatých dětí, kdy se pěstounům nedostalo toho, co do dětí vložili. Únava a vyčerpání dohnala některé až k vlastnímu vyhoření či způsobila závažné zdravotní problémy. Participantky zjišťují, že odsunuly sebe samu na úkor dětí a snaží se to nyní pomalu napravovat.

Všichni oslovení participanti zažili velké změny v oblasti náhradní rodinné péče, ke kterým v minulých letech došlo, a které tak výrazným způsobem zasáhly do fungování rodiny. Nově vzniklé doprovázení pěstounů celkově hodnotí dvě třetiny z nich kladně a vnímají ho jako opravdovou službu pro pěstouny. Velmi oceňují, že se jim doprovázející

organizace snaží ve všem vyjít vstříc, nabízí mnoho služeb a pěstouni se tak mají na koho obrátit při jakýchkoliv potížích. Avšak ne všichni jsou se službami pro pěstouny spokojeni. Třetina participantů pociťuje jak k sociálním tak také klíčovým pracovníkům značnou nedůvěru a nedostává se jim od nich potřebné podpory a pomoci. Pěstouni mají pocit, že podléhají příliš velké kontrole a jejich soukromí je častými návštěvami těchto pracovníků velmi narušeno. Díky tomu se již necítí jako rodina, ale spíše jako instituce. Přestože je povinné vzdělávání polovinou participantů hodnoceno kladně, především z důvodu setkávání s ostatními pěstouny, pro téměř třetinu pěstounů není vůbec žádným přínosem. Vnímají ho jako nutnou povinnost, která však nedosahuje požadovaných kvalit. S dalšími nabízenými službami jsou však pěstouni vesměs spokojeni.

VO 3: Jaké jsou potřeby dlouhodobých pěstounů a jak je možné tyto potřeby naplnit?

S příchodem dětí do rodiny vyvstaly u pěstounů také nové potřeby. Více než polovině z nich zpočátku chybělo jak dostatek informací a praktické rady, tak také podpora a pomoc. Jako důležitá se v začátcích jevila potřeba finanční či materiální podpory. Potřeba kontaktu s pěstouny byla zmiňována nejenom pro období začátků výkonu pěstounské péče, ale je pro mnohé pěstouny stále aktuální. Ve výrocích participantů byla navíc zmiňována také důležitost kontaktu s přáteli a vrstevníky „nepěstouny“, díky kterým se pěstouni mohou dostat do jiného prostředí a naplnit si tak i tuto svou potřebu, například nástupem do zaměstnání.

Velká část participantů se vyjádřila k potřebám souvisejícím se službami pro pěstouny. Více jak polovina z nich by ocenila kvalitní psychologickou péči nabízenou odborníky, kteří mají zkušenost s dětmi v pěstounských rodinách. Třetina by pak ráda dostávala více ocenění a uznání nejenom od okolí, ale právě od odborníků a sociálních pracovníků. Pěstouni též apelovali na nedostatek pravomocí, které pěstouni obecně mají, zvláště co se kontaktu s biologickými rodiči přijatých dětí týká. Několik z nich by také velmi ocenilo úpravu stávající formy povinného vzdělávání či vytvoření jeho speciálního zaměření, především u rodin s handicapovanými dětmi.

Aktuálně několik participantů pociťuje potřebu pomoci se zabezpečením dětí po odchodu z rodiny, která se týká především finanční stránky a umístění dětí s psychiatrickou diagnózou. Třetina pěstounů by potřebovala trávit více času s dětmi individuálně, především s těmi biologickými, na což je však pro ně velmi složité si najít čas. Mohlo by jim v tom pomoci alespoň ulehčení od školních povinností dětí, například v rámci doučování.

Pro dobré fungování partnerského vztahu je potřebné trávit společný čas s partnerem, nejlépe bez dětí, po čemž touží více jak polovina pěstunek. S tím je však spojena potřeba hlídání dětí, která se jeví jako jedno z nejpálčivějších témat, o kterém se pěstouni zmiňují. Hlídání přijatých dětí je často právě z důvodu jejich náročnosti takřka nereálné a jednou z mála možností, jak mohou být pěstouni spolu, je účast na pobytu pro pěstouny, kde bude o děti postaráno a partneři tak budou mít možnost společného odpočinku a relaxace. Některým se potřeba společného času daří naplňovat díky tomu, že už jsou přijaté děti větší a dokáží se pohlídat samy. Několik pěstunek vyjádřilo potřeby explicitně směřující na své partnery. Ocenily by od nich větší soudržnost ve vztahu a důslednost při výchově dětí. Byly by rády, kdyby se partneři dětem více věnovali a svým partnerkám nabízeli dostatečnou podporu a pomoc. Jedna participantka vyjádřila potřebu většího zapojení partnera do pěstounství a to zejména v aktivní účasti na setkávání s ostatními pěstouny a celkové spolupráci při výchově dětí.

Velká část participantek upozadila své potřeby na úkor péče o přijaté děti a zapomněla tak myslet sama na sebe, což je dovedlo ke značnému vyčerpání. Téměř dvě třetiny z nich pociťují potřebu času na sebe a své zájmy, kterého se jim však nedostává v takové míře, v jaké by si přály. Polovinou pěstunek byla zmiňována také potřeba odpočinku, ale i odlehčení v domácnosti a potřeba většího klidu, což velmi souvisí jak s přibývajícím věkem pěstounů, tak i s jejich únavou a vyčerpáním. Ve výpovědích se objevila také potřeba soukromí a bezpečí, které se pěstounům nedostává zejména z důvodu problémů a krádeží u přijatých dětí.

Naopak několik potřeb se výkonem pěstounské péče podařilo u participantů i naplnit. Jedná se především o potřebu smysluplnosti či naplnění mateřských potřeb, o kterých se zmínila více jak polovina z participantů. Došlo u nich také určitému sebeuspokojení a naplnění potřeby užitečnosti a pomoci druhým. Téměř třetině pěstounů se dostalo také dostatečného uznání, kde původ této potřeby může pramenit až z dětství, jak se z výpovědí ukázalo. Díky pěstounství se jedna z respondentek stala věřící a podařila se jí tím naplnit její potřeba smyslu života.

9 DISKUZE

Následující kapitola bude věnována shrnutí výsledků tohoto výzkumu a jejich uvedení do souvislosti s dostupnou odbornou literaturou a výzkumy souvisejícími s tématem práce. Diskuze bude probíhat na základě zodpovězených výzkumných otázek a z nich vzešlých témat. Závěr kapitoly pak nabízí pohled na úskalí výzkumu, jeho přínos a doporučení do dalšího zkoumání.

9.1 Diskuze nad výsledky

Diskuze nad zkušeností dlouhodobých pěstounů s náhradním rodičovstvím

Jak již bylo uvedeno v teoretické části této práce, pěstouny vede k přijetí dětí do pěstounské péče široká škála různorodých motivů, které mohou být jak úmyslně dávávané na odiv, tak i zatajované či neuvědomované (Škoviera, 2007). To se také potvrzuje z výsledků tohoto výzkumu, ze kterých vyplývá, že participanty vedlo k přijetí dětí mnoho různých důvodů. Mezi uvedenými motivy jednoznačně dominovala touha pomoci, která je v souladu s výsledky výzkumu Sobotkové (2003), kde byl tento motiv u pěstounů uveden také na prvním místě. Výzkum De Maeyera (2014) ukazuje, že motivací většiny pěstounů pro přijetí dítěte je jejich známost s jinými pěstouny či přijatými dětmi, což potvrzuje naše zjištění, kdy společně s touhou po více dětech byl tento motiv na druhém místě u oslovených participantů. O motivaci související s bezdětností se zmiňuje Zezulová (2012), podle které může být umístění problémového dítěte do takovéto rodiny velmi rizikové, jelikož u žadatelů často převládá právě motivace adoptivní. Je proto nutné, aby tuto motivaci včas přehodnotili. O této souvislosti je možné uvažovat také v případě našeho výzkumu, jelikož třetina respondentů se před přijetím dítěte rozhodovala právě mezi adoptí a pěstounskou péčí. Na rozdíl od Sapákové (2012), z jejíhož výzkumu zabývajícího se pěstounskou péčí handicapovaných dětí je patrné, že pěstouni o přijetí dítěte s postižením spíše neuvažovali, či byli ochotni přijmout dítě postižené pouze lehce, se několik participantů z této práce pro přijetí handicapovaného dítěte dobrovolně rozhodlo. Nebránili se ani těžšímu postižení a k přijetí takového dítěte jim přispíval fakt, že měli s péčí o podobně handicapované lidi osobní zkušenosti.

Celé období přípravy na příchod dítěte do rodiny by mělo podle Gabriela s Novákem (2008) trvat alespoň devět měsíců, aby se tak pěstouni se svou novou rolí lépe sžili. Tento

nedostatečný čas provázený velmi rychlým a spontánním rozhodnutím k přijetí dítěte do rodiny, o kterém se zmiňovala třetina participantů, pak mohl velmi přispět k jejich nepřipravenosti a obtížnějšímu zvládnání nové role. Jak navíc uvedla Pazlarová (2016), je přijetí dítěte bez vážnějších traumatických zkušeností a zdravotních či mentálních omezení mnohem jednodušší. Většina participantů však do pěstounské péče přijímala právě děti deprivované či handicapované, což hrálo také významnou roli ve schopnosti zvládnání jejich příchodu do rodiny. Navíc se téměř třetina z nich musela vyrovnat s postižením, které při přijetí dítěte nebylo známé. S podáváním zkreslených či neúplných informací o dětech se setkali i pěstouni z výzkumu Indrákové (2015), kterým se dokonce i stalo, že byly děti velmi často pracovníky zařízení nevybíravě oslovovány.

Ve většině případů byl příchod dětí do rodiny provázen kladným přijetím jak ze strany rodinných příbuzných a známých, tak také z širšího okolí. Přesto se dvě třetiny participantů setkalo s počátečním nepřijetím dětí, které je v několika případech trvalé, ve kterém hrálo velkou roli právě jejich romské etnikum. Toto zjištění je v rozporu s výsledky Indrákové (2015), v jejímž výzkumu se tato přímá souvislost mezi nepřijetím dětí okolím a jejich romským etnikem nevyskytla. Více jak třetina participantů našeho výzkumu navíc musela čelit negativním komentářům ze strany svého sociálního okolí. Týkalo se to výchovy dětí, ale také především závisti finančního ohodnocení pěstounství. S tímto se také setkali participanté ve výzkumu Sobotkové (2003).

O náročnosti výchovy přijatých dětí se zmínily více jak dvě třetiny participantů. U některých z nich došlo k velkému rozporu mezi očekáváním a realitou. Představovali si, že přijaté děti budou mnohem více bezproblémové a podobné těm biologickým. Za obtížemi spatřovali především odlišnost přijatých dětí zapříčiněnou psychickou deprivací a nedostatkem rané zkušenosti dětí s rodiči, kterými byly přijaté děti poznamenány, a také odlišné geny, jejichž vliv téměř třetinu pěstounů velmi zaskočil. Dalo by se říci, že tato zjištění jsou v souladu s názory Matějčka (2002), který na složitost výchovy přijatých dětí s odlišnou genetickou výbavou upozorňuje. S tím tedy souvisí problematická výchova dětí jiného etnika, o které se zmiňovali někteří z respondentů. Výchova dětí se stala mnohem obtížnější s příchodem dospívání, kdy se dostavily takové problémy, se kterými mnozí pěstouni vůbec nepočítali. Společně se zvyšujícím se vyčerpáním se tak u některých participantů objevily pochybnosti nad přijetím konkrétního dítěte. Jak uvádí Indráková (2015), může to někdy dojít až tak dalece, že budou přijaté děti vráceny. V jednom případě

musela participantka z našeho výzkumu k tomuto rozhodnutí opravdu přikročit, jelikož již nebyla jiná cesta.

S kontaktem s biologickou rodinou přijatých dětí má třetina participantů osobní zkušenost. Zezulová (2012) nepovažuje aktuální trend kontaktu s biologickou rodinou za každou cenu za rozumný, avšak neschvaluje ani opačný přístup. Setkává se s tím, že na tento kontakt dítě nemusí být připravené či si to nepřeje, avšak to často nebývá vůbec zohledněno. S tímto tvrzením se shodují zkušenosti dvou participantek, kdy se jim nedostávalo žádného zastání u sociálních pracovníků a v jednom případě byl kontakt s biologickou rodinou doslova vynucován. K podobným zjištěním ve svém výzkumu přišly také Sobotková s Očenáškovou (2013). Několik participantů navíc v poslední době pocítuje, že biologickým rodičům náleží až příliš mnoho práv, kdežto pěstounům pouze samé povinnosti bez dostatku pravomocí. Podle Matějčka (2002) by měli pěstouni na vztahu přijatých dětí ke svým biologickým rodičům pracovat a dát jim tak možnost pochopit, co jejich rodiče ke špatnému chování vedlo, což se snaží polovina participantů dodržovat.

Rozhodnutí pro přijetí dětí do pěstounské péče by znovu zopakovali téměř všichni participanti. Třetina z nich k tomu však měla jisté výhrady týkající se především většího věkového odstavu dětí přijatých od biologických, jejich nižšího počtu či přehodnocení přijetí dětí jiného etnika.

Diskuze nad způsobem odrazu náhradního rodičovství na životě pěstounů a vztazích v rodině

Po přijetí dětí do pěstounské péče se život pěstounům výrazně změnil a došlo také k ovlivnění jejich společenského života. Kvůli náročnosti přijatých dětí se již nemohli s přáteli setkávat tak, jak by si přáli a několik participantek se dokonce vyjádřilo, že především z počátku zažívaly až pocity izolace od okolního světa, zvláště od lidí mimo prostředí pěstounské péče. Naopak se však více dostaly do kontaktu s ostatními pěstouny, od nichž se jim dostává velké podpory zvláště při řešení problémů s přijatými dětmi. Podle Matějčka (2011) je udržování těchto kontaktů velice přínosné, jelikož si tak pěstouni mohou navzájem sdílet své zkušenosti a je v nich posilován pocit, že v tom nejsou sami

Biologické děti hrají v pěstounské rodině velmi důležitou roli a jsou pěstounům velkou pomocí při starosti o přijaté děti. Třetina pěstounů pocítuje velké obavy, zda svým rozhodnutím biologickým dětem neublížili, jelikož si jsou vědomi toho, že jim na úkor přijatých dětí věnovali podstatně méně pozornosti a času. V několika případech opravdu

došlo k narušení tohoto vztahu mezi pěstouny a jejich biologickými dětmi. Na toto riziko upozorňuje i Zezulová (2012), která pěstounům doporučuje vytvoření určitých rodinných rituálů, které by dětem zajišťovaly spravedlivý přísun rodičovské pozornosti. Sobotková (2003) navíc uvádí, že tento vyvážený přístup k jednotlivým dětem přispívá jak k dobrému fungování pěstounské rodiny, tak i ke kvalitě sourozeneckých vztahů mezi biologickými a přijatými dětmi. Díky dostatečně věnovanému času biologickým dětem tak došlo u několika participantů k vytvoření bližšího vztahu a prohloubení vzájemné důvěry mezi biologickými dětmi a pěstouny.

Vykonávání pěstounské péče má také velký vliv na partnerský vztah pěstounů. Pro většinu participantů je stěžejní společně strávený čas s partnerem bez dětí, kterého však polovina z nich pociťuje velký nedostatek. Důvodem jsou zejména malé děti, které vyžadují neustálou péči a jejichž hlídání někým jiným je velmi problematické. Podobných výsledků dosáhla ve svém výzkumu i Indráková (2015), kde někteří z pěstounů pociťovali jisté narušení vztahu a omezené možnosti trávit čas pouze s partnerem. Avšak tyto nelehké podmínky participanté vnímají jako prověření kvality vztahu a více než polovina z nich díky pěstounství pociťuje větší sblížení s partnerem a zvýšení odolnosti jejich vztahu. Velkou zásluhu na tom má pomoc, podpora a společný zápal partnerů do pěstounství. Toto zjištění koresponduje s výsledky výzkumu Sobotkové (2003), kde téměř 60% participantů uvedlo, že díky vyšším nárokům kladeným na partnery u nich došlo ke společnému sblížení.

Většina participantek se cítila jistým způsobem pěstounstvím velmi ovlivněná a to především v pozitivním směru. Tyto pozitivní změny se konkrétně týkaly především velkého obohacení pěstounek a vlivu na jejich osobnost. Zkušenost s pěstounskou péčí je naučila větší toleranci a empatii, přinesla nadhled a celkově velmi posílila. Podobné výpovědi se vyskytly i v případě výzkumu Indrákové (2015).

Starost o přijaté děti však pro mnoho pěstounů není vůbec jednoduchá a tak jistým způsobem ovlivňuje život pěstounů i v negativním směru. O náročnosti náhradního rodičovství se zmiňuje i Matějček (2002), který upozorňuje na velmi lehké přecenění sil při výkonu pěstounské péče, ke kterému došlo u více jak třetiny participantů. Objevily se u nich pocity velkého vyčerpání a únavy, které souvisí také s vyšším věkem pěstounů a jejich ubývajícími silami. Jistým způsobem k tomu také přispělo zklamání z přijatých dětí, kdy se pěstounům nedostalo toho, co do dětí vložili. Toto zklamání a možná i pocity selhání jsou podle Schoolerové (2002) způsobeny především tím, že si pěstouni problémy dětí až příliš

často vztahují na sebe. Navíc únava a vyčerpání u některých z participantů zapříčinila až vlastní vyhoření a závažné zdravotní problémy.

Výzkum se také zaměřoval na zjištění protektivních faktorů, kde velký význam byl participantkami kladen především na možnost trávit denně chvíli času bez dětí a věnovat se tak svým zájmům, které přispívají k odpočinku a načerpání nové energie. Počet pěstounů, kteří zmínili kontakt s ostatními pěstouny jako velmi přínosný, se shoduje se zjištěním Indrákové (2015). Důležitost však pěstouni také připisovali setkávání s přáteli či druhými lidmi, díky kterým se naopak mohou od problematiky pěstounství oprostít a přijít tak na jiné myšlenky. V pozitivním naladění participanty udržuje jak prožívání každodenních radostí a úspěchů dětí, tak také společný čas s rodinou a především pevné vztahy s partnerem a biologickými dětmi. Také díky víře v Boha se několika participantkám dostává životní jistoty a smysluplnosti, což potvrzuje také Škoviera (2007).

Změny v oblasti náhradní rodinné péče, ke kterým došlo v minulých letech, výrazně zasáhly do fungování rodiny pěstounů. Pokud je doprovázení pěstounů prováděno dobře a kvalitně, představuje pro participanty velkou pomoc. Na druhé straně však také může být přítěží a zdrojem komplikací o čemž se zmiňují také pěstouni z výzkumu Indrákové (2015). Při kontaktu pěstounů se sociálními či klíčovými pracovníky je pro ně důležitá především důvěra, kterou však třetina participantů nepocítuje. Košelková (2016) tuto nedůvěru připisuje možné protichůdnosti rolí klíčového pracovníka, který by měl pěstounskou rodinu zároveň podporovat i nad ní dohlížet. Participanty se v našem výzkumu zmínili, že se jim nedostává potřebné podpory a pomoci a navíc mají pocit, že podléhají příliš velké kontrole a jejich soukromí je častými návštěvami pracovníků velmi narušeno. S příchodem novely zákona přibyla pěstounům povinnost vzdělávat se, kterou polovina respondentů hodnotí především z důvodu kontaktu s jinými pěstouny kladně. Avšak někteří toto vzdělávání vnímají jako nutnou povinnost, kde kvantita převažuje nad kvalitou (srov. též Indráková, 2015; Košelková, 2016). K dalším nabízeným službám pěstouni nemají výhrad a jsou s nimi spokojeni.

Diskuze nad potřebami dlouhodobých pěstounů a jejich naplněním

Z výzkumu je patrné, že s příchodem dětí do rodiny u pěstounů vyvstaly také nové potřeby. V začátcích více jak polovině participantům chybělo především dostatečné množství informací a praktické rady týkající se chování a výchovy dětí. Podle Košelkové (2016) je pro pěstouny velmi podstatný dobrý vztah s doprovázející organizací, kdy se jim

dostává dostatečné podpory i pomoci. Podobných zjištění bylo dosaženo i v našem výzkumu, kdy participanti především v začátcích tuto podporu a pomoc velmi potřebovali jak od okolí, tak právě od různých pracovníků sociálních služeb. Na rozdíl od výzkumu Mandřákové (2009), kde až na jednu velkou rodinu pěstouni nedostatek finanční podpory nepociťovali, v našem výzkumu se o této potřebě finanční pomoci především v začátcích výkonu pěstounské péče zmínila téměř polovina participantů. I aktuálně tuto potřebu několik pěstounů pociťuje, zvláště ve spojení s finančním zajištěním přijatých dětí po jejich odchodu z pěstounské rodiny. Téměř všechny výsledky provedených českých výzkumů (např. Vilingerová, 2017; Plecháčková, 2016; Indráková, 2015; Mandřáková, 2009) hovoří o potřebnosti vzájemného setkávání se a sdílení s ostatními pěstouny, díky kterým si pěstouni mohou navzájem vyměňovat své zkušenosti, podporovat se a pomáhat ve zvládnutí problémů s přijatými dětmi. S tímto tvrzením se také shodují výsledky našeho výzkumu, kdy téměř polovina participantů potřebovala tento kontakt především v začátcích, velká část však i nyní. Avšak je zajímavé, že aktuálně se pěstouni také snaží vyhledávat kontakt s lidmi mimo problematiku pěstounské péče, aby se netočili neustále v bludném kruhu problémů a měli možnost přijít do jiného prostředí. V tom několika z nich velmi pomohl nástup do zaměstnání.

Zajímaly nás také potřeby související právě se službami pro pěstouny. Nejčastěji se participanti vyjadřovali k psychologické péči, u které by více jak polovina z nich uvítala vyšší kvalitu a zejména zkušenost odborníků s dětmi v pěstounských rodinách. Těch je bohužel velmi málo (srov. též Vilingerová, 2017; Mandřáková, 2009). Nejenom pomoc a podporu od odborníků a dalších pracovníků v sociálních službách, ale především více ocenění a uznání by za svou práci ráda dostávala třetina participantů. Tato zjištění se shodují s provedenými výzkumy (Plecháčková, 2016; Indráková, 2015), ve kterých bylo pro mnohé pěstouny stěžejní právě naplnění potřeby uznání a respektu. Několik participantů také vyjádřilo potřebu větších pravomocí, kterých mají zvláště při kontaktu s biologickými rodiči přijatých dětí minimum, což se shoduje s výsledky Indrákové (2015), kde si třetina participantů stěžovala právě na abnormální podporu biologické rodiny dětí a nucení do styku i v případech ne k tomu vhodných. Své potřeby účastníci našeho výzkumu vyjádřili i směrem ke stávající formě povinného vzdělávání, kterou by velmi rádi upravili, zkvalitnili a vytvořili jeho speciální zaměření i pro rodiny s handicapovanými dětmi.

Pěstounství a potřeby s ním spojené se promítly také do partnerského vztahu participantů, kde více jak polovina z nich touží po společně stráveném času, nejlépe bez dětí,

o čemž již bylo zmíněno výše. Toho je potřeba pro dobré fungování partnerského vztahu, který je podle Zezulové (2012) důležitou prevencí vyhoření u pěstounů. Avšak tuto potřebu je možné naplnit pouze v případě, že pěstounům někdo děti pohlídá. Právě hlídání dětí je jednou z nejpálčivějších potřeb, o které se více jak polovina participantů zmiňuje a která tím navazuje na uspokojení potřeb dalších. Ovšem najít někoho, kdo by si na hlídání přijatých dětí troufl, je pro řadu pěstounů velkým problémem. Proto jednou z mála možností, kterou pěstouni vidí jako více reálnou, než vytvoření sítě služeb hlídání dětí jinými rodinami, která by byla zajištěna doprovázejícími organizacemi, je účast na hrazeném víkendovém pobytu, kde bude o děti postaráno a partneři tak budou mít možnost společného odpočinku a relaxace. O těchto potřebách se zmínily také pěstouni ve výzkumech Vilingerové (2017) či Plecháčkové (2016), kde v souladu s našimi výsledky pěstouni opravdu velice touží po času stráveném bez dětí, aby tak načerpali novou sílu a energii. Avšak o tom, že by měli alespoň jednou ročně nárok na takto strávených několik dní, si bohužel velmi často mohou nechat jenom zdát. Přitom psychohygienu a odpočinek pěstounů je pro dobré zvládnutí výkonu pěstounské péče stěžejní, jak uvádí téměř polovina participantů našeho výzkumu. Přes to všechno se některým z účastníků našeho výzkumu daří potřebu společného času s partnerem naplňovat, ale to především díky tomu, že už jsou jejich přijaté děti větší a dokáží se pohlídat samy.

V našem výzkumu se objevily nejenom potřeby týkající se partnerského vztahu, ale také potřeby, které participantky směřovaly přímo ke svým partnerům. Byly by rády, kdyby byli muži více důslední při výchově dětí a svým partnerkám dávali najevo dostatečnou podporu a pomoc. Jedna z participantek by navíc od partnera potřebovala jeho větší zapojení do pěstounství, čímž by i došlo k vylepšení jejich vztahu.

Kvůli náročné starosti o přijaté děti došlo u velké části participantek k upozadění vlastních potřeb na úkor přijatých dětí. Zapomněly myslet na sebe, což je dovedlo až k vyčerpání. K podobným výsledkům se ve svém výzkumu dobrala také Vilingerová (2017), která navíc zjistila, že pěstouni nejsou často o svých potřebách zvyklí přemýšlet, natož vůbec o nich hovořit, takže tyto potřeby mohou velmi jednoduše upozadit. Je tedy důležité, aby si pěstouni dokázali vyhradit čas na sebe a své zájmy, což jako potřebu vnímají téměř dvě třetiny participantek. Třetina pěstunek by si ráda vyhradila individuální čas na každé z dětí, především na děti biologické, na což je však pro ně velmi obtížné si najít čas. Ušetřit čas by jim mohlo odlehčení v domácnosti, ale také pomoc se školními povinnostmi dětí, například v rámci doučování.

Participantům se i přes jejich nelehkou úlohu starat se o přijaté děti podařilo právě výkonem pěstounské péče některé potřeby naplnit. U více jak poloviny z nich to byla potřeba smysluplnosti a naplnění mateřských potřeb, dále u pěstounek došlo k určitému sebeuspokojení a naplnění potřeby užitečnosti (srov. též Vilingerová, 2017). Jedna z participantek se díky pěstounství stala věřící a tak získala úplně nový pohled na svět.

9.2 Úskalí výzkumu, jeho přínosy a doporučení do dalšího zkoumání

Velkým úskalím tohoto výzkumu se ukázal být výběr participantů a rozsah tohoto výzkumného souboru. Bylo poměrně složité najít dostatek pěstounů, kteří by odpovídali všem zvoleným kritériím a vzhledem k tomu, že se autorka snažila oslovit respondenty z různých částí republiky, aby byl vzorek více variabilní, byla realizace rozhovorů časově i finančně náročnější. Při výběru participantů bylo usilováno o teoretickou saturaci dat, ale přestože byly jejich výpovědi velmi bohaté a analýzou rozhovorů se podařilo nalézt mnoho společných témat, nelze vyloučit, že s větším rozsahem výzkumného souboru by došlo k vynoření témat nových, neboť každá z pěstounských rodin je velmi specifická a jedinečná. Velkou roli v tom jistě hraje také různá míra sdílnosti a otevřenosti jednotlivých participantů.

Přestože se autorka snažila, aby rozhovory probíhaly bez přítomnosti dalších osob, v několika případech to nebylo možné zajistit. V jednom případě si s sebou autorka musela vzít svého ročního syna, takže často docházelo k vyrušování během rozhovoru. Podobné situace nastávaly u dvou participantek, kde rozhovor narušovaly zase jejich děti. V důsledku těchto neoptimálních podmínek se autorce podařilo opomenout několik otázek z rozhovoru, takže některé z výpovědí bohužel nebyly kompletní. Jeden z provedených rozhovorů navíc nemusí mít natolik výpovědní hodnotu jako ostatní, jelikož byl proveden v přítomnosti pracovnice doprovázející organizace pěstounů, kterou sama participantka u rozhovoru chtěla mít. Její výpovědi byly v některých místech docela strohé a vyznívaly v až příliš pozitivním světle. Autorka si to vysvětluje právě přítomností pracovnice, před kterou chtěla participantka působit dobře. Navíc mají zažádáno o další děti, což v tomto případě mohlo hrát také určitou roli. Avšak je možné, že to byl pouze autorčin subjektivní dojem.

Také při samotné interpretaci dat mohlo dojít k určitému subjektivnímu zkreslení ze strany autorky, jelikož mohla být ovlivněna svou osobní zkušeností s tématem, kterou následně do své práce vkládala a tím ji ovlivňovala.

Mezi další limity této práce je možné zařadit nedostatek výzkumů, se kterými by výsledky mohly být srovnávány. Českých výzkumů, které se dotýkají tohoto tématu, je velký

nedostatek a o mnoho lépe na tom nejsou ani výzkumy zahraniční. U těch je navíc problematické srovnávání z důvodu odlišného systému náhradní rodinné péče.

Na druhou stranu však tato skutečnost může být i jistým přínosem práce, neboť výsledky mohou posloužit k dalšímu zkoumání. Jistě by bylo zajímavé prostudovat téma potřeb pěstounů mnohem více do hloubky a především na širším výběrovém vzorku, přičemž by bylo možné použít i kvantitativní metody. Dále by bylo možné získat data pomocí kombinace více metod, např. využití pozorování či ohniskových skupin. Obohacující, avšak poměrně náročná na provedení, by mohla být realizace longitudinální studie, na které by se dal velmi dobře ukázat nejenom vývoj zkušenosti jednotlivých dlouhodobých pěstounů v čase, ale především vývoj jejich potřeb.

Provedený výzkum může být přínosem zejména pro organizace zabývající se náhradní rodinnou péčí a službami pro pěstouny. Mohl by tak sloužit jako určité doporučení ke zkvalitnění práce s dlouhodobými pěstouny a poskytování odborných služeb. Tento výzkum je možné brát spíše jako pilotní, jelikož velikost výzkumného vzorku činící patnáct účastníků není příliš rozsáhlá a díky tomu výsledky nemohou sloužit k univerzální platnosti. I přesto jsou však hodny minimálně zamyšlení. Některá zjištění potřeb pěstounů a vlivu nenaplňování těchto potřeb na funkci celého rodinného systému jsou totiž až alarmující. Autorka je toho názoru, že právě kvůli velice omezené pozornosti, která je potřebám pěstounů věnována, je výkon pěstounské péče pro většinu z pěstounů velmi náročný a jistým způsobem i ohrožující. Proto v této době dlouhodobých pěstounů výrazně ubývá.

Zajímavým a obohacujícím může být tento výzkum i pro další dlouhodobé pěstouny, kteří si díky němu mohou uvědomit také své vlastní potřeby, které začnou postupně naplňovat či se o jejich naplnění pokoušet.

10 ZÁVĚR

Cílem této práce bylo nahlédnout do způsobu prožívání náhradního rodičovství dlouhodobými pěstouny a zjistit, jaký vliv má tato zkušenost na život pěstounů a vztahy v rodině. Byly také zmapovány potřeby pěstounů a možnosti, jak tyto potřeby naplnit a pracovat a nimi.

Byly zjištěny následující závěry:

- Altruistické pohnutky jsou nejčastějším motivem, který pěstouny vede k přijetí dítěte do péče.
- Nepřijetí dětí rodinou a okolím velkou měrou souvisí s jejich odlišným etnikem.
- Pěstouni hodnotí výchovu přijatých dětí jako náročnou zejména kvůli jejich odlišnosti zapříčiněné chybějící pozitivní ranou zkušeností s rodiči, odlišnými geny či jiným etnikem.
- Vykonávání pěstounské péče velkou měrou zasáhlo do partnerského života pěstounů. Jejich společný čas je velmi omezený a vztah je tím do jisté míry prověřován. Často však dochází k většímu sblížení a zvýšení odolnosti jejich vztahu.
- Velká část pěstounů své potřeby upozadila na úkor péče o přijaté děti, což některé dovedlo až k vyčerpání.
- Pro dobré zvládnutí výkonu pěstounské péče a ochranu před vyhořením je podstatný odpočinek a psychohygienu. Tyto potřeby jsou pěstouny nenaplněné a jeví se jako největší problém.
- Potřeba mít hlídání pro své děti úzce souvisí s naplněním potřeb dalších, např. potřeba společného času s partnerem, odpočinku.
- Mezi protektivní faktory pěstouni zahrnují především čas na sebe a své zájmy, sdílení s ostatními pěstouny, ale také kontakt s ostatními lidmi, především „nepěstouny“.
- Většina pěstounů se cítí zkušeností s pěstounskou péčí obohacena a dokázala si tím naplnit mnohé potřeby. I přes výskyt poměrně velkých problémů svého rozhodnutí přijmout dítě do pěstounské péče nelitují.

11 SOUHRN

Předkládaná diplomová práce se zaměřuje na prožívání každodenní zkušenosti dlouhodobých pěstounů s jejich pěstounstvím a vliv této zkušenosti na jejich život a vztahy v rodině. Usiluje také o zmapování potřeb pěstounů a návrhu, jak na těchto potřebách pracovat a naplnit je. Teoretická část práce se zaměřuje na popis problematiky pěstounské péče, která úzce souvisí s vymezením výzkumných problémů.

První kapitola je věnovaná jednotlivým formám náhradní rodinné péče. Důraz je kladen především na rozdělení pěstounské péče, která pod sebou sdružuje jak pěstounskou péči klasickou, tak také příbuzenskou a pěstounskou péči na přechodnou dobu.

Další kapitola se zabývá zásadními změnami v legislativě, které nastaly po roce 2013. Popisuje nově vzniklou realizaci pěstounské péče na základě dohody o výkonu pěstounské péče, se kterou úzce souvisí doprovázení pěstounů. Dále je pozornost věnována novým právům a povinnostem pěstounů a také možným úskalím těchto změn.

Třetí kapitola se již blíže věnuje náhradnímu rodičovství. Nejprve pojednává o motivaci k přijetí dítěte do pěstounské péče a nejčastěji zmiňovaných motivech. Dále pak objasňuje různá úskalí, která s sebou náhradní rodičovství přináší, ať už se to týká přijetí nové rodičovské role a postojů vůči dětem, či jejich problematické výchovy. Teorie je věnována také psychologickému rodičovství, které se od toho biologického značně odlišuje. Část této kapitoly se také zaměřuje na příchod dítěte do rodiny a jeho následnou adaptaci. Zmiňuje se zde i o kontaktu dětí se svou biologickou rodinou či o psychické deprivaci, která s pěstounstvím velmi úzce souvisí. V neposlední řadě je také zmíněno o dětech se speciálními potřebami a dětech jiného etnika v náhradní rodině.

Poslední kapitola je již určitým vyústěním celé teoretické části a shrnuje dosavadní výsledky, kterých bylo dosaženo ve výzkumu potřeb dlouhodobých pěstounů. Obsahuje jak českou, tak především zahraniční literaturu, jelikož v českém prostředí tomuto tématu doposud nebyl věnován velký význam.

Cílem této práce je nahlédnout do způsobu prožívání náhradního rodičovství dlouhodobými pěstouny a zjistit, jakým způsobem tato zkušenost život pěstounů a vztahy v rodině ovlivňuje. Dalším z cílů je zmapování potřeb pěstounů a možnosti, jak tyto potřeby naplnit a pracovat a nimi.

Z těchto výzkumných cílů byly vytyčeny následující výzkumné otázky:

1. Jaká je zkušenost dlouhodobých pěstounů s náhradním rodičovstvím a jak ji hodnotí?
2. Jakým způsobem se náhradní rodičovství odrazilo na životě pěstounů a vztazích v rodině?
3. Jaké jsou potřeby dlouhodobých pěstounů a jak je možné tyto potřeby naplnit?

Pro účely této práce byl zvolen kvalitativní výzkum, který se vzhledem k její povaze jevil jako nejvhodnější. Výzkumný soubor obsahoval celkem patnáct dlouhodobých pěstounů, konkrétně žen, které musely splňovat několik kritérií. Jejich zkušenost s pěstounskou péčí musela trvat minimálně sedm let a do pěstounské péče pěstouni museli přijat alespoň dvě děti, kdy minimálně jedno z nich muselo být stále v péči. Dalším z kritérií byla také absence příbuzenského vztahu mezi pěstounem a přijatým dítětem.

K získávání dat byl použit polostrukturovaný rozhovor, jehož schéma s okruhem otázek bylo předem připraveno. Před samotným začátkem sběru dat byla provedena pilotní studie, díky které došlo k pozměnění několika otázek. Rozhovory byly zaznamenávány na audiozáznam a všichni účastníci byli s účelem výzkumu a jeho etickými principy předem seznámeni. Získaná data byla následně přepsána a zpracována pomocí obsahové analýzy. Díky použitým metodám prostého výčtu a vytváření trsů vznikly výsledné kategorie, které bylo možné zařadit do jednotlivých témat:

- Motivace
- Prožívání příchodu dětí do rodiny
- Společné soužití s přijatými dětmi
- Odraz na životě pěstounů a jejich vztazích
- Služby pro pěstouny
- Potřeby pěstounů
- Zpětné hodnocení zkušenosti s pěstounskou péčí

Z výzkumu vyplývá, že pěstouny k přijetí dětí do pěstounské péče vede široká škála různorodých motivů, mezi kterými výrazně dominují altruistické pohnutky, jako je touha pomoci. Velmi často byly děti přijaty rodinou i okolím kladně, avšak vyskytly se i případy,

kdy se objevilo počáteční nepřijetí těchto dětí, zejména kvůli jejich odlišnému etniku. Při přijetí dětí se u pěstounů často objevoval rozpor mezi realitou a očekáváním. Jejich výchovu pak hodnotili jako náročnou především z důvodu odlišnosti dětí, která byla zapříčiněna chybějící pozitivní ranou zkušeností dítěte s rodiči, odlišnými geny či jiným etnikem. Někteří z pěstounů mají osobní zkušenost s kontaktem s biologickou rodinou přijatých dětí a vnímají ji velmi odlišně. Mnozí z nich to pokládají za přirozené, pro jiné to znamená velkou zátěž. Shodují se však na tom, že biologickým rodičům náleží až příliš velká práva, kdežto pěstouni mají pouze samé povinnosti bez dostatku pravomocí.

Vykonávání pěstounské péče velkou měrou zasáhlo do života pěstounů. Ovlivnilo jejich sociální život, kdy kvůli náročnosti přijatých dětí už nemohli své přátele navštěvovat tak, jak by si přáli. Někteří z pěstounů zažívali až pocity izolace, především v začátcích, když byly přijaté děti malé. Zkušenost s pěstounskou péčí se dotkla také vztahu pěstounů s jejich biologickými dětmi. V několika případech došlo k narušení tohoto vztahu, u jiných se však vztah ještě více rozvinul a upevnil. K ovlivnění partnerského soužití došlo především z důvodu omezení času, který mohou pěstouni věnovat jeden druhému. Často díky nelehkým okolnostem dochází k většímu sblížení a zvýšení odolnosti vztahu mezi pěstouny.

Mnoho pěstounů své potřeby upozadilo na úkor péče o přijaté děti, což je dovedlo až k vyčerpání. Mnozí z nich si to již postupně uvědomují a snaží se o nápravu. Jako ochrana před vyhořením je podstatná především psychohygienu a odpočinek. Avšak tyto potřeby jsou pěstouny velmi často nenaplněné a jeví se jako největší problém. Právě s potřebou odpočinku, ale i například společného času s partnerem či času pěstouna pro sebe úzce souvisí potřeba mít hlídání pro přijaté děti, která je však velmi těžko naplnitelná. Pěstouni mezi protektivní faktory zahrnují především čas na sebe a své zájmy, sdílení s ostatními pěstouny, ale především kontakt s ostatními lidmi mimo sféru pěstounské péče. Velká část pěstounů se cítí touto zkušeností obohacena a dokonce se jim tím podařilo naplnit i mnohé ze svých potřeb. I přes poměrně velké problémy, které s pěstounstvím úzce souvisí, svého rozhodnutí přijmout děti do pěstounské péče nelitují.

Největším přínosem tohoto výzkumu je jeho poměrně podrobné zmapování zkušenosti s každodenním prožíváním pěstounské péče patnácti dlouhodobými pěstounkami. Jejich zkušenosti jsou velmi cenné, jelikož zahrnují více jak desetileté zkušenosti s výkonem pěstounské péče. Zaměření práce na potřeby dlouhodobých pěstounů a možnosti, jak s těmito potřebami pracovat a naplňovat je přináší tomuto výzkumu jistou výjimečnost, jelikož je toto výzkumné téma v našich podmínkách doposud značně opomíjeno. Výsledky

by mohly posloužit jako určité doporučení ke zkvalitnění práce s dlouhodobými pěstouny a poskytování odborných služeb. Obohacující může být tento výzkum i pro další dlouhodobé pěstouny, kteří se díky němu mohou zamyslet nad svými vlastními potřebami.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ A LITERATURY

Barnett, E. R., Jankowski, M. K., Butcher, R. L., Meister, C., Parton, R. R., & Drake, R. E. (2017). Foster and adoptive parent perspectives on needs and services: A mixed methods study. *The Journal Of Behavioral Health Services & Research*, doi:10.1007/s11414-017-9569-4

Berrick, J. D., & Skivenes, M. (2012). Dimensions of high quality foster care: Parenting Plus. *Children And Youth Services Review*, 34(9), 1956-1965. doi:10.1016/j.childyouth.2012.05.026

Brown, J. (2007). Fostering children with disabilities: A concept map of parent needs. *Children And Youth Services Review*, 29(9), 1235-1248. doi:10.1016/j.childyouth.2007.05.009

Brown, J., & Calder, P. (2000). Concept mapping the needs of foster parents. *Child Welfare: Journal Of Policy, Practice, And Program*, 79(6), 729-746.

Brown, J. D., Moraes, S., & Mayhew, J. (2005). Service Needs of Foster Families with Children who have Disabilities. *Journal Of Child And Family Studies*, 14(3), 417-429. doi:10.1007/s10826-005-6853-3

Brown, J. D., & Rodger, S. (2009). Children with disabilities: Problems faced by foster parents. *Children And Youth Services Review*, 31(1), 40-46. doi:10.1016/j.childyouth.2008.05.007

Bubleová, V., Decká, J., Haberlová, V., Holá, B., Málíková, J., & Vávrová, A. (2007). *Pěstouni mají právo na služby. Praktický průvodce pro náhradní rodinnou péči*. Praha: Rozum a cit.

Bubleová, V., Frantíková, J., Vyskočil, F., Vávrová, A., & Pokorná, P. (2014a). *Základní informace o pěstounské péči a péči poručníka*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče.

Bubleová, V., Vávrová, A., Vyskočil, F., & Pokorná, P. (2014b). *Základní informace o osvojení (adopci)*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče.

- Combs-Orme, T., Wilson, E. E., Cain, D. S., Page, T., & Kirby, L. D. (2003). Context-Based Parenting in Infancy: Background and Conceptual Issues. *Child & Adolescent Social Work Journal*, 20(6), 437-472. doi:10.1023/B:CASW.00000003138.32550.a2
- Cox, M. E., Cherry, D. J., & Orme, J. G. (2011). Measuring the willingness to foster children with emotional and behavioral problems. *Children And Youth Services Review*, 33(1), 59-65. doi:10.1016/j.chilyouth.2010.08.012
- Daniel, E. (2011). Gentle iron will: Foster parents' perspectives. *Children And Youth Services Review*, 33(6), 910-917. doi:10.1016/j.chilyouth.2010.12.009
- De Maeyer, S., Vanderfaeillie, J., Vanschoonlandt, F., Robberechts, M., & Van Holen, F. (2014). Motivation for foster care. *Children And Youth Services Review*, 36143-149. doi:10.1016/j.chilyouth.2013.11.003
- Dunovský, J. a kol. (1999). *Sociální pediatrie*. Praha: Grada.
- Dytrych, Z., & Matějček, Z. (1999). *Nevlastní rodiče a nevlastní děti*. Praha: Grada.
- Erikson, E. H. (2002). *Dětství a společnost*. Praha: Argo.
- Ferjenčík, J. (2010). *Úvod do metodologie psychologického výzkumu*. Praha: Portál.
- Frantíková, J. (2003). *Jaké jsou? (Romské a „bílé“ děti očima pěstounů)*. Praha: VOŠ sociálně právní. Nepublikovaná diplomová práce.
- Gabriel, Z., & Novák, T. (2008). *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči*. Praha: Grada.
- Gibbs, D., & Wildfire, J. (2007). Length of service for foster parents: Using administrative data to understand retention. *Children And Youth Services Review*, 29(5), 588-599. doi:10.1016/j.chilyouth.2006.11.002
- Griffin, G., Mcclelland, G., Holzberg, M., Stolbach, B., Maj, N., & Kisiel, C. (2011). Addressing the Impact of Trauma Before Diagnosing Mental Illness in Child Welfare. *Child welfare*. 90(6). 69-89.
- Hendl, J. (2005). *Kvalitativní výzkum. Základní metody a aplikace*. Praha: Portál.

- Chamberlain, P., Price, J. M., Reid, J. B., Landsverk, J., Fisher, P. A., & Stoolmiller, M. (2006). Who disrupts from placement in foster and kinship care?. *Child Abuse & Neglect*, 30(4), 409-424. doi:10.1016/j.chiabu.2005.11.004
- Indráková, K. (2015). *Pěstounská péče očima dlouhodobých pěstounů*. (Nepublikovaná diplomová práce). Získáno 13. srpna 2017 z https://theses.cz/id/orpk3t/Konen_verze_DP_-_pevod_do_pdf.pdf
- Koluchová, J. (2003). Z výsledků dlouhodobých výzkumů pěstounských rodin. *Pediatric pro praxi*, 3, 118-120.
- Koluchová, J., & Sobotková, I. (2004). Význam uspokojování psychických potřeb dětí v pěstounské péči. *Pediatric pro praxi*, 1, 13-15.
- Košelková, K. (2016). *Klíčový pracovník jako podpora pěstounské rodiny v rámci doprovázení*. (Diplomová práce). Získáno 16. listopadu 2017 z https://is.muni.cz/th/367281/ff_m/Diplomova_prace.pdf
- Kovařík, J., Bubleová, V., & Šlesingerová, K. (2004). *Náhradní rodinná péče v praxi*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče.
- Langmeier, J., & Matějček, Z. (1974). *Psychická deprivace v dětství*. Avicenum: Praha.
- MacGregor, T. E., Rodger, S., Cummings, A. L., & Leschied, A. W. (2006). The Needs of Foster Parents: A Qualitative Study of Motivation, Support, and Retention. *Qualitative Social Work: Research And Practice*, 5(3), 351-368. doi:10.1177/1473325006067365
- Mand'áková, B. (2009). *Potřeby náhradních rodin a jejich uspokojování službami psychosociální pomoci v Brně*. (Diplomová práce). Získáno 8. ledna 2018 z https://is.muni.cz/th/289767/fss_m/komplet.pdf
- Matějček, Z. (1994). *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. Praha: Portál.
- Matějček, Z. (2001). *Psychologie nemocných a zdravotně postižených dětí*. Jinočany: H&H.
- Matějček, Z., a kol. (1999). *Náhradní rodinná péče*. Praha: Portál.

Matějček, Z., Bubleová, V., & Kovařík, J. (1997). *Pozdní následky psychické deprivace a subdeprivace*. Praha: Psychiatrické centrum.

Matějček, Z., Koluchová, J., Bubleová, V., Kovařík, J., & Benešová, L. (2002). *Osvojení a pěstounská péče*. Praha: Portál.

Matoušek, O., & Pazlarová, H. (2010). *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny*. Praha: Portál.

Miovský, M. (2006). *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada.

Moore, K. J., Osgood, D. W., Larzelere, R. E., & Chamberlain, P. (1994). Use of pooled time series in the study of naturally occurring clinical events and problem behavior in a foster care setting. *Journal Of Consulting And Clinical Psychology*, 62(4), 718-728. doi:10.1037/0022-006X.62.4.718

Pazlarová, H. (Ed.). (2016). *Pěstounská péče: manuál pro pomáhající profesie*. Praha: Portál.

Plecháčková, H. (2016). *Syndrom vyhoření u pěstounů: kvalitativní studie*. (Bakalářská práce). Získáno 13. srpna 2017 z https://theses.cz/id/g5wc2l/Bakal_sk_prce_Plech_kov_Helena__Syndrom_vyho_en_u_p_stoun.pdf

Roční výkaz MPSV o výkonu sociálně-právní ochrany dětí za rok 2016 (nedat.). Získáno 11. listopadu 2017 z <https://www.mpsv.cz/cs/7260>.

Rosenberg, S. A., & Robinson, C. C. (2004). Out-of-home placement for young children with developmental and medical conditions. *Children And Youth Services Review*, 26(8), 711-723. doi:10.1016/j.chilyouth.2004.02.016

Rozum a Cit. (2014). *Sborník praxe novely o sociálně-právní ochraně dětí – s rozumem a citem*. Říčany: Rozum a Cit.

Schooler, J. E. (2002). *Adopce - vztah založený na slibu. Užitečné rady a postřehy pro adoptivní rodiče a pěstouny*. Praha: Návrat domů.

Smith, D. K., Stormshak, E., Chamberlain, P., & Bridges Whaley, R. (2001). Placement disruption in treatment foster care. *Journal Of Emotional And Behavioral Disorders*, 9(3), 200-205. doi:10.1177/106342660100900306

Sobotková, I. (2003). *Pěstounské rodiny: jejich fungování a odolnost*. Praha: MPSV.

Sobotková, I. (2010). Biologické rodiny dětí, které jsou navrhovány do náhradní rodinné péče. *E-Psychologie. Elektronický časopis ČMPS*, 4(1), 51-57. Získáno 18. prosince 2017, z <http://e-psycholog.eu/pdf/sobotkova.pdf>

Sobotková, I. (2015). Pěstounská péče na přechodnou dobu: psychologické aspekty. *Česko – slovenská pediatrie*, 70 (6), 364-367.

Sobotková, I., & Očenášková, V. (2013). *Pěstounská péče očima dospělých, kteří v ní vyrostli: trendy vs. zkušenosti*. Olomouc: Univerzita Palackého.

Škoviera, A. (2007). *Dilemata náhradní výchovy*. Praha: Portál.

Vančáková, M. (2008). *Romské dítě v náhradní rodině*. Praha: Rozum a cit.

Villingerová, I. (2017). *Motivace a potřeby pěstounů*. (Bakalářská práce). Získáno 4. února 2018 z https://theses.cz/id/z7m3vm/BP_Vilingerov.pdf

Vránová, L. (2011). *Sociálně-právní analýza přechodné pěstounské péče v České republice*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče.

Vyskočil, F. (2014). *Právní úprava náhradní rodinné péče v České republice*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče.

Wilson, K., Sinclair, I., & Gibbs, I. (2000). The trouble with foster care: The impact of stressful 'events' on foster carers. *British Journal Of Social Work*, 30(2), 193-209. doi:10.1093/bjsw/30.2.193

Zeulová, D. (2012). *Pěstounská péče a adopce*. Praha: Portál.

CITOVANÉ ZÁKONNÉ NORMY

Zákon č. 395/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, 2013.

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, 2014.

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1: Abstrakt diplomové práce v českém a anglickém jazyce

Příloha č. 2: Struktura rozhovoru

Příloha č. 3: Ukázka rozhovoru

ABSTRAKT DIPLOMOVÉ PRÁCE

Název práce: Potřeby pěstounů: reflexe na základě jejich dlouholetých zkušeností

Autor práce: Bc. Radka Šmítalová

Vedoucí práce: Doc. PhDr. Irena Sobotková, CSc.

Počet stran a znaků: 109, 250 817

Počet příloh: 3

Počet titulů použité literatury: 59

Abstrakt: Cílem diplomové práce je nahlédnout do způsobu prožívání náhradního rodičovství dlouhodobými pěstouny a zhodnocení jejich zkušenosti, důsledků pěstounství vzhledem k osobnosti, životu a partnerskému vztahu. Došlo také ke zmapování potřeb pěstounů a možnosti, jak tyto potřeby naplnit a pracovat s nimi. Teoretická část práce je věnována aktuální situaci a změnám probíhajícím v systému náhradní rodinné péče. Pozornost je věnována také možným úskalím a specifikům náhradního rodičovství. Vzhledem k zaměření práce je poslední část věnována výzkumům zabývajících se potřebami dlouhodobých pěstounů. Empirickou část práce tvoří kvalitativní výzkum s patnácti dlouhodobými pěstouny. Data byla sesbírána pomocí polostrukturovaných rozhovorů a následně zpracována na základě obsahové analýzy. Bylo zjištěno, že vykonávání pěstounské péče velkou měrou zasáhlo do života pěstounů a mnozí z nich své potřeby upozadili na úkor starosti o přijaté děti. Přestože se některé potřeby pěstounů podařilo výkonem pěstounské péče naplnit, mnohé z nich zůstávají stále nenaplněné. Tato zjištění mohou posloužit ke zkvalitnění práce s dlouhodobými pěstouny.

Klíčová slova: pěstounská péče, dlouhodobý pěstoun, potřeby

ABSTRACT OF THE THESIS

Title: The Needs of Foster Parents: Reflection Based on Their Long-term Experience

Author: Bc. Radka Šmítalová

Supervisor: Doc. PhDr. Irena Sobotková, CSc.

Number of pages and characters:

Number of appendices: 109, 250 817

Number of references: 59

Abstract: The aim of the diploma thesis is to look into the way in which parenting is lived through by long-term foster parents and the evaluation of their experience, consequences of foster care in relation to personality, life and partnership. The needs of foster parents, the options to fulfil these and work with them have been mapped. The theoretical part is devoted to the current situation and changes in the system of foster care. Attention is also paid to the possible pitfalls and specifics of foster care. Due to the focus of the thesis, the last part is devoted to research on the needs of long-term foster parents.

The empirical part of the thesis consists of qualitative research with fifteen long-term foster parents. Data was collected through semi-structured interviews and subsequently processed based on content analysis. It has been found that foster care greatly impacts the lives of foster parents and many of them are neglecting their needs in favour of the adopted children. Although some of the foster care needs have been addressed by foster care, many remain unfulfilled. These findings can serve to improve the work with long-term foster parents.

Key words: foster care, long-term foster parents, needs

Příloha č. 2: Struktura rozhovoru

- Co Vás vedlo k rozhodnutí, stát se pěstouny?
- Jak u Vás a ve Vaší rodině probíhalo období příprav na přijetí dítěte do PP? -> jak dlouho to trvalo?
- Jak jste příchod jednotlivých dětí do rodiny prožívali?
- Jaká byla Vaše očekávání a představy, když jste se pro náhradní rodičovství rozhodli? Setkali jste se s rozparem mezi očekáváním a realitou?
- Jaký byl důvod pro pokračování v pěstounství a přijetí dalších dětí?
- Jak přijala děti Vaše rodina a přátelé? Dostává se Vám od nich nějaké podpory?
- Jak vnímá Vaši rodinu okolí (např. i škola, školka)?
- Vidíte v dlouhodobém pěstounství nějaké výhody či nevýhody?
- Vnímáte, že by Vás náhradní rodičovství nějak změnilo? V čem?
- Odráží se nějak skutečnost, že jste pěstouny, na Vašem partnerském vztahu? Kolik času máte denně sami pro sebe?
- Odráží se to na vztahu k Vaším biologickým dětem?
- Je něco, co Vás v průběhu pěstounství překvapilo, co jste nečekali?
- Udržujete kontakt s biologickou rodinou přijatých dětí? Jak to probíhá?
- Jak zvládáte řešení problémů v rodině, problémy s dětmi? Kdo Vám v tom pomáhá?

- Jistě jsou na Vás, dlouhodobé pěstouny, kladeny určité specifické nároky (povinná školení, návštěvy sociálních pracovníků/pracovníků organizace...). Jak se k tomu stavíte?
- Jaké služby jsou Vám nabízeny a poskytovány? Chybí Vám něco?
- Jaká je komunikace a jaké jsou vztahy mezi Vámi a pracovníky doprovázející organizace (zejm. klíčovým pracovníkem)?
- Co by Vám výkon PP usnadnilo a pomohlo v jeho plnění?
- Jak se Vaše potřeby měnily v průběhu výkonu pěstounské péče?
- Máte pocit, že jsou některé Vaše potřeby nenaplněné? Že je z důvodu vykonávání PP musíte odsunout do pozadí? Dokážete si představit, jak by to bylo možné změnit?
- Které Vaše potřeby se Vám naopak podařilo vykonáváním pěstounské péče naplnit (např. emocionální vztahy, pocit potřebnosti, citové pouto)?
- Jaké jsou Vaše radosti v každodenním životě? Co Vám pomáhá, abyste se cítili dobře?
- Kolik času máte denně pro sebe, své záliby, odpočinek, relaxaci (bez přítomnosti dětí)?

- Kdybyste se znovu rozhodovali pro přijetí dětí do dlouhodobé pěstounské péče, šli byste do toho znovu?
- Jaké rady a doporučení byste dali budoucím pěstounům?

Příloha č. 3: Ukázka rozhovoru

Co nějaké širší okolí, například škola, školka, jak to vnímali?

Je to zvláštní, že mně se až teďko, vlastně zpětně, se mi, někdo mi řekne, že nás v té době ve škole nebo ve školce, že nás obdivoval. V té době mi to nikdo neřek, když jsem teda toho měla až nad hlavu a tlačila jsem ten dvojčecí kočár, kterej měl 50 kilo, protože oni jak chodili pozdě, tak jsem je vozila dlouho na tom kočáru, uhoněná, tak to mi nikdo neřek. Ale teďko vlastně zpětně, když třeba potkáme p. učitelku ze školky, tak najednou, když je viděj, jak jsou velký, tak mi tak vyjadřují podporu a ocenění. Což jako člověk to proto nedělá, ale je to moc příjemný, tohleto slyšet. Ale až zpětně, teda. Oni nás lidi spíš tak jako pozorovali, takže jsem ráda, že můžou vidět, že to taky může fungovat.

A je něco, co byste ráda změnila v tomto ohledu, co se týče vnímání vaší rodiny okolí?

Co byste třeba potřebovala od okolí?

Jak už jsem říkala, tak já jsem člověk, kterej bohužel, teď to vidím, jako takovou...já moc nekomunikuju, což je chyba. Tak vlastně to okolí ani, spoustu věcí, o tom, jak to prožívám, ani neví. Takže spíš nás tak jenom viděj a někdy, v té škole třeba, jak to funguje. Takže, já bych musela změnit sebe, což už asi jde těžko a je fakt, že to okolí, zase jako to se nedá říct jako paušál. Je to o jednotlivých lidech, někoho to úplně nadchlo. Byli i lidi, který o tom taky začali uvažovat, třeba když jsem chodila na logopedii s našema třema dětma, a p. logopedka pak viděla, protože jsem tam vozila i Bětušku a pak i Vilémka, tak jí to inspirovalo k tomu, že začala taky uvažovat o...nakonec teda do toho nešla. Až po takový nedůvěřivý reakce, takový i, jsou lidi, který v tom hledaj nějaký skrytý motivy, negativní, jo, různě. Opravdu široká škála reakcí.

A vidíte v tom dlouhodobém pěstounství nějaké výhody nebo nevýhody? Jestli se to tak dá vůbec říct.

No tak výhody, je fakt, že já už teďko ty výhody mám v tom, protože se změnil ten sociální systém, tak dá se říct, že já už mám za to plat. Mám plat za to, že se starám o dvě hendikepované děti a nejsem nucena chodit do práce. Když to vezmu takhle, tak to je obrovská výhoda. Tenkrát, když my jsme si Viléma brali, tak tato výhoda vůbec nebyla, protože to je před těma 10 lety. Ono se to hodně změnilo, ty podmínky pro pěstouny, teď už jsou mnohem lepší. I se vznikem těch krátkodobých pěstounů. Takže je tady jakási instituce pěstounství, to tenkrát nebylo. To nemělo, dá se říct, žádněj kredit ani se o tom moc nemluvalo. Takže tohleto je pro mě velká úleva, že to můžu pořádně dělat na plno a nemusím

ještě zase se nějak vysycovat nějakou prací, abych si vydělala peníze, no. Výhoda, člověk i zažil situace, který běžnej jedinec nezažije. S takhle velkou rodinou, a ještě s dvěma dětma, který jsou jiný, tak my jsme se hodně bavili u toho. Ani jsme nemuseli pouštět televizi, protože jsme to měli rozehraný v tý domácnosti. Já jsem moc ráda, že jsme to realizovali. Že sme to zase nějak extrémně neřešili, možná po hlavě, ale šli jsme do toho.

A vidíte v tom naopak nějakou nevýhodu, napadá vás něco?

No tak nevýhoda je, zase jako v uvozovkách, protože jsme hodně jiný než naše okolí a žijeme v takovým jiným světě s těma dětma řešíme jiný problémy, tak člověk je asi trošku odtrženej od toho okolí. Ale zase může to i bejt a asi to i je mou osobností, která jak jsem tady říkala, já si vystačím hodně sama, takže já ani to okolí zase tolik nevyhledávám. Ale je fakt, že když ty děti byly malý, tak my jsme opravdu nemohli někam jezdit, chodit na srazy nebo na akce ve škole, protože to nešlo. Tak jsme byly tak trošku odtržený, já nevím, jestli to je nevýhoda, já to takhle nevnímám, ale asi jo. Prostě jsme se... byli jsme trošku jinde. Teď to nedokážu úplně vyjádřit.

Uplně to chápu.

Jestli to chápete, tak to jsem ráda (smích).

U nás je to přesně tak, že potom už těch přátel jako takových moc není, že jsou opravdu jiné problémy s dětma.

A já jsem ani neměla energii, že jo, každej vztah se musí udržovat, aby nějak fungoval, holt prostě i ty přátelský vztahy, když se neudržujou, tak to začíná vyšumět, a každej se posouvá jinam. Tak to možná bude, asi na to i narazím, asi bude problém, až budu mít ještě víc času a najednou zjistím, že děti jsou velký a já tady mám ještě nějak zaplnit ten prostor, tak to asi problém u mě bude, najednou si to zase budovat. Ale to ještě nenastalo.

Vnímáte, že by vás to náhradní rodičovství nějak změnilo? Případně v čem.

No, to je taky těžko říct, protože, já nevím, jaká bych byla, kdybych to nerealizovala. Asi mě to změnilo v tom, že člověk je takovej houževnatej, musel vydržet spoustu situací, kdy už si myslel, že už to nevydrží. Možná mě to udělalo takovou života schopnější. Že člověk zvládá věci, kdy by se asi normálně hroutil, tak teď se nehroulí, protože se tak vytrénoval.

Tak asi v tomhle tom smyslu, že jsem taková odolnější. Ale jak říkám, opravdu by mě zajímalo, jaká bych byla.

To se asi nedozvíme. A je něco, co vás v tom průběhu nějak překvapilo, co jste třeba nečekali?

Jo, tak (pauza). No tak, mě překvapilo, jak se ti naši dva downíci krásně vyvíjej. U těhletěch dětí, je mi to hrozně líto, ale už jsem to tady říkala, že jsou ohledně vůbec postižených dětí, a hlavně toho Downova syndromu obrovský předsudky o těch dětech a maj takovou negativní reklamu, kterou si vůbec nezasloužej, protože oni toho zvládaj strašně moc, tak to mě právě, když se takhle zpětně... tak mě překvapilo, že Vilém začal chodit, že začal normálně fungovat, že choděj do školy, že se naučili číst, že do tý rodiny vrostli, že se úplně zařadili na roveň zdravých dětí. S tím, že samozřejmě teda tempo je mnohem pomalejší, ale citově fungujou úplně normálně. Vlastně mě to překvapilo, když se mě na to teďko ptáte a vlastně až teďko o tom, nějak víc přemýšlím, že to tu rodinu obohatilo, že to funguje, že to je vlastně hezký a že je mi líto, že to ty rodiče, kterejm se tyhle ty děti naroděj a oni je nechtěj, protože maj nějaký informace, že o to přicházej. Ale zase každej jsme jinej, těžko soudit. Ale...jak že zněla ta otázka?

Jestli je něco, co vás v průběhu pěstounství překvapilo, co jste nečekali.

Mě překvapilo, že to vlastně zase nedá tolik práce, že to není nemožný, že to funguje. Když do toho člověk jde a snaží se to dělat dobře, tak aspoň u nás to funguje. Zase byla tady Eliška, mohla k tomu něco říct. Nevím, jak by mluvil Prokop nebo Jožka, ale já osobně mám pocit, že to naší rodinu obohatilo, že nás to někam posunulo, že jsme těm našim dětem mohli ukázat vyšší hodnoty, než nabízí dneska svět, takový ty sobecký hodnoty nabízí, tak oni mohli poznat zase trošku něco jinýho. A jestli mě něco překvapilo? Já jsem do toho šla s tím, že jsem neměla konkrétní představu, tak mě zase. Nemůžu říct, že bych byla nějak překvapená.

Prostě to tak plynulo?

Ono to tak plyne a funguje. A možná ještě překvapená budu, to nevím (smích).